

●živi
●drži
●tok
'očemo li?

●živi
●drži
●tok
'očemo li?

AKCIJSKI PLAN ODRŽIVOG KORIŠTENJA RESURSA MURTERSKE REGIJE Vrana-Murter-Kornati

BESPLATAN PRIMJERAK

Projekt financira Europska unija

Projekt sufinancira Ured za udruge
Vlade Republike Hrvatske

Projekt financira Europska unija

Projekt sufinancira Ured za udruge
Vlade Republike Hrvatske

AKCIJSKI PLAN ODRŽIVOG KORIŠTENJA RESURSA MURTERSKE REGIJE Vrana - Murter - Kornati

IMPRESSUM

Izdavač: Udruga Argonauta

Autori: Irena Ateljević i Ana Raguž (Feniks Arbor),
Norma Fressel (JUPP Vransko jezero), Luka
Ježina (Argonauta), Ana Bašić i Marina Skračić
(Modrave Murter - Betina), Filip Bubalo (4 Grada
Dragodid), Kate Šikić Čubrić (Muzej betinske drvene
brodogradnje)

Tekstovi priča: Filip Bubalo, Norma Fressel,
Vladimir Skračić, Karmen Turčinov, Kate Šikić
Čubrić, Marina Skračić, Lovro Skračić, Slobodan
Skračić, Irena Ateljević, Ana Raguž, Željko Krnčević,
Luka Ježina, Martina Markov, Tina Vickov

Dizajn i ilustracije: Miran Križanić

Fotografije: Tomislav Dugandžić, Jadran Kale,
Miran Križanić, Filip Bubalo i fotografije iz osobne
arhive (Karmen Turčinov, Vladimir Skračić, Tina
Vickov, Stanislava Jakovčev, Željko Krnčević, Ana
Raguž, Irena Ateljević, Kate Šikić Čubrić)

Tisak: 2016.

Ovaj projekt sufinancira
Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske

“Mi smo društvo koje skuplja i razmjenjuje znanje i njeguje raznolikost kako bismo proizveli ljepotu života“

Akcijski plan održivog korištenja resursa murterske regije Vrana - Murter - Kornati publikacija je nastala zajedničkim radom partnerskih organizacija udruge Argonauta, 4 Grada Dragodid, Feniks Arbor, Modrave Murter - Betina te Javne ustanove Park prirode Vransko jezero i suradnika Javne ustanove Nacionalnog parka Kornati na projektu “Oživljavanje lokalnih tradicijskih praksi održivog korištenja resursa otoka Murtera i njegove prirodne regije“ te predstavnika lokalne zajednice kao korisnika projekta. Suradnja svih ovih dionika odvijala se kroz projektne aktivnosti koje su se održavale od studenog 2014. do studenog 2015. godine i koje su obuhvatile ukupno 3 radionice i 2 studijska posjeta, te nekoliko suradničkih sastanaka. Sve ove aktivnosti poslužile su kao platforma za razmjenu mišljenja, ideja, iskustava i perspektiva kako lokalnih ljudi, tako i predstavnika ključnih lokalnih institucija i organizacija koje rade na održivom razvoju regije te stručnjaka i organizacija koje primjenjuju neke dokazane i uspješne prakse upravljanja i korištenja resursa, kako kulturnih, tako i prirodnih.

Prve dvije radionice bavile su se tematikom usluga ekosustava odnosno potencijala za istovremeno korištenje i očuvanje lokalnih vrijednosti i resursa kroz određene ekonomske ili razvojne aktivnosti te primjenu participativnog pristupa za postizanje održivog upravljanja tim vrijednostima i resursima. Dva studijska posjeta, otoku Visu i francuskoj Provansi, pružila su lokalnim dionicima priliku da iz prve ruke upoznaju koncept *ekomuzeja*, ali i ostale vidove turističke valorizacije baštine te participativne politike upravljanja zaštićenim područjima. Treća i zadnja radionica zaključila je ovaj participativni proces stvaranjem zajedničke mape ključnih lokalnih resursa i kreativnih pojedinaca - nositelja lokalne tradicije - na čije se vrijednosti i znanje želi osloniti u oblikovanju raspršenog identiteta murterske regije, na području Vrana – Murter – Kornati. Na taj način je definirana polazna točka u realizaciji zajedničke vizije i stvaranja preduvjeta da održivi način života i privređivanja ovog područja postane sastavna odrednica njegova obnovljenog identiteta.

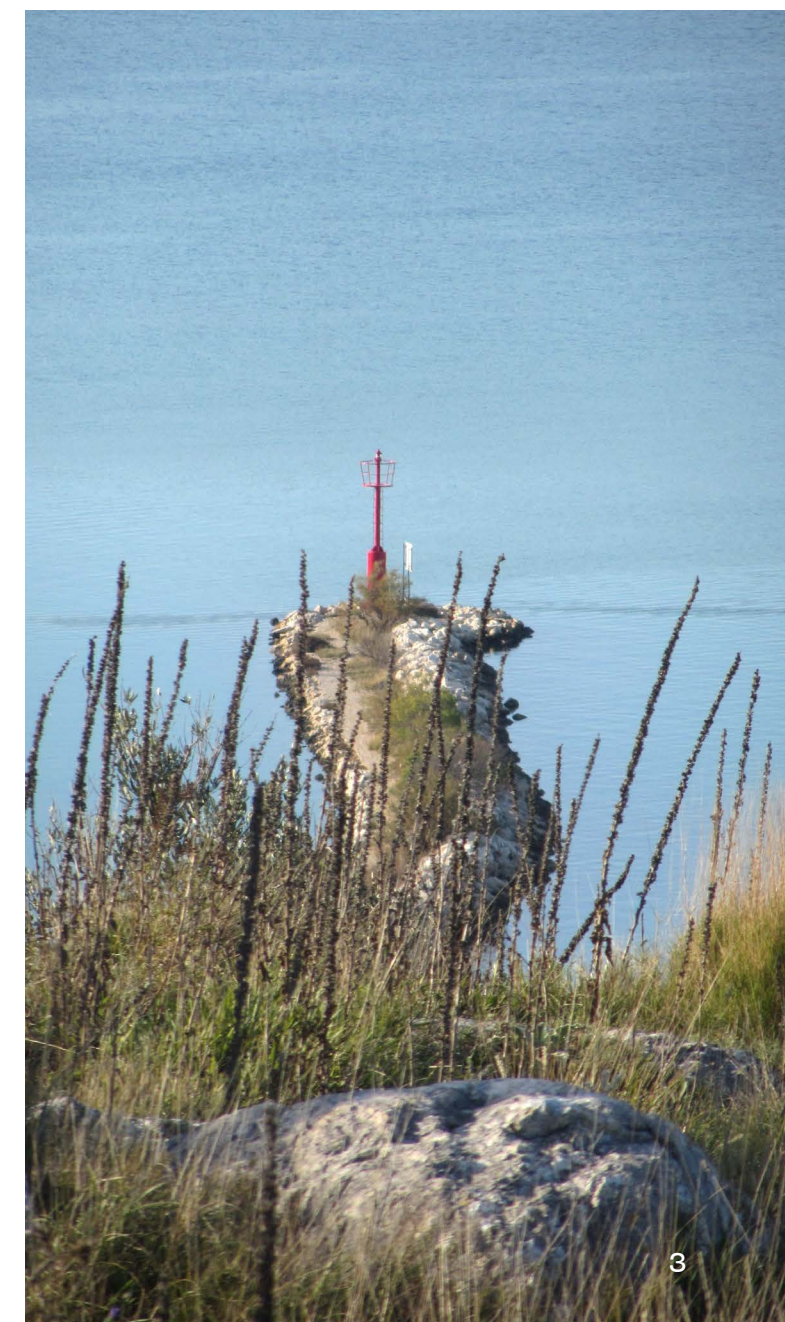
Publikacija koja je sada pred vama ispunjava nekoliko svrha. Ona je dokument koji dokumentira lokalne resurse i to ne samo one prirodne već i ljudska znanja, tradiciju te određene inovacije koje se na njih vežu. Na taj način upoznaje čitatelja sa specifičnostima pojedinih lokaliteta murterske regije i izuzetno važne potrebe njihovog povezivanja. Također ističe ključne elemente revitalizacije i održivog korištenja lokalnih resursa “otvorenog ekomuzeja” murterske regije.

Publikacija je i dokument koji budućim generacijama omogućava pristup vrijednim sjećanjima lokalnih ljudi kroz 20 osobnih priča, koje bi, da nisu svoje zasluženo mjesto pronašle ovdje, vjerojatno ostale u velikoj mjeri nezapažene i u jednom trenutku nepovratno izgubljene. Nadamo se da

će one, kao i ostatak publikacije motivirati posebice mlade ljude kako se može održivo i ispunjeno živjeti i na Murteru, a donositeljima odluka prikazati važnost ljudskih resursa u stratejskom promišljanju otoka i odabiru projekata koje treba poduprijeti ako se želi konkretno raditi na održivoj budućnosti cijele murterske regije.

Da tome još konkretnije doprinese, publikacija uključuje prikaz 7 projektnih prijedloga koji se temelje na razvojnim inicijativama vezanima za lokalne resurse, tradiciju i različite oblike inovacija. Svi projektni prijedlozi oblikovani su na temelju identificiranih žarišnih potreba u projektnom području te između ostalog mogu učinkovito usmjeriti daljnje korake za pristup odgovarajućim EU fondovima i ostalim donorima. Oni, kao i sve ostale ključne dimenzije ove publikacije nude obilje vrijednih i zanimljivih elemenata koji se, za potrebe razvoja alternativnih turističkih tura, mogu kombinirati u nove i neočekivane kombinacije koje će, između ostalog, doprinijeti razvoju vansezonskog turizma, odgovornog prema lokalnim resursima.

Uživajte u čitanju!

GLOBALNI TREND OVI

Svjetske krize i njihove posljedice

Ekonomska, ekološka, društvena, kulturna – sve su to povezane krize koje sve više potiču svjetsko stanovništvo da preispita svoju paradigmu neodrživog razvoja baziranu na urbanizaciji, modernizaciji i bezglavom ekonomskom rastu. Naime, od 1950-tih otkad je krenuo proizvodni i potrošački “boom” iz Europe i Amerike, naši su se ekosustavi u samo 50-ak godina drastično promijenili - više nego u cijelo prijašnje doba naše ljudske povijesti od približno procijenjenih 250,000 godina (Millennium Ecosystem Assessment, 2005). Danas svjetska populacija raste rapidnom brzinom (s prosječnim rastom od jedne milijarde ljudi svakih 10-ak godina), što naša planeta i njezini resursi ne mogu više podnijeti. Proizvodnja plastike i katastrofe curenja prekooceanskih tankera mnoga je mora pretvorila u tzv. ‘plastične, masne juhe’. 75% poljoprivredne bioraznolikosti je izbrisano zbog industrijske monokulturne poljoprivrede, a između 3 i 300 životinjskih vrsta svaki dan nalazi se pred istrebljenjem (Shiva, 2012). Globalne klimatske promjene postale su dio svakodnevnih vijesti koje nam prijete svjetskom apokalipsom jer se naši ledeni polovi evidentno sve više otapaju (Klein, 2014). Zagađene vode pune otpada zajedno s hranom punom pesticida i konzervansa postali su naš svakodnevni otrov iza kojeg stoje mnoge bolesti suvremene civilizacije, kao što su npr. porast oboljelih od raka i dijabetesa (Shiva, 2009).

I dok neki tvrde da je priroda samo priroda, a da mi ljudi moramo od nečega živjeti, često koristeći ekonomski razlog kao izgovor da nemamo alternative, zadnja svjetska ekonomska kriza 2009. koja je slomila Wall Street ukazuje da ni taj ekonomski argument više nije održiv. Čak dapače, dugoročne studije na temu sreće i zadovoljstva u razvijenim “bogatim” zemljama (posebice SAD-u) ukazuju da sve veći osobni prihodi ne utječu u istom razmjeru na osobno zadovoljstvo, kad je kvaliteta života značajno narušena kroničnim nedostatkom slobodnog vremena, prisutnošću sve većeg stresa zahtjevnih karijera i konstantnog natjecanja te pojavom raznih bolesti i čestih rastava koji se pojavljuju kao posljedica takvog ubrzanog i očito, neodrživog, načina života (Layard, 2005). Tako npr. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj najbogatijih 20-ak zemalja (OECD) u jednom od zadnjih izvještaja o zdravlju

stanovništva tih zemalja pokazuje koliko su njihovi stanovnici nezadovoljni postojećim društveno - ekonomskim modelom. Za ilustraciju, potrošnja antidepresiva u kontinuiranom je porastu u zadnjih 20-ak godina (OECD, 2013).

Novi, osviješteni potrošači

U ovom kontekstu rastućeg nezadovoljstva užurbanim urbanim i stresnim načinom života, mnoga istraživanja tržišta ukazuju na nove trendove koji se pokazuju kao njegova posljedica. Naime, raste potreba za zdravom, odgovornom i lokalnom proizvodnjom i potrošnjom. Jedna od najpoznatijih svjetskih agencija za istraživanja tržišta, Euros RSCG, provela je veliko istraživanje na uzorku od 5 700 ljudi u 7 bogatih zemalja, odmah nakon nedavne krize (2010) da istraži kako je recesija djelovala na ljude i na njihove potrošačke navike. Glavni zaključci su uistinu fascinatni jer ukazuju na veliki preobrat potrošačke perspektive. Naime, većina ispitanih izjavila je da im je recesija potvrdila ono što su već dugo osjećali, a to je da su umorni od pritiska neprestanog konzumerizma i tzv. “trke štakora” (eng. rat race). Jako ih brine što su sve više odvojeni od prirode, što vrlo malo vremena provode sa svojim obiteljima, a previše pred TV i kompjuterskim ekranima. Za ilustraciju, 79% ispitanika u SAD-u, 77% u Francuskoj i 75% u Velikoj Britaniji izrazili su zabrinutost činjenicom da je današnje društvo postalo površno kao i vrlo intelektualno i fizički lijeno. 76% njih izjavilo je da ih pojam uspjeha i karijere više ne privlači i da bi radije zarađivali manje uz uvjet da više vremena mogu provoditi sa svojim obiteljima. Također, većina je izrazila zabrinutost zbog naše nebrige oko planete te navode kako su sami počeli voditi sve više računa o reciklaži te imaju veću potrebu za organskom i lokalno proizvedenom hranom koja ne utječe negativno na okoliš. Istraživanje također potvrđuje da su to ljudi koji se iskreno brinu o svome prirodnom i društvenom okružju i spremni su platiti više za proizvode i usluge odgovornih tvrtki i organizacija koji su ekološki osviješteni i društveno pravedni i odgovorni.

Navedeni trendovi potvrđeni su od strane mnogih drugih marketinških agencija koje intenzivno provode istraživanja tržišta s ciljem predviđanja glavnih utjecaja na potražnju i budućnost prirode poslovanja. Primjerice, ‘Futures Company’ opisuje sadašnje stoljeće kao ‘eru posljedica’ u odnosu na 20. stoljeće koje je bilo isključivo ‘era hedonizma’. Njihovo istraživanje ukazuje da tzv. “novi potrošači” još uvijek traže više, ali sad to “više” različito definiraju. To “više” nisu sada sjajne sitnice i brda robe široke potrošnje, nego viša značenja, dublji ljudski kontakti, više smisla i veći osjećaj životne svrhe.

Po istoj liniji, Ogilvy i Mather (2011) (jedna od najvećih globalnih marketinških agencija) u jednoj od svojih tržišnih studija opisuje potrošače u doba post-krize kao “osviještene potrošače”. Oni ciljano traže odgovorne i osviještene proizvođače i usluge. Taj je trend sad toliko ojačao da se već govori i o osviještenom kapitalizmu. U Americi je tako nastao i prvi Institut za osviješteni kapitalizam <http://www.consciouscapitalism.org/>

Ova rastuća populacija “osviještenih potrošača” nazvana je i novim marketing akronimom - LOHAS: ‘Lifestyle of Health and Sustainability’ (Wagner, 2010). Ovaj akronim pokrenut je od samih potrošača koji su osnovali neprofitnu istraživačku grupu koja se zove LOHAS s ciljem promoviranja životnog stila koji zastupa i štiti zdravlje ljudi kao i zdravlje naše lijepe planete Zemlje. Njihovo istraživanje bilježi porast potrošača u Americi kojima su prioritet zdravlje, okoliš, osobni razvoj, održivost i društvena pravda te trenutno predstavljaju oko 20% američkog društva (oko 42 milijuna ljudi, www.lohas.com).

Dobra ekonomija i prioriteti strategije EUROPA 2020

Ovaj proces “osvješćivanja” odnosno i izražena potreba za novom ekonomskom paradigmatom unazad desetak godina, posebice s početkom financijske krize, ali i krize moralnih vrijednosti rezultirala je razvojem koncepta tzv. dobre (ili društvene) ekonomije. Dobra ekonomija podrazumijeva sustav proizvodnje i razmjene dobara i usluga u kojemu su društveni ciljevi važniji od ekonomskih, kao i da se ti društveni ciljevi ostvaruju na ekonomski održiv način. Drugim riječima, osviještena potrošnja je potakla potrebe kreiranja osviještene i odgovorne proizvodnje i ekonomije.

Baza dobre ekonomije su organizacije čija primarna svrha nije stvaranje profita nego međusobna solidarnost i odgovornost i prema pojedincu, i prema društvu i prema okolišu odnosno resursima. Osim udruga, zadruga, zaklada, fondacija, ustanova, tu su i društvena poduzeća koja se sve više spominju i razvijaju u svijetu, dok dobra ekonomija danas bilježi kontinuirani rast u broju zaposlenih. U 2003. zapošljavala je 11 milijuna, a u 2012. 14 i pol milijuna osoba u Europi (6.5% radne populacije). Ovo je fenomen koji nije znakovit samo za Europu već i za cijeli svijet, kao što pokazuje istraživanje World Cooperative Monitor-a (Euricse i International Cooperative Alliance - www.monitor.coop).

Nejednakost, nedostatak društvene odgovornosti na tržištu te teret koji pada na javne budžete u rješavanju posljedica svega toga, uz ekonomsku je krizu nagnala i Europsku komisiju da službeno odredi svoju strategiju razvoja u smjeru pametne, održive i inkluzivne ekonomije. Tako je 2010. godine prihvaćena strategija Europe 2020 koja se bazira na tri prioriteta:

- 1. Pametan rast:** razvijanjem ekonomije utemeljene na znanju i inovaciji
- 2. Održiv rast:** promicanje ekonomije koja učinkovitije iskorištava resurse, koja je zelenija i konkurentnija
- 3. Uključiv rast:** njegovanje ekonomije s visokom stopom zaposlenosti koja donosi društvenu i teritorijalnu povezanost

Definirano je i sedam inicijativa koje će katalizirati razvoj u okviru svake prioritetne teme. Tri od tih sedam inicijativa iznimno je važno u kontekstu Hrvatske te posebice murterske regije:

1. „Unija inovacija“ - s ciljem unapređenja okvirnih uvjeta i dostupnosti financiranja za istraživanje i inovacije kako bi se osigurala mogućnost transformacije inovativnih ideja u proizvode i usluge koje stvaraju rast i radna mjesta.

2. „Mladi u pokretu“ - s ciljem povećanja učinka obrazovnih sustava i olakšanja ulaska mladih na tržište rada.

3. „Resursno učinkovita Europa“ - s ciljem razdvajanja ekonomskog rasta od korištenja resursa, podrške prijelazu na ekonomiju koja koristi male razine ugljika, povećanja korištenja obnovljivih izvora, modernizacije sektora transporta i promicanja energetske učinkovitosti.

Raditi dobro je dobro za poslovanje – generacijske promjene

Trendu društvenog i ekološkog osviještenja pridružuju se i novi demografski uvjeti. Naime, 110 milijuna članova “baby boom” generacije (rođeni između 1946. i 1964.) u Europi i 83 milijuna u Sjevernoj Americi ulaze u umirovljeničko doba vrlo aktivnog zdravlja koja podrazumijeva sve dužu životnu dob i mnogo raspoloživog slobodnog vremena (i znatnih

prihoda). Sve ovo omogućava im priliku za duža putovanja, uglavnom van glavnih turističkih sezona. Priroda ovog tržišta vrlo je dobro materijalizirana kroz njihov marketing akronim GRAMPIES (growing, retired, active and moneyed people) koji predstavljaju vrlo značajno tržište za hrvatski turizam odnosno aktivne i edukacijske odmore van vrućih, ljetnih sezona (SNV 2009). Osim njih, pripadnici mlađe tzv. “Gen-Y” odnosno ‘Millennials’ generacije (rođeni između 1981. i 2001.) odrastaju u vrlo drugačijem svijetu od svojih roditelja. Konstantno izloženi internetu, tehnologiji koja ih povezuje sa cijelim svijetom i mnoštvom informacija, medijskim “bombardiranjima” o prirodnim, okolišnim, društvenim i ekonomskim katastrofama, vrlo su dobro informirani i aktivni u području ekološke i društvene pravde. Tu su posebno bili utjecajni i dokumentarni film Al Gorea “Neugodna istina”, njegova Nobelova nagrada za mir te kontinuirano održavanje UN - ovog globalnog *summita* o klimatskim promjenama od 2007. godine.

Nielsen anketa iz 2012. godine. provedena na 28000 ispitanika u 56 zemalja ukazuje da su globalni osviješteni potrošači većinom mlađi ljudi ispod 40 godina starosti. To znači da ne samo da radije kupuju proizvode od tvrtki i organizacija koje pozitivno doprinose društvu nego ih preferiraju sami proizvoditi ili investirati u njih. Osim toga, uvelike svjesni fenomena marketinskog tzv. “zelenog pranja”, ovo su potrošači koji najviše vjeruju ljudima koje poznaju (95%) kao i komentarima i osvrtima koje drugi potrošači javno objavljuju na internetu (75%). Poseban segment upravo takvih mladih potrošača su i tzv. “digitalni nomadi” (digital nomads) koji se izrazito počeo profilirati u zadnjih nekoliko godina. Upravo zato ne postoji iscrpno istraživanje koje bi obuhvatilo njihove navike, ponašanja i odabire pri konzumaciji i kupnji proizvoda i usluga te pojasnilo njihove zajedničke karakteristike i implikacije njihovog životnog stila. Ipak, postoje jasne i nedvosmislene indikacije o tome da se radi o sloju mladih ljudi koji žive dinamičan život osnažen tehnologijom koja im daje mogućnost jednostavnog rada s bilo koje točke na svijetu te im omogućuje do sad nepostojeću radnu mobilnost i koji se pomoću tako dobivene slobode oslobađaju nužnosti bivanja na jednom fizičkom mjestu/uredu. Vrlo često su digitalni nomadi zaposleni u svojim tvrtkama ili rade na poslovima u koje vjeruju, koji im daju kreativnu slobodu, mogućnosti neograničenog učenja i umrežavanja. Digitalni nomadizam stvar je odabira životnog stila koji omogućava da pojedinac radi sam i za sebe s bilo kojeg mjesta na svijetu, ukoliko ima pristup internetu. To je mobilni životni stil koji se fokusira

na produktivnost, prednost mobilnosti i upoznavanja novih načina rada, mišljenja, iskustava i perspektiva (i lokalnih mjesta). Kroz tu raznolikost iskustava iz prve ruke, takvi radnici i/ili poduzetnici na vlastitoj koži mogu iskusiti što znače neki od gorućih društvenih, ekoloških i ekonomskih problema i izazova sadašnjice. Ta nova perspektiva povećava njihove šanse da budu uspješni poduzetnici, osnažuje ih i omogućuje njihov profesionalni razvoj te im daje priliku da svoje znanje primijene i na lokalne potrebe odnosno projekte koji pokreću lokalni ekonomski i društveni razvoj.

Osviješteni turisti i odgovarajuća ponuda

U ovom kontekstu potrošačkog osvještavanja i potrebe za što odgovornijom i uravnoteženom potrošnjom, javlja se i drukčija potražnja za turističkim uslugama. Mnoga istraživanja na glavnim svjetskim tržištima međunarodnog turizma ukazuju na to da su osviješteni potrošači i osviješteni turisti i gosti. Kao takvi, biraju destinacije i tvrtke koje također pokazuju višu svijest i odgovornost prema planeti i lokalnom društvenom kontekstu (Reisinger, 2013; SNV 2009). Traže autentičnost lokalnih mjesta koje nije homogenizirala modernizacija, direktan kontakt s prirodom i lokalnim ljudima, smještaj i hranu kroz koje upoznaju lokalnu tradiciju i atmosferu, aktivne i edukacijske, duže odmore van glavnih sezona koji im daju mogućnost za osobni razvoj i neko dublje životno ispunjenje. Kao posljedica ovih trendova, eko-turizam, kulturni turizam i tzv. zdravi odmori postaju najbrže rastući trendovi kako u svjetskom tako i u hrvatskom turizmu (SNV, 2009; Bricker, 2013; Bushell and Sheldon, 2009).

Ova činjenica, kao i strateško određenje Europe 2020 da želi ići u smjeru pametnog rasta, koji između ostalog predviđa prioritete i aktivnosti od velike važnosti za murtersku regiju (posebice razvoj inovativnih proizvoda i usluga koje stvaraju rast i radna mjesta, olakšanje ulaska mladih na tržište rada te razdvajanje ekonomskog rasta od korištenja resursa), uvelike ukazuje na potrebu da se i murterska regija strateški odredi prema svome razvoju, koji bi osim pametan, morao biti i odgovoran prema svojoj lokalnoj zajednici i resursima. Strateško određenje biti će učinkovito i korisno ukoliko se definira, a i provodi u obliku suradnje svih lokalnih aktera i njihovog znanja.

Anna Pollock, stratejska analitičarka i savjetnica za globalni turizam, ističe da je jedan od ključnih aspekata nove

turističke paradigme rad na robusnim, otpornim i partnerskim zajednicama / destinacijama koje uče i rade zajedno u privlačenju osvještenih gostiju, a onda kad gosti stignu, pokazuju tu lokalnu povezanost i poštovanje koje se onda i odražava u kvaliteti usluge, što se uvijek vrati višestruko, kroz vraćanje gostiju kao i povećanje kvalitete života lokalnih žitelja. Takve zajednice naravno ne mogu nastati preko noći, bez povjerenja i uzajamnog djelovanja, za njihov razvoj treba postaviti strukture i procese koje donose i potiču dosljednost, stabilnost i uzajamno djelovanje. Tu često pomažu DMO (Destination Management Organizacije), ali pod uvjetom da ne postanu institucije koje su pod političkim utjecajem i čije je djelovanje, vrlo često, ograničeno na puki marketing. U suprotnosti tome a sve s ciljem dugoročne održivosti turizma i lokaliteta, one trebaju djelovati kao partnersko tijelo između javnog, privatnog i civilnog sektora gdje se konzistentno i predano radi na suradnji svih sudionika i žitelja. Vrlo je važna kontinuirana edukacija svih žitelja o javnim troškovima i negativnim utjecajima koje nam neodgovorni i neosviješteni način života donosi. Drugim riječima, kad lokalni ljudi, ekonomski dionici i zakonodavni subjekti prepoznaju da inovativni, osviješteni i odgovorni odnos prema resursima svojih lokaliteta donosi ekonomski boljitak kao i dugoročnu i održivu kvalitetu života za sadašnje i buduće generacije. I u tom pravcu onda, tradicionalna znanja kao i inovativni proizvodi i usluge postaju katalizatori za oživljavanje mnogih praksi koje u protivnom postaju polako izgubljene jer ih moderna tehnologija i globalna ekonomija potiskuje sa tržišta poput npr. tradicionalne brodogradnje, maslinarstva, ovčarstva, pletenja ribarskih mreža, itd.

Ekološka mreža Natura 2000

Natura 2000 najveća je mreža očuvanih područja prirode u svijetu nastala s ciljem osiguravanja dugoročnog opstanka najvrijednijih Europskih ugroženih vrsta i staništa. Mreža zauzima 18 % kopnenih i 4% morskih područja Europe značajnih za ptice, staništa ili druge pojedinačne vrste. Međutim, mreža ne isključuje ljudske aktivnosti već je osmišljena s ciljem održivog suživota ljudi s prirodnim svijetom. Identitet, zdravlje, obrazovanje, zaposlenje, izvor hrane i čiste vode te ublažavanje klimatskih promjena samo su neke od usluga svakodnevno dostupnih upravo zahvaljujući očuvanim ekosustavima. Dodatno, ova mreža ima veliku ulogu u očuvanju kulturnog krajobrazu te osiguravanju podrške turizmu i rekreaciji. Prema podacima iz 2013 godine Natura 2000 područja bilježe ukupnu godišnju posjećenost od 1.3 - 2.2 milijardi posjetitelja na dan (European Union, 2013).

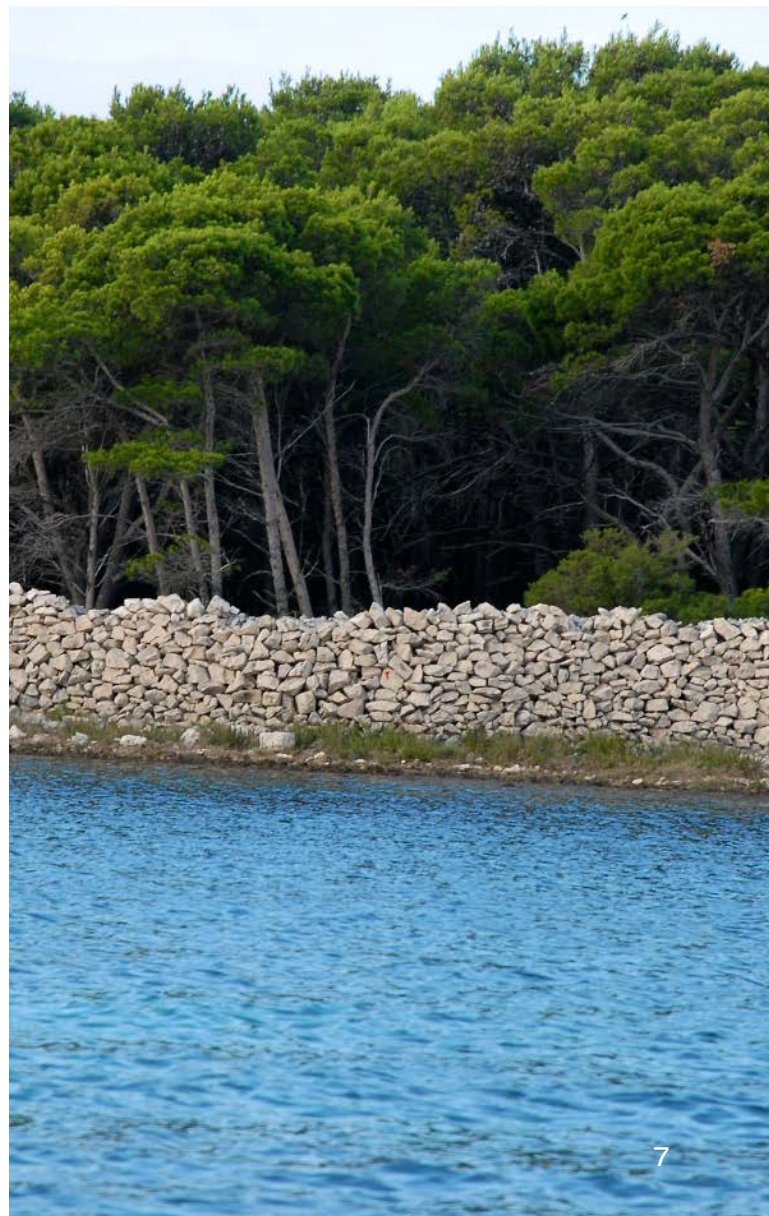
Za postizanje povoljnog stupnja očuvanja ali i društveno - ekonomskih dobrobiti te ostvarenja mogućnosti da Natura 2000 uistinu postane pokretač lokalnog razvoja, potrebno je obnoviti i efikasno upravljati ovim područjima u praksi. Presudan korak u takvom procesu upravljanja stvaranje je kontinuirane podrške svih dionika i šireg okruženja uz osiguravanje potrebne financijske podrške te ljudskih kapaciteta.

Važan dio društveno - ekološkog aspekta Natura 2000 područja predstavlja tradicijsko znanje, danas prisutno u tzv. “džepovima socioekološkog sjećanja” gdje se znanje

i iskustvo o upravljanju lokalnim ekosustavom i njegovim uslugama čuva i prenosi unutar ili između zajednica (Barthel S. i sur. 2010). Korištenjem tradicijskog znanja zajednica posjeduje sposobnost prilagodbe na nove ekološke i socijalne prilike te doprinosi otpornosti društva na ekstremne promjene. Tradicijsko znanje o korištenju pojedinih staništa vrijedno je za utvrđivanje prijašnjih načina upravljanja i njihovih posljedica na područje. Natura 2000 područjima potrebno je upravljati na način koji doprinosi očuvanju te što efikasnije pomaže opstanku vrsta i staništa. Mnoge Natura 2000 vrste i staništa ovise ili su vezane uz lokalno dizajnirane ekstenzivne sisteme uzgoja (European Commission 2014.). Napuštanje takvih praksi uzgoja predstavlja najvažniji pritisak na ključna staništa i vrste od interesa zajednice. Drugi najvažniji pritisak predstavlja upravo suprotno, intenziviranje korištenja kojim nastaju promijenjeni i pojednostavljeni agroekološki sustavi.

Jedna regija - tri Natura područja

Iako potpuno jedinstvena područja istaknutih specifičnosti, Natura 2000 područja Vransko jezero, Murter i Kornati, dijele zajednički bliski identitet oblikovan ljudskom rukom i tradicijskim znanjem. Posljedica takvog upravljanja iznimni je kulturni krajobraz velike biološke raznolikosti koja se očituje kroz prisutnost rijetkih staniša poput eumediteranskih travnjaka (*Thero-Brachypodietea*) zastupljenih u sva tri područja i istočno

- submediteranskih suhih travnjaka (*Scorzoneretalia villosae*) s velikim površinama zastupljenim u Nacionalnom parku Kornati i manjim u Parku prirode Vransko jezero.

NP KORNATI

Gotovo 80% Nacionalnog parka zauzimaju morska staništa kao područja bogata iznimno važnim zajednicama livada morske cvjetnice posidonije, koralja i jedine trajno nastanjene vrste dupina u Jadranu - dobrog dupina. Sredozemni endem, posidonija, važno je stanište, hranilište i mrijestilište mnogim organizmima a njena naselja obogaćuju more kisikom pa je nazivamo „plućima mora”.

Prisutna u manjoj pokrovnosti ali ne i bioraznolikosti, u Parku nalazimo rijetka i ugrožena kopnena staništa, poput vegetacije obalnih strmaca obraslih endemskim vrstama mrižice, *Limonium ssp.*

OTOK MURTER

Otok Murter ističe se bogatstvom biljnog svijeta, između ostalog rijetkim orhidejama te staništima mediteranskih sitina te slanim livadama grmolike caklenjače i slanuške. Prirodna

vegetacija otoka šuma je hrasta crnike izgubljena uslijed dugotrajne sječe i krčenja otoka. Nekadašnju zimзелenu šumu danas zamjenjuje gusta i neprohodna makija (Panda i sur. 2004.).

PP VRANSKO JEZERO

Zbog očuvanih močvarnih staništa Park prirode Vransko jezero jedno je od najvrijednijih područja za ptice u Hrvatskoj. Stanište trščaka u ornitološkom rezervatu jedino je stalno gnijezdilište dviju vrsta ptica (čaplje dangube i malog vranca) u Hrvatskoj te je uz deltu Neretve najvažnije odmorište i zimovalište migratornih ptica močvarica u mediteranskom području Hrvatske. Značajno je stanište rijetke vrste pužića *Anisus vorticulus* i kukca jezerskog regoča iz reda vretenca. Zahvaljujući mozaičnom staništu suhozida i maslinika, Modrave predstavljaju ključno stanište za gmazove, poput kornjače čančare i zmiје kravosasa.

Oživi održi otok!

Uspješna provedba projekta “Oživljavanje lokalnih tradicijskih praksi održivog korištenja prirodnih resursa otoka Murtera i njegove prirodne regije” u partnerstvu civilnog i javnog sektora, 4 udruge i 2 zaštićena područja u trajanju od 18 mjeseci dostigla je 3 vrijedna cilja:

1. Oživljavanje znanja ljudi murterskog kraja o zaštiti prirode i korištenju njenih resursa
2. Uključenje zaštite prirode u razvoj otoka Murtera kroz održivi turizam
3. Stvaranje platforme za partnerstvo ljudi otoka Murtera i njihovih Parkova
- Ojačani kapaciteti sudionika na temu usluga ekosustava

- Ojačani kapaciteti sudionika za razvoj sudioničkog upravljanja Natura 2000 područjima

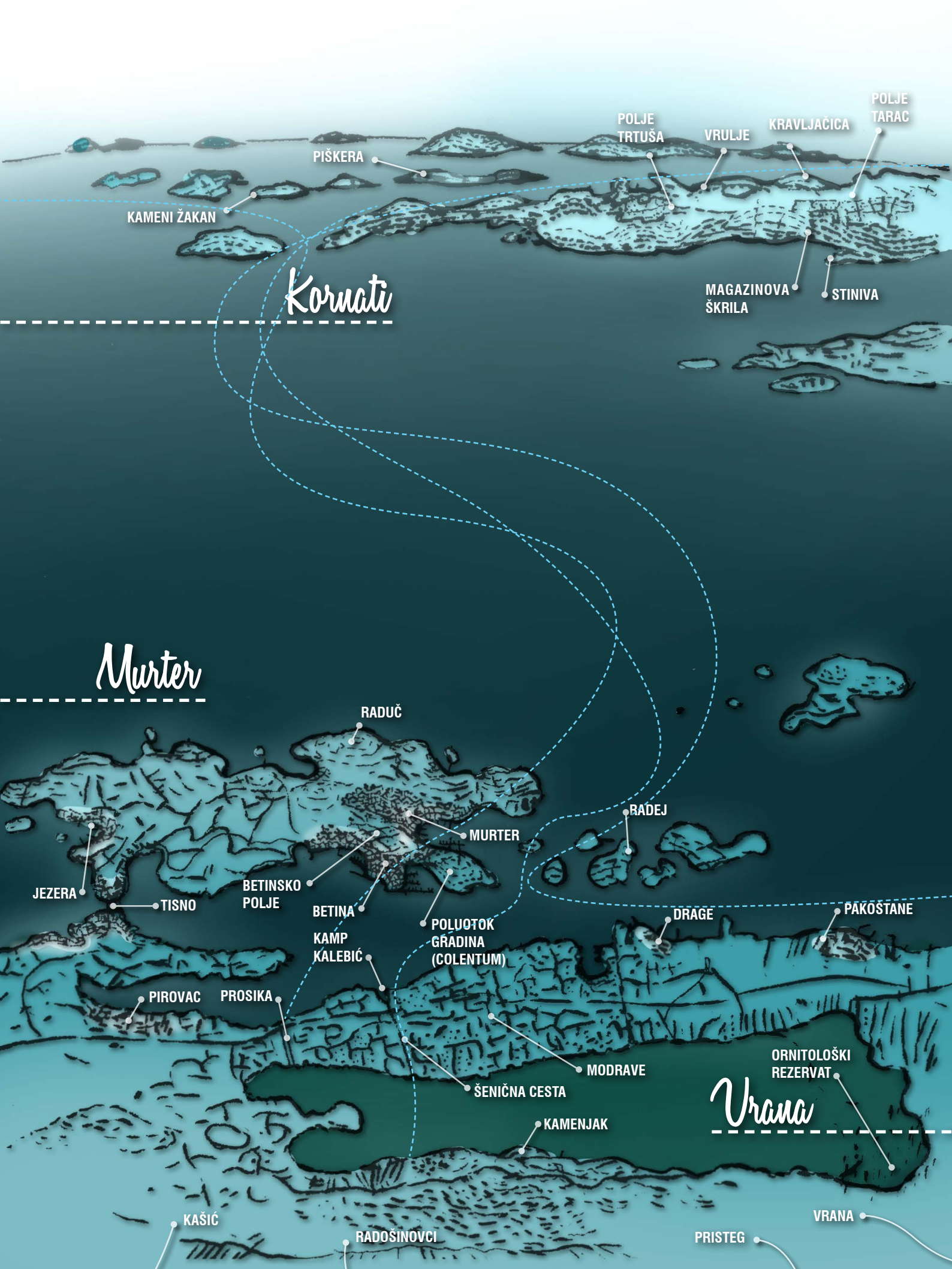
- Istražene prakse participative politike upravljanja zaštićenim područjima u Francuskoj po modelu ekomuzeja

- Oživljene lokalne tradicijske prakse održivog korištenja prirodnih resursa obnovom suhozida

- Osmišljena suradnička platforma za održivo korištenje prirodnih resursa i održivi turizam

- Proveden pokusni, pilot program održivog turističkog proizvoda i iskustva koje ujedinjuje prostor Vranskog jezera otoka Murtera i Kornata u jedinstven doživljaj

- Razmijenjene informacije i demonstrirane dobre prakse iz susjednog Natura 2000 područja - otoka Visa

OSOBNJE PRIČE - INSPIRACIJA ZA NAŠU SADAŠNJOST I NAŠU BUDUĆNOST

Osobne priče ljudi iz ovoga kraja, a i šire, isprepliću se i daju mnogo toga važnog. Podsjećaju nas da ne zaboravimo otkud smo potekli i na kojim vrijednostima živimo; daju nam inspiraciju kako danas možemo održivo i kreativno živiti u harmoniji s našom lipom majkom prirodom i za njeno i svoje dobro jer bez nje ne može ni nas biti. Kad je bolesna ona, bolesni smo i mi. Priče su dane da nas podsjetu kako tribamo nešto lipoga i poštenoga ostaviti za budućnost naše dace.

20 priča pokriva osobne i kolektivne životne puteve i izbore, a dotiču sve teme koje čine naš kraj živim i životnim: Modrave, Kurnate, Vranu, Murter, Betinu, masline, suhozide, poljoprivredu, ovčarstvo, gajete i tradicionalnu brodogradnju, ribarstvo, vrše i mriže, nautiku, održivi i neodrživi turizam, arheologiju, znanost, dokumentaciju, civilni aktivizam i suvremene sisteme očuvanja prirode.

Ali prvotno i najvažnije priče nam daju najjaču poruku: kako nas ljubav prema svomu kraju drži i nosi kroz život. Kako je to lipo obuhvatia jedan od sudionika u svojoj priči:

“I, siguran san da će ta ljubav potrajati i preneti se na sljedeće generacije... te da o kornatskim pričama nećemo samo čitati, već ih i dalje živjeti!”

Uživajte ih čitati koliko smo ih mi imali gušta pisati.

IVE ŠIKIĆ BAŽOKIĆ

(r. 1952.) MURTERSKI I KURNATSKI MAJSTOR SUHOZIDA

Gotovo da nema nekog otočkog događaja, regate na latinsko idro, klapskog koncerta, suhozidne radionice pa čak i kazališne predstave, gdje vas markantan lik Ive Šikića Bažokića neće natjerati da posegnete za fotoaparatom i ovjekovječite taj *Mediteran kakav je nekad bio*. Ono što vam fotografija ne može dati jest prilika da upoznate stvarnog čovjeka koji po svom životnom kredu uistinu jest svojevrсно putovanje u to, ne toliko povijesno i geografsko, koliko duhovno naslijeđe Jadranskog bazena. Jer to što utjelovljuje šjor Ive, samo pedesetak godina ranije bila je jedina škola i imperativ golog opstanka na prostoru od Modrava do Kurnata. Kako on sam kaže:

“Ja sam tako nauči živiti i to je tako. Bili smo velika i skladna obitelj. Otac mi je bio kapetan na velikim ribarskim brodima, i živili smo dosta dobro, al i uvijek se radilo u kamenu”, objašnjava svoje početke šjor Ive i odmah dodaje kako je sasvim slučajno počea radit s kamenom, jer je po struci bravar. Možda otuda sad već poslovična njegova pedantnost pri izradi svega šta se da od kamena izgraditi. A da se mnogo toga oblikovati u kamenu, jer samo suhozida ima 19 vrsta na Kornatima!

Uvik san volija kamen, a kako nakon rata nije posla bilo, počea sam radit dosta sebi oko kuće, pa komine, a onda kako je kome tribalo. I još mi je išlo kako triba. Valjda sam imao žicu –nastavlja ovaj Murterin, odnosno Kurnatar i sve što pod taj toponim potpada, ali što je najvažnije – jedan od najboljih suhozidara na Jadranu, zadnjih godina i službeno zaposlen na održavanju 95 km suhozida u NP Kornati.

U životu i umjetnosti, sve je dopušteno. A kada vam za život, za goli opstanak treba snažna ruka, vještina života na kršnom području kao što su Kornati, umjetnost se rodi iz potrebe, a djela postanu – monumentalna. Dokaz tomu su svi oni suhozidi kojima se cijeli arhipelag Kornata presvukao do danas zasigurno nedostižnih razmjera. Upravo ljudi poput Ive vadili su kamenje iz zemlje i gradili povijest ovog škrtog ali ujedno i jako bogatog krajolika. Kako se uzme.

- Velika je razlika danas nego onda ići u Kornate. Prije bi se odnilo malo brašna i cukra i osnovnih stvari, tamo si uvik ima svoga blaga, pa bi zakla janje, pa si ima za isti, a danas je sve to problematično. Ja bi ka dite odma nakon škole, ukrca se s didetom na brod, otiša u Kornate i vrati bi se nakon dva i pol miseca, tako da bi me morali ostrići i dobro okupati. Danas je došlo takvo vrime da je u Kurnate i teško i skupo pojtii. Problem je šta su zabranili svaku vrstu ribolova, razumiš me, i ti se za Kornate trebaš dobro spremnit, nafte, goriva za agregat, spizu...

A ja san čovik radnik, al nisan sklon ići na more, više volin ono šta se kaže ići u ogradu, nego na more. Tako da se malo od utrošenog vrati. S te strane mi je danas teže. Al isto žena i ja često idemo, na 15-ak dana, a jeftinije projdeš tamo nego doma!

No, Kornati od prije nekoliko desetljeća, djelić onog pravog Mediterana, onog kojeg su kulturom stvorili Grci, a poslije i Rimljani, a poslije njih Iliri, danas je gotovo nestao. Danas se kolonizira Kornate na sasvim jedan drugačiji način.

- U pojedinim valama su se otvorili restorani i zapasali cilu valu i jedna obitelj gospodari cilo valom. Svaka kuća nek ima koristi od turizma, jer tamo di su takvi restorani, ja ne mogu iznajmit kuću, zato što je takva buka. Možda je to trebalo na nekoj drugoj osnovi organizirat! – kaže Ive, jer drži da je NP pomogao dosta u vezi zaštite Kornata, jer donji dio Kornata je ostao netaknut, dok je na Žutu došlo do velike prodaje, zato što nije bilo zaštite. - Zaštititi Kornate more se jedino preko nacionalnog parka. To je moje osobno mišljenje, ne zato što radim tamo, nego zato šta tamo ima 30 zaposlenih i to je 30 obitelji. I onda plus oni Kurnatari šta imaju restorane i onda je to 60-ak obitelji koje privređuju od činjenice da su im posjedi u NP Kornati.

On sam ponajbolje zna da se to može: - Zadovoljan sam svojim životom jer san naučija živiti skromno, obiteljski, iman troje dice i svi rade svoj posal, tako da mi skladno živimo. Unuk Jere često je s menom u Kornate (baš kao i on sam nekad) i voli kad se gre u Kornate, ali je veliki nogometaš, a ako bog da, neće graditi suhozide (smije se)! Zato nagovaram sina jer vidim da ima dara pa ćemo vidit: Jer to moje znanje, ništa ne vridi ako ga na prenesem dalje – rezimira Bažokić.

Sa tradicionalnim vještinama i znanjem na neki način svakodnevno komunicira s precima, ali možda to se najviše osjeti na moru kad se prekriži svecima za dobro more u njegovom leutu MU-8, drvenom obiteljskom srebru koji sada već skrbi o pet generacija Bažokića. Taj je brod građen 1936., radio se u škveru meštra Brane Urode, a za potrebe dida Mikule, pa oca Jere, pa ga je 2002. godine renovirao i napravi onako tradicionalno i obaša š njime čitav Jadran. Na glasovitoj regati Palagruža nekoliko je puta sudjelovao, a pohvalit će se kako mu je taj brod odličan, jer služi i za prijevoz tereta, gostiju, a liti čak ode malo s prijateljima na odmor u Kornate.

Na pragu sedmog desetljeća života, šjor Ivi ne pada ništa teško, bilo da idri s leutom, gradi ograde i bunje ili pak obnavlja preslicu na crkvi na žutskoj Grbi. Ono šta je zanimljivo da uvijek nađe vremena i kad su volonterske akcije zidanja. U međuvremenu dnevno zna napraviti i po 10 kilometara po nekadašnjim pašnjacima, obnavljajući ono što se onako s mora može okom dosegnuti.

- Zahvalan na na ovome svome načinu - životu i poslu. Ne bi ništa minja, a jedino znan reć ženi kad bi se drugi put rodi, da bi iša u pope, kad mi je puna glava doma, jer smo velika obitelj. Meni žena odma na to odgovara da drugi put ne bi sigurno išla za Kurnatara! Ali svako malo idemo zajedno u Kurnate i di god pogledam očima se odmaram. A di oni šta cili dan gledaju u kompjuter. Čovik se danas dosta otudija, a to ni dobro. Velika je razlika između onda i danas. Onda mi je bilo puno lakše, jer nisan mora skrbiti o baš ničemu. Ima san lipo djetinjstvo za razliku od nekih mojih prijatelja i školskih drugova, jer nisan osjetija neimaštinu. Imali smo svoga mesa, ovce, pa mliko i sir i zato fala Bogu da smo imali Kornate, jer ko je prije ima Kornate, to je bila vrijednost velika. Nazad 25 godina sam govorio da je dobro da se osnuje park, jer sam vavik mislio da od Kornata ne živi samo 10 nego i 100 obitelji. I to je dobro. I u tom pravcu bi trebalo ići – da što više obitelji živi od Kornata – zaključuje Bažokić.

SLOBODAN I MATE SKRAČIĆ (OTAC I SIN), KRAVLJAČICA KURNATSKI ŽIVOT – ‘DOTIČEMO VJEČNOST’

Čudna je pomisao da dolazimo na svijet na jednom mjestu kome u početku ne znamo ni imena, koje vidimo prvi put, a onda na tom anonimnom nepoznatom mjestu rastemo, krećemo se po njemu dok mu ne saznamo i ime, pa ga onda izgovaramo s ljubavlju, nazivamo ga ognjištem, puštamo korijen u njemu, činimo ga gnijezdom svojih ljubavi, tako da na kraju, kad god ga spomenemo, činimo to kao ljubavnici u nostalgичnim napjevima, u pjesmama prepunim čežnje...“.

Uzevši ovaj citat iz „La maison d’haleine“ Williama Goyena, moja priča o Kurnatskomu životu ne može ni blizu iskazati svu slojevitost fenomena o kome je riječ. Osobito se to ne može opisati činjenicama jer Kurnatski život nisu ni blizu samo činjenice. Riječ je o fenomenu koji je nastao u dugom vremenskom razdoblju međusobnim prožimanjem čovjeka i prirode iz čega je rođeno novo biće koje zovemo Kurnati. U ranom djetinjstvu Kurnati su za mene bili avantura – promjena, nešto što sam doživljavao kao drugi život. Sam odlazak u Kurnate bio je pustolovina, odlazili smo zajedno čitava obitelj u drvenom brodu (plutajući dom) sa svim domaćim životinjama i popudbinom potrebnom za privremeni život na drugom mjestu. U narednom razdoblju odrastanja (obveza pohađanja škole u Murteru) Kurnati su značili prvo odvajanje od obitelji pa su poprimili i novo značenje – ostati bez roditeljske sigurnosti i zaštite, istina na kratko vrijeme, ali ipak bolno. U tom razdoblju školski raspust doživljavao sam kao vrijeme u kome ću nadoknaditi sve ono što sam izgubio tijekom godine. Kako su pripreme za odlazak trajale nekoliko

dana, u tom iščekivanju bio sam toliko emotivno senzibiliziran da nisam mogao spavati, budio sam se rano osluškujući što se događa u kući i kakvi su vremenski uvjeti (čuje li se vjetar ili kiša) jer je o tome ovisio dan odlaska.

Brod sa svom popudbinom bio je sličan Noinoj arci jer je sadržaj tereta bio, istina skroman, ali dovoljan za preživljavanje. U ovoj dobi počeli smo sudjelovati, ovisno o uzrastu, u svim aktivnostima koje su obavljali roditelji (domaćinstvo, ribolov, poljodjelstvo, stočarstvo, plovidba) tako da je život tih dana djelovao kao životna radionica s toliko različitih aktivnosti u kojima si imao stvarno učešće. To nas je sudjelovanje izvještalo i osamostalilo u izvršavanju mnogih vještina iz svakodnevnog života. Sjećam se da su me roditelji ostavili samog u Kurnatima, a pohađao sam drugi razred osnovne škole, što svjedoči da sam bio osposobljen obavljati osnovne vještine opstanka (ložiti vatru, kuhati, loviti ribu...), naravno ne sam u portu ali sam u našem domaćinstvu.

Iz takvog životnog iskustva otisnuo sam se u veliki grad. To je bilo drugo odvajanje od roditelja i zavičaja (na duže vremensko razdoblje, koje su markirali državni blagdani i školski praznici). U tom razdoblju odrastanja i formiranja, u doticaju s velikim temama života (danas bi rekli pričama), nije bila prekinuta pupčana veza sa zavičajem, dapače, u tom razdoblju zavičaj poprima novo značenje ili kako bi rekao W. Goyen, počinjemo ga izgovarati s ljubavlju, ali i sazrijeva spoznaja da se život može učiti na vlastitom zavičaju jer je to život nama blizak i prepoznatljiv, a preko njega možemo doći do univerzalnih vrijednosti koje nadilaze granice zavičaja te isto tako preko univerzuma vratiti se oplemenjeni ponovno zavičaju, ponovno ga tumačiti i vrednovati svaki put iznova s novim saznanjima i senzibilitetom. Upravo zbog te potrebe uvijek novog čitanja, morali bi omogućiti da to kurnatsko biće živi svoj autentični život danas, ne kao surogat prošlosti, nego svoj Novi život u novim uvjetima. Kako to omogućiti?

Poruku i pouku možemo iščitati iz prošlosti, a sve pogreške i zablude iz današnjeg trenutka, koji obiluje površnošću i zaboravom. To nesretno danas pretvara kurnatsko biće u artefakt prošlosti i nudi ga kao nostalgичnu i sentimentalnu priču – kič.

Naš obiteljski projekt (www.real-kornati.com) je pokušaj da tom posvećenom prostoru koji nas je formirao i oblikovao, u koga smo uronjeni kao u krsni zdenac spasenja, udahnemo život u novim uvjetima. Da u tom prostoru ne budemo prolaznici ili nedajbože, da u njemu zastanemo na mjestu, nego da u njemu živimo, da u njemu stvarno jesmo. Ne kao takmaci prirode, nego kao njeni suputnici. To znači da vladamo svim tehnološkim dostignućima našeg vremena, ali da ih koristimo u suglasju s prostorom koji smo baštinili (naši neprijatelji nisu puretić, sonder, mobitel već naša pohlepa i bahatost). To nas upućuje da moramo raditi na sebi i kroz taj rad primiti i druge koji su spremni dio života provesti sa nama kao sudionici množine bogatstva i ljepote koju ovaj prostor ima. To je projekt koji čovjeku omogućava da Bogom dana čuvstva ponovno iskustveno oživi i time ponovno zagospodari svojim vremenom, svjestan da riječ – poruka koja dolazi iz virtualnog svijeta nije Riječ iz knjige Postanka već riječ koju proždire globalni Mino-taur i neprobavljenu vraća i stvara svijet iluzije. Projekt koji daje mogućnost da se ukrcam u drveni kaić, na trenutak okrenem leđa svijetu koji me okružuje, zaveslam i dodirnem vječnost – to su Kurnati.

KARMEN TURČINOV

KURNATARICA I DOKTORICA ZNANOSTI NA TEMU PATRI-JAHALNIH RODNIH ODNOSA U POVIJESTI MURTERSKOG I KURNATSKOG KRAJA

Rođena sam i odrastala u ranim godinama života u Murteru i Kurnatima. Moja sjećanja na odrastanje 60 –tih godina u mojoj obitelji natopljena su duhom i kulturnim vrednotama toga vremena.

Kada bismo došli iz Murtera u Kurnate sav bi ostali svijet prestao postojati. Sami smo u *portu* brat i ja, nije bilo druge *dice*. Dani su bili dugi, ali ispunjeni. *Baba i dide* su me uključivali u sve poslove: oko broda, *mriž, ovac, vune, kuvanja, poja...* Budući sam mlađa šest godina od brata željela sam uvijek raditi iste poslove kao i on, ali obrazloženja za zabranu bila su: *...ni to za te, ti si divojčica...* ili *...to su muški posli...*

U Murteru je bila slična situacija u crkvi, na procesiji, u sprovodu, za obiteljskim stolom... Uvijek sam dobivala iste odgovore na moja pitanja *... zašto mi stojimo vode? ... zašto ne mogu biti s ocun na sprovodu?* Na bezbroj mojih zašto uvijek odgovori o muškom i ženskom prostoru djelovanja. Budući da sada na ovu kulturu gledam i kao sudionica, ali i kao promatračica želja mi je naslijeđena tradicijska znanja zapisati kao sliku vremena koja se mijenja zbog neminovnosti kulturne mijene. Usredotočila sam se na dominantnu patrijarhalnu ideologiju, odnose moći u njoj i na žensko usklađivanje, ali i podiranje društvenog reda. Najdublja kategorizacija bilo koje kulture temelji se na definiciji roda, o tome što čini muški, a što ženski kulturni prostor i zašto i koliko su odvojeni.

Raspored kretanja u procesijama, sprovodima, organizacija ritualnog prostora u crkvi, crkveno pjevanje antropološki gledano jasno pokazuju društvene odnose i kulturne norme. Ta podjela određuje i njihove uloge u obitelji, za stolom kao i verbalne uloge u kući i u društvenom životu sela. Žena je bila: žena, domaćica, majka, dobra susjeda, sveprisutna, aktivna u naporim poslovima izloženim surovosti klime, a anonimna u

društvenom kalendaru javnih događanja. Žene upotrebljavaju riječi i riječi upotrebljavaju žene, ali im ne osiguravaju posljednju riječ. Posljednju riječ, naravno, imaju muškarci jer je moć bila kulturna povlastica muškaraca. Podjela rada između muškaraca i žena dodijelila im je i različite obaveze u životu. Muškarac se ne šteti u poslu za dobrobit obitelji, ali se njegov svijet okreće oko objekta, vlastitih preokupacija i kalendara javnih događaja. Ženin svijet se okreće oko subjekta, oko osoba, dobrobiti porodice i same kuće. Ona ostaje živjeti u svojim ritualima i ostaje u nekoj bezvremenosti daleko od angažmana u javnim zbivanjima. Žena je emocionalno i intuitivno središte svoje obitelji iako opterećena fizičkim poslovima njoj ne treba govoriti što je potrebno njenoj djeci i mužu, ona to osjeća, vidi, zna i djeluje.

Kasnije kad su moji roditelji otišli živjeti u Zadar i mene povelili sa sobom veliki dio mene je ostao u tom kraju i uvijek mu se vraćam. Često sam odlazeći iz Kurnat suzrim očima gledala *krš i mogoruš* koji smo ostavljali. Moj otac, koji je život u potpunosti živio jedino u Kurnatima, znao bi mi reći *...ne plači, vratit ćemo se*. Onda su došle godine velikih egzistencijalnih borbi, traženja, školovanja... Moja obitelj je, kao uostalom i druge obitelji, organizirana po patrijarhalnom kodu djelovanja i nasljeđivanja. Međutim, moj otac je imao strica koji nije imao djecu i svoj posjed je ostavio njemu, a otac znajući za moj senzibilitet to nasljedstvo prepustio meni. Borim se i nastojim održavati posjed koliko mogu, a veliku podršku imam u mom bratu. I ja, nažalost, spadam u vikend – Kurnatare, ali težim tome da vrednote kurnaskoga života postanu moja svakodnevnica. U međuvremenu, da ovaj murterski i kurnaski život ne bi ostao nezabilježen odlučila sam ga znanstveno analizirati kroz polje kulturne antropologije i etnologije.

FILIP BUBALO

PROF. POVIJESTI / MUZEOLOG

4 GRADA DRAGODID - JEDAN OD OSNIVAČA I PREDSJEDNIK UDRUGE

ORGANIZATOR FESTIVALA HVAR for ART

Malo je tko od nas iz prve postave Udruge 4 GRADA DRAGODID razmišljao gdje će nas upućivanje u vještinu gradnje suhozida odvesti više od desetljeća kasnije. Ono što je 2002. godine krenulo kao niz radnih ljetovanja skupine odmetnutih studenata arhitekture, povijesti i agronomije, nas zapravo petorice prijatelja, preraslo je u svojevrstan jadranski suhozidni revival. Tako je slučaj htio da smo svoje

dijelu ostvariti zidajući suhozide. Prvo pod mentorstvom našeg pokojnog Barbe Andrije Suića u njegovom selu Dragodid, a po inicijaciji legendarnog novinara i škojara Zorana Franičevića, a kasnije učeći od drugih meštara po Jadranu, poput Ive Šikića Bažokića iz Murtera i Branka Brubnjaka iz Mošćeničke Drage.

Uživajući u tom fizički i mentalno zahtjevnom, ali ispunjavajućem radu kamenom, postalo nam je jasno u kojoj je mjeri suhozid sredstvo premošćivanja društvenih, dobrih i inih razlika (ustvari čineći ih još vrjednijima i interesantnijima), te u kojoj je mjeri zahvalan medij i tema društvene akcije. Samim time otvorila nam se jedna nova perspektiva na naše čudesne kamene krajolike.

Kako smo se i sami počeli razvijati kao suhozidari postalo je sasvim izvjesno da će upravo očuvanje same tehnike građenja postati iznimno važno pitanje u budućnosti, jer postoji realna opasnost da se s nestankom izvornih nositelja umijeća to znanje trajno izgubi, o čemu smo se osvjedočili odlaskom barba Andrije. Uskoro i mi odlazimo sa Visa, a formaliziranjem statusa udruge 2007. širimo djelokrug na cijelu primorsku Hrvatsku, trenutno sa fokusima na Učku, gdje svake godine imamo središnju međunarodnu radionicu suhozida, i na murterski kraj, gdje smo među udrugama Modrave i Argonauta i ekipi iz Parka priroda Vransko jezero našli istomišljenike i prijatelje.

Omamljeni boravcima u prirodi, ali i nematerijalnim aspektima tradicijske kulture (jednostavan i ispunjen život okrenut prirodi i radu), udruga je privukla nove snage, pa se trenutno diči s preko trideset volontera – članova. Na godinu se nakupi 30-ak radionica, ovisno o financijama i ostvarenim partnerstvima, a zadnjih godina sudjelujemo i na raznim razvojnim projektima financiranim od Europske unije, od kojih je upravo ovaj projekt jedan od smislenijih, a sigurno najuspješniji po pitanju sudjelovanja zajednice.

Istraživanje, edukacija i zaštita ruralne gradnje naš je primarni cilj, ali kroz rekontekstualizaciju ove vještine bavimo se i temama održivog življenja, te zaštite prirode, odnosno krajolika kao sveobuhvatnog produkta interakcije čovjeka i prirode. Povećana potreba za našom ekspertizom – počevši od običnih poljoprivrednika, pa sve do općina i institucija, meni osobno donijela je obrat u radnom okruženju i životu. Nešto što mi je tijekom profesionalne karijere u novinarstvu bio hobi, napuštanjem tog zanimljivog, ali stresnog posla postalo mi je i na neki način profesija. Iako sam još u osnovnoj školi počeo graditi makete brodova, inženjerski pristup nije me privlačio, dok su more i plovidba ostali moja trajna preokupacija. Bilo da se radilo o stjecanju zvanja profesora povijesti upravo na temu maritimne baštine, rada u pomorskom muzeju, ronjenja u službi novinarstva ili pak dite u raznovrsnim varijacijama plovila.

No, studij muzeologije i spoznaja da se (tradicijska) baština nalazi daleko izvan vitrina institucija i biblioteka, odveo me na suhozidni put i drito u Dragodid, koji mi je donio životnih prijatelja, putovanja čak do Afrike i napornog rada na domaćem zvizdanu – neprocjenjivo!

Nakon samo četiri godine službenog djelovanja, za nas se pročulo i van Hrvatske, a kad je naš kolektiv osvojio prestižnu nagradu Europa Nostra u kategoriji edukacije, treninga i podizanja svijesti o baštini, mediji a time i cijela javnost postali su znatno više zainteresirani za suhozidnu arhitekturu. Poklopilo se to s još nekim momentima: tužnim i ponosnim događajem izgradnje kornatskih križeva, te znanstvenim istraživanjem kulturnih krajolika primorske Hrvatske, pa je i struka javno, na 47. Salonu arhitekture odala počast suhozidima, odnosno njihovim graditeljima i proučavateljima, dodijelivši im (nam) tri od ukupno deset nagrada i priznanja. Gradeći suhozide, nismo se ograđivali, zatvarali i podijelili, već smo stekli brojna poznanstva među ljudima koji su svakodnevno u domeni očuvanja suhozida, s meštrima koji su nosioci tih vještina, ali i među akademskim strukturama, te

nekako djelujemo kao zajednički nazivnik za sve njih. Upravo to nam je dalo široki kut sagledavanja problematike očuvanja suhozida, te smo pribavljajući argumente zajedno sa drugim stručnjacima, aplicirali preventivnu zaštitu vještine gradnje suhozida kao nematerijalnog kulturnog dobra Republike Hrvatske, uskoro i na UNESCO - ovoj reprezentativnoj listi svjetske baštine. Izazov, ali i veliki zalog da se memorija mjesta i identiteta, u silnom previranju između čovjeka, njegova krajolika i protoka vremena, očuva i prenese dalje. Pokretanje web portala o suhozidima, umnogome je doprinijelo ne samo radu Udruge Dragodid, već i samoj popularnosti suhozida, jer je naša stranica postala centralno mjesto istočnojadranske regije za diseminaciju informacija vezanih za suhozide. Pridodamo li tome suhozidni priručnik "Gradimo u kamenu" tiskan i rasprodan (8000 primjeraka), ispada da smo nacija zalučena svojom baštinom – zamalo! Razvojem web portala www.suhozid.hr i aplikacije s ciljem inventarizacije cjelokupne suhozidne baštine na tlu Hrvatske, ekstenzivnim katalogom kojeg je potrebno istražiti i zaštititi, omogućili smo svima, od osnovnoškolaca do umirovljenika da sudjeluju u popisivanju suhozida.

Baština je prvenstveno nezaštićena zbog neznanja (i nepoštivanja), a kao jedini mogući protuotrov jest edukacija svih generacija, pogotovo mlađih, jer sve dok budemo prolazili pokraj suhozida nesvjesni o potrebi, trudu i vještini koja je te suhozide podigla u borbi za opstanak, suhozid je jednako kao i gomila, meja, teza, bunja, trim u izravnoj opasnosti i na listi za ropotarnicu povijesti. A to su sve kodovi za otključavanje našeg identiteta, to je mjera čovjekova, početak i kraj, a između toga naše je da procijenimo da li je to važno pažnje, čuvanja i obnove, ili ćemo samo prošetati ovim svijetom potpuno nezainteresirani i nespremni da ono što je uistinu vrijedno, očuvamo i prenesemo dalje.

KATE ŠIKIĆ ČUBRIĆ

ETNOLOGINJA I VODITELJICA MUZEJA BRODOGRADNJE BETINA

Moje zanimanje za etnologiju potječe iz ranih dana. Bakine priče i lokalne legende uvijek su me zanimale više od dječjih priča. Kako sam odrastala zanimanje je raslo i odlučila sam školovanjem produbiti znanje. Stekla sam zvanje magistre etnologije i kulturne antropologije, usput uvijek istražujući lokalne identitete i posebnosti murterskog kraja. Prije par godina uvelike me razveselila vijest da se u Betini radi na Muzeju betinske drvene brodogradnje. Ponudila sam svoju pomoć timu koji je radio na projektu Muzeja i ubrzo se našla u lavini događaja. Prikupili smo mnoštvo starih brodograditeljskih, poljoprivrednih, ribarskih alata i predmeta iz kućanstva, popisali ih, obradili i zaštitili. Dokumentirali smo brojna kazivanja lokalnih brodograditelja, težaka i ribara te putem njihovih riječi stvorili priču koja će biti kostur budućeg Muzeja. Može se reći da je projekt Muzeja napravljen u zadnji čas, jer nedugo nakon snimanja i prikupljanja informacija, neki od najvećih brodograditelja ikad su nas napustili.

Suživot s lokalnom zajednicom jedan je od najvažnijih aspekata mog posla. Vrlo je važno upiti i zabilježiti informacije koje prikupljam na terenu. Tradicijska baština je krhka. Prekine li se samo jednom lanac prenošenja informacija znanje se nepovratno gubi. Situacija s drvenom brodogradnjom je specifična. Murter, a posebice Betina, smatra se jednim

od rijetkih preostalih žarišta male drvene brodogradnje, gdje nekolicina dobrih majstora čuva višestoljetna znanja o konstruiranju i gradnju brodova. Muzej brodogradnje je, kao ustanova, pohranio ta znanja. Međutim, posao očuvanja baštine tek je pred nama. Mlađih ljudi koji se time žele baviti iznimno je malo. Jedan od mojih ciljeva u budućnosti je popularizacija zanemarenih praksi, u prvom redu brodogradnje. Edukacija, aktualiziranje, primjena tradicijskih znanja i praktičan rad neke su od aktivnosti koje je potrebno provesti lokalno da bi zaštitili baštinu koju imamo. Mi smo ti koji baštinu trebamo štititi i prenositi, a jedino stvarnim djelovanjem i konzumiranjem možemo ostvariti zamišljeno.

Uključivanje kulture i tradicijskog nasljeđa u različite aspekte života pojačano se osjeti tek zadnjih godina. Dugo nam je trebalo da razvijemo svijest da napredak možemo postići referirajući se na ono što jesmo. Turizam i ponuda nije samo lijepa priroda kojom smo okruženi, već ljudske priče koje su oblikovale i dale sadržaj komadima zemlje i moru koje nas okružuju. Želim biti dijelom svih događanja koja za cilj imaju dobrobit našeg otoka i okolice. Sve više je pojedinaца koji tako razmišljaju i drago mi je da smo se trgnuli iz višegodišnje letargije. Imamo očuvanu prirodu, jedinstvena znanja, višestoljetne prakse, bogatu kulturnu baštinu i folklor. Imamo radišne i vesele ljude koji mogu od baš ovih stvari raditi čuda. Samo ih treba potaknuti.

LOVRO SKRAČIĆ

VOLONTER I PODUZETNIK, KURNATAR
OBITELJSKO GOSPODARSTVO SALVIA, KRAVLJAČICA

Moja životni put počinje u Zagrebu..1977. god. gdje sam rođen, odrastao školovao se, živio, a danas u njemu povremeno boravim. U njemu imam prijatelje, rodbinu, ali sve svoje školske praznike sam provodio u Murteru i Kurnatima, odakle potječu moji roditelji. Kod dida i babe s obje strane sam provodio svako slobodno vrijeme kada nije bilo škole. Ali prije toga tako da su me kad sam trebao krenuti u školu jedva uspjeli natjerati da idem u Zagreb. Kroz svo to vrijeme i boravak u Murteru, Kurnati druženju sa didom i babom i sve što ide uz to (branju smokav, kupina, kopanja krumpira i kapule, odlasku na more na ribanje s didom i ujcom, sakupljanja ovaca, ronjenja, kupanja) u meni se razvila i izrasla ljubav prema tom Murterskom kraju i moru, tom prostoru koji me od kad se mogu sjetiti fascinira i oduvijek mi je bila želja nakon školovanja doći živiti na djedovinu. Valjda kada se u djetinjstvu u nas lagano, sasvim tiho usadi ljubav prema nečemu kasnije ju jako teško zatomiti i obuzdati. Tako i “slušati zemlju kako diše, slušati kako raste trava, gdje skrivena snaga pod stopama našim u sjemenci spava” i “gledanja mora gdje s k nama penje” (ali kad dođemo u određene godine tek onda shvatimo). Nakon klasične gimnazije odslužio sam domovini deset mjeseci, zanimljivo iskustvo, čovjek svašta vidi, upozna svakakve ljude,

vidi da može puno više nego što je mislio da može. A onda nakon vojske, dođe studij geografije. Studij mi je bilo jako lipo vreme, zanimljivo za studirati, imao sam sreće upoznati se s puno ljudi sa fakulteta a i iz drugih zemalja. Jedna od zanimljivih komponenti je bila terenska nastava, a kojima smo svake godine obišli dio lijepe naše. Tijekom studija usput sam u par navrata imao prilike putovati na mini studentske razmjene u Sloveniju, BiH, Poljsku, Litvu, Latviju na kojima bi upoznavali kolege iz drugih zemalja ali i njihove države jer su nam oni bili stručni vodiči. Također sam putova na studentske kongrese i sudjelova u organizaciji jednog studentskog kongresa u Fužinama te više izleta i aktivnosti. Tako sam s kolegama s faksa organizirao čišćenje Kornatskih obala od otpada 2001.god. Ta iskustva i navika rada u udruzi Kluba studenta geografije su me kasnije potakla da i kasnije kad sam došao živjeti u Murter aktivno sudjelujem u radu udruga.

S vremenom shvatite da osim ljubavi prema određenom prostoru trebate i od nečega živjeti, shvatite da ljubav nije dovoljna. I tad se počinju postavljati pitanja...Od čega živjeti? Što raditi? A nije lako jer mene (kao puno drugih ljudi moje generacije) su kao maloga na neki način pokušali i odbijati od Murtera... kao - šta se tu ima raditi? Tu nema sadržaja za mlade: život na selu to je manje vrijedno; rad na zemlji je manje vrijedan; od toga se ne može živjeti; ajde u grad (u Zagreb); tamo je život.....tu je samo alkohol, droga.... (što je bila i istina, tad je Murter bio poznat po drogi). Puno je razloga za to ali posebice svi problemi tranzicije iz jednog u drugi ekonomski sustav, i iz jedne u drugu državu pa rat sa svim onim što on nosi...

Budući da u Zagrebu nakon određenog vremena nisam našao zanimljivijeg posla, počeo sam sve više boraviti u Murteru. Tako sam se uključio u akcije čišćenja otpada koje je organizirala udruga Argonauta te u projektu "Doprinos održivom razvoju obale i otoka Šibensko - kninske županije", radionica o održivom razvoju i studijska putovanja u Nizozemsku koje je organizirala Irena Ateljević. A kasnije kroz nastavak toga i sa sličnom temom i s udrugom Phoenix Arbor. Također, sa udrugom Latinsko idro smo imali prve akcije čišćenja puteva na Modravama, a kasnije nakon par godina to se nastavilo s udrugom Modrave. Time su se obnavljali putevi i zapušteni maslinici činili dostupniji ljudima, a time i povećavala iskoristivost i obradivost dotad zapuštene zemlje. Dvije godine sudjelovao sam na radionicama obnove suhozida koje je organiziralo PP Vransko jezero i Norma Fressel. Od dolaska u Murter također aktivno sudjelujem u radu ogranka Matice Hrvatske u Murteru di smo među inim organizirali niz putopisnih večeri u suradnji s udrugom Argonauta. Zadnje dvije godine surađujem s udrugom Adriatic maritime institute gdje djecu iz dječjeg doma Maestral i splitske udruge MOST učimo mornarskim vještinama, jedrenju na tradicionalnim brodovima i upoznajemo ih s starosjedičkim načinom života u Kurnatima.

Pred 5 - 6 godina moja obitelj je pokrenula obiteljski posao; obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo (OPG) i tvrtku Salvia <http://kadulja.com/> Počeli smo obnavljati djedovinu –masline, a dodali smo i novu komponentu, kadulju. Rekao je netko jednom “kad ti život da limun napravi limunadu”. Nama je dao kadulju i masline pa smo napravili “kaduljadu” to jest maslinovo ulje, eterično ulje, hidrolat, čaj. U taj posao je uključena cijela obitelj mada je otac zaposlen drugdje, on pomaže u slobodno vrijeme koliko stigne, a ja sam povremeno radio i druge poslove, ali sam sve više posvećen ovom našem obiteljskom poslu. Trudimo se da su naši proizvodi što prirodniji ekološki

čisti i zdraviji, te smo nosioci oznake Hrvatski otočni proizvod i posjedujemo ekološke etikete.

Za razliku od većeg grada u kojem kad pogledate kroz prozor vidite zgradu na 10 metara preko puta, u Murteru me privlači osjećaj slobode...dođeš na puntu i vidiš Kaprij, Žirje, svjetionik Blitvenicu pa Kurnati, Pašman skroz prema Biogradu i Zadru...Ili dok preko Murterskog mora ideš u Kurnate i gledaš planinske vrhunce Velebita, čak i Dinare...Ili ste u masliniku, obrezujete masline i pogled vam puca preko mora ponekad skroz do Italije . Ti pogledi i taj osjećaj slobode kao da možete zagrliti (pogledom) svoju domovinu. Neopisivo. Neprocjenjivo.

Taj rad na zemlji gdje uistinu nešto stvarate, na dodiru sa zemljom, berete smokvu, čupate masline...na svojoj djedovini i pomislite kako vas s osmijehom odzgora gledaju vaši stari i osjećate se bliski s njima te pokušavate tu njihovu predivnu ostavštinu (brojne iskrčene maslinke, suhozide, polja, otoke, more) kreativno iskoristiti da ih očuvamo i dugotrajno održivo gospodarimo njima, a istovremeno im stvorimo dodatnu vrijednost kako bi mi lakše živjeli. Sva ta naša iskustva nas obilježuje i isprepleću niti našeg života u čipku. U životu je važna ljubav i posao od čega živimo ali nas isto tako obilježava i naše podrijetlo i naši korijeni koji su kod nekoga slabiji, a kod nekoga jači i čvršći kao i kod nas. Netko se bolje osjeća i snalazi u gradovima, a netko u prirodi. I ako imamo hrabrosti, kreativnosti i neke stvari nam se poklope, na kraju završimo tamo gdje uistinu želimo biti i živjeti.

NIKOLA SKRAČIĆ - ČIČI

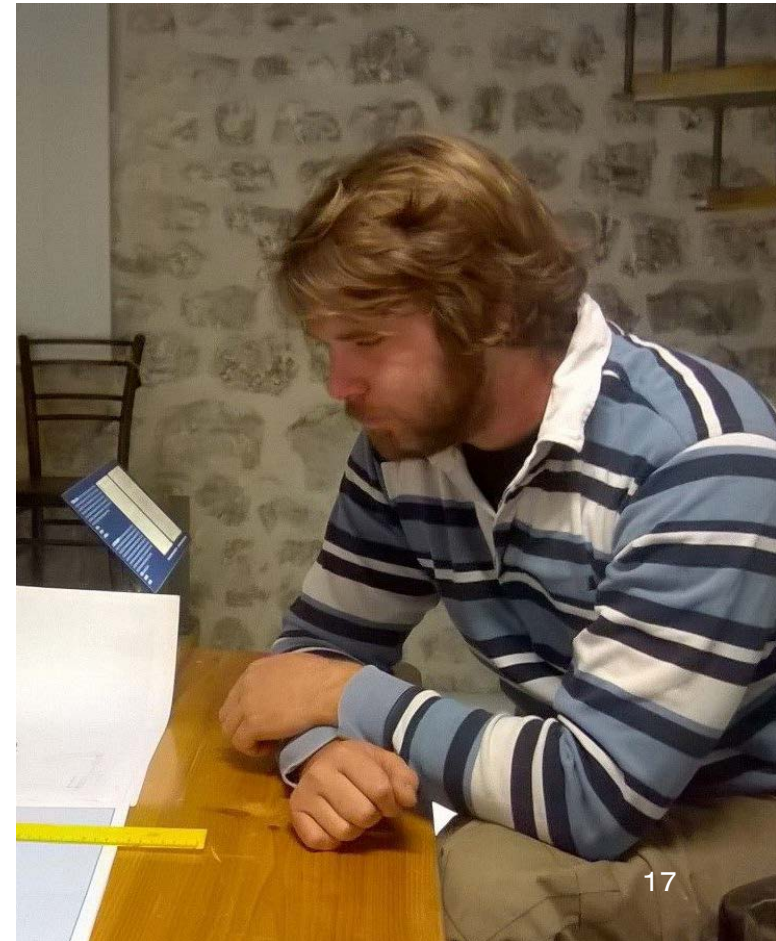
MLADI BRODOGRADITELJ I PODUZETNIK

Otac i dida bavili su se drvenom brodogradnjom, a ja sam odrastao s njima. Od malih nogu živija sam među drvom. Ipak, želija sam malo lakši život pa sam upisa fakultet. Nisam baš bija od učenja i mora sam se vratiti doma. Opredijelia sam se za brodogradnju i počea učiti zanat. Počea sam prvo učiti na brodogradilištu, ali sam oduvik zna da ću morati sam krenuti u posa. Na brodogradilištu sam radio do onog trenu kad sam shvatia da tamo više ne mogu napredovati i da je vreme da se sam okušam. Danas radim sam u svojoj radionici i imam redovito dovoljno posla. Ponekad se dogodi da par dana nema posla, nastupi panika, ali onda brzo dođe narudžba. U drvenoj brodogradnji se može napredovati i dobro raditi samo ako radiš po cile dane. Ja ovaj posa volim i ne bojim se za svoju budućnost. Ako radiš posa koji voliš, nema straha! Nikad mi novac nije bia glavni motiv. Lipo je raditi s prirodnim materijalima i viditi rezultat na kraju radnog dana. Svaki dan mi je izazov. Napraviti drveni brod je izazov, moraš biti kreativan.

Velika je razlika između drvene brodogradnje kakva je bila nekad i kakva je danas. Nekat se išlo u šumu po stablo i procjenjivale su se krivine na drvu prema obliku broda za koje se bere. Vodio se računa na koji način triba drvo srušiti i kako obraditi nastalu sirovinu. Odabir i obrada drva vrlo su važni. Vena drva mora pratiti krivinu broda i tad je gradnja kvalitetna. Lako je napraviti lipi brod, ali puno teže kvalitetan. Danas je drugačiji odnos prema drvu i brodogradnji. Brža su vremena, a kultura čuvanja drva više ne postoji.

Budućnost brodogradnje će biti teška, ali ja pozitivno razmišljan. Kod nas su stvari krenule naboje. Dobili smo Muzej brodogradnje i imamo Latinsko idro. Pokrenut je jedan dobar trend. Brodogradnja kod nas će još dugo živiti. Problem će nastati jedino u trenu kad ne bude više brodograditelja. Od mlađih danas u drvu radimo samo jedan kolega i ja. Na području južno od Šibenika, poput Rogoznice ili Primoštena, nema brodograditelja i tamo drveni brodovi propadaju. Tamo životni put broda završava dvojako: ili se rasuši na kraju ili potone na dno. O obrazovanju novih kadrova valja voditi računa. Ja uvijek imam šegrta koji u stopu prati moj rad, a ja mu dam da kalafat brod i radi pomoćne poslove. Dica su također zainteresirana, ali ih je potrebno usmjeriti.

Ja bih svoje vještine rado ukomponirao u edukaciju, turizam ili obrazovanje. To bi mi bia velik izazov. Nisam stručnjak za organiziranje takvih aktivnosti. Netko bi mi trebao predložiti način na koji to raditi, ali bih rado sudjelovao na bilo koji način. Podučavao bih zainteresirane pojedince, osmislio neku vrstu predavanja u radionici, pokazao kako koristiti koji alat, ispričao svoju priču. Posjetitelje zanima brodogradnja uživo. Teško je uskladiti moj posao s poslom organiziranja takvih susreta. Muzej brodogradnje u Betini je teorijska osnova brodogradnje i mjesto promocije brodogradnje, a radionica je čuvar tradicije gdje se prezentirana znanja mogu doživjeti. Moja uloga je da čuvam i prezentiran kulturnu baštinu posjetiteljima, ali i novim naraštajima lokalnog stanovništva.

MARINA SKRAČIĆ

PREDSJEDNICA UDRUGE ZA ZAŠTITU PRIRODE I PRAVA
VLASNIKA NEKRETNOSTI "MODRAVE MURTER-BETINA"

Priroda je uvijek bila dio mene, možda čak više zelenilo šume i sivilo kamena nego plavetnilo mora. Igrajući se u prirodi otkivala sam dio sebe i onu iskonsku duhovnu vezu čovjeka i prirode. Sakupljala sam neobične suhe grane i kamenčiće, od malih graničica gradila kućice, penjala se brdima zamišljajući da sam planinar i istraživač, u neobičnim nakupinama kamena tražila ruševne kule, a ispod mračnih i vlažnih grana borova tražila ulaze u neke skrivene spilje...Možda je sudbina htjela da baš ja dođem na sastanak udruge o kojoj nisam znala ama baš ništa i da postanem nova predsjednica.

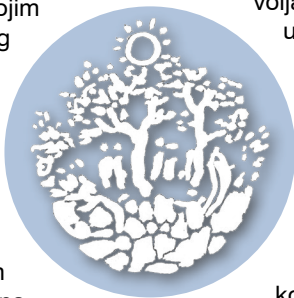
Udruga "Modrave Murter-Betina" osnovana je 2008. godine. Ciljevi udruge su zaštita prava vlasnika, revitalizacija starih maslinika, obnova tradicionalnih znanja gradnje suhozida, te jačanje svijesti stanovnika otoka Murtera o povijesnoj važnosti i jedinstvenosti maslinika Modrave. Svojim radom Udruga potiče stvaranje odgovornijeg odnosa prema okolišu, a u skladu s tim i ekološki održivi razvoj poljoprivrede i turizma.

Neke još davne 1545. započela je kultivacija predjela Modrave, vrijednim rukama Betinjani i Murterini su iskrčili zemlju da bi stvorili pašnjake za ispašu stoke, a kasnije nepregledne maslinike koji su u doba najveće ekspanzije davali do 60 tona maslinova ulja, a prema neslužbenim podacima radi se o broju od 300.000 stabala maslina. Područje Modrave najpotpunije oslikavaju stotine kamenih ograda koje nadovezujući se jedna na drugu tvore svojim zidovima, gomilicama i putovima kamenu čipku i daju sliku njegova jedinstvena kamena identiteta. Obradivu površinu dijele visoki i široki kameni zidovi, a unutar njih posložene su gomile čija veličina i brojnost zavisi od količine izvađenog kamena, a oblik od raspoloživog prostora i maštovitosti graditelja. Taj modravski ornament upotpunjuju brojni putovi (ukupne dužine 30 km) što spajaju i najudaljenije obradive prostore s morskim pristaništima. Među modravskim zidovima na obradivim prostorima i danas su sačuvane bunje (male tradicionalne građevine od kamena) koje su pružale zaklon modravskom težaku.

Od svog osnutka proveli smo desetak projekata i radionica obnove starih poljskih puteva kako bismo olakšali pristup poljoprivrednicima do njihovih maslinika. Moja misija je da naši mještani shvate koliko se bogatstvo skriva u zasad zapuštenim maslinicima. Od nekadašnjih 200.000 stabala trenutno se obrađuje svega 5% najčešće onih maslinika koji se nalaze neposredno na jadranskoj magistrali, 10 metara dalje vlada prašuma smreke, borova, zdrače... Ja ne govorim samo o litrama ulja pomnoženim sa cca 80.00 - 90.00 kuna po litri što itekako poboljša kućni budžet, nego o bogatstvu života u provođenju vremena u prirodi na svom "kamenu". U današnje vrijeme gotovo svako radno mjesto vezano je za računalno i to po 7-8 sati na dan kao što je i moj slučaj. Dođemo kući bez volje za ičim drugim jer smo svoje najproduktivnije vrijeme proveli na radnom mjestu. Treba nam alternativa za kvalitetniji život, neki idu u teretane, neki na skijanja, a ja idem obnavljati masline i suhozide na Modravama.

Ali da bismo kao udruga uspjeli u revitalizirati maslinike u pravom smislu te riječi ili barem dio maslinika, treba nam volja velikog broja mještana, jaki strojevi koji bi utabali poljske putove da mogu prolaziti auti sa prikolicama, dobri projekti i osobe koje ih mogu administrativno sprovesti. Ne možemo zamisliti revitalizaciju maslinika od 12 kilometara dužine i 2 kilometra širine ako ćemo nositi vreće od 40 kg na leđima. To je u današnje vrijeme nemoguće.

Želim da se u udrugu uključi još mladih ljudi koji tu vide perspektivu. Veza između turizma i poljoprivrede bi trebala biti neraskidiva. Primjeri Francuske i Italije to jako dobro pokazuju. Imamo sve temelje za uspjeh samo tribamo biti uporni i udružiti sve svoje snage, a to nam je ovaj naš zajednički projekt različitih udruga jako dobro pokazao.

ŽELJKO KRNČEVIĆ

ARHEOLOG I MUZEJSKI SAVJETNIK MUZEJA GRADA ŠIBENIKA

Željko Krnčević, magistar arheologije, muzejski savjetnik u Muzeju grada Šibenika koji upravo priprema doktorat o srednjovjekovnim grobljima, sigurno je po broju hobija najsvestraniji i u šibenskoj javnosti najprisutniji šibenski intelektualac. Član je šibenskog Foto kluba s najdužim stažom, inicijator je i jedan od autora popularne emisije TV Šibenika „Gurmanske čakule“, uzgajivač ptica, osnivač stola Družbe „Braća Hrvatskoga Zmaja“ u Šibeniku, autor ideje o osnivanju šibenske Gradske straže, voditelj istraživanja na arheološkom nalazištu Colentum u Murteru (uz ostale lokalitete kao što su Bribirska glavica, Žažvić, Sveti Lovre, Danilo...), proizvođač nagrađivanog maslinovog ulja, vozač kartinga... Vrijedno je istaknuti i njegovu sklonost prema invalidnim osobama jer je njegova ideja suradnja Muzeja i Centra za odgoj i obrazovanje djece s intelektualnim teškoćama Šubičevac čije štitenike svake godine vodi u posjet arheološkim nalazištima Bribirska glavica i Colentum i druže se s njima jer su, reče nam, oni divni zato što su u sebi zadržali iskonsku dobrotu.

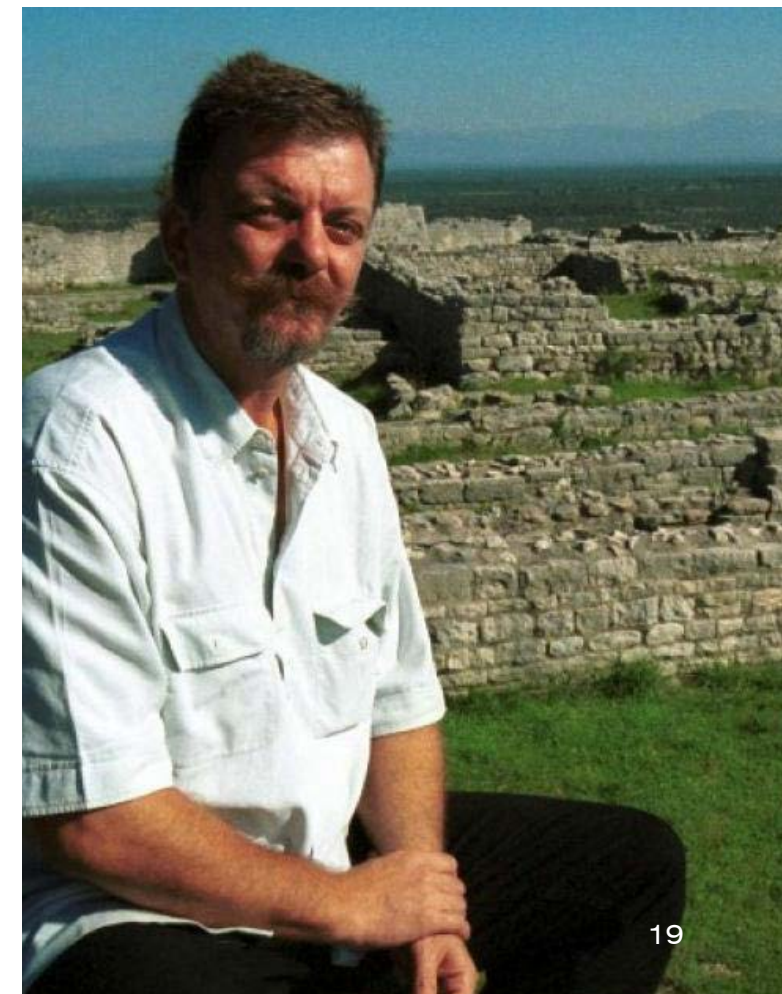
Znatiljka i afiniteti prema mnogim stvarima, točnije rečeno gotovo prema svemu što je kreativno, dinamično i izazovno, dio su njegove ličnosti još od osnovne, a pogotovo srednje škole. Svemu što smo nabrojali treba dodati i to da je pet godina nakon završenog fakulteta, budući da nije mogao naći posao, svoju mladu obitelj prehranjivao odlazeći u ribolov na sviću sa Stipom Govićem, svojim susjedom u Žaboriću. Krnčević je i obiteljski čovjek, ponosan otac četvero uspješne djece i djed jedne unučice. "Držim se one već ofucane rečenice koja kaže „ne pitaj što tvoje mjesto može učiniti za tebe nego što ćeš ti učiniti za njega“. Kad bi svatko od nas samo jednom godišnje napravio jednu dobru stvar za svoje mjesto, gdje bi nam bio kraj! Sretan sam što u našem kraju ipak ima dosta takvih ljudi."

"Kada sam prije nekoliko godina svoju stručnu pozornost usmjerio ka Colentumu, odnosno Murteru – otoku kojeg nazivaše "onim kojim je prošao Bakho", nisam ni razmišljao o tome koliko će se lijepog iz toga izroditi. Započeta istraživanja, Epigrafska škola i Međunarodni arheološki kamp, zahvaljujući djelatnicima Argonaute te mojim dragim kolegicama, prof. dr.sc. Bruni Kuntić i prof.dr.sc. Ireni Radić Rossi, iznjedrili su mnogo novih saznanja i započeli niz pozitivnih arheoloških zbivanja u Murteru."

"Naime, po brežuljku Gradina pokraj Murtera leže razbacani ostaci drevnog liburnskog i rimskog grada Colentuma koji su do 2010. pod slojevima zemlje i raslinja stajali gotovo zaboravljeni. Srećom, u sklopu međunarodnih arheoloških kampova provedena su najopsežnija arheološka istraživanja i konzervacije Colentuma u posljednjih pola stoljeća. Kopnena i podmorska istraživanja potvrdila su da je Colentum bio bogati trgovački grad dinamične prošlosti. Možemo slobodno reći da je bio grad mozaika i freski. A vjerujte mi, to su u ona doba bili znaci luksuza i bogatstva.

Smatram da bi uz dovoljne investicije upravo on mogao postati jedan od najvećih arheoloških atrakcija u Hrvatskoj

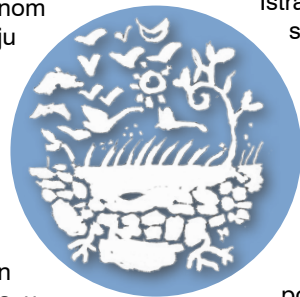
i šire. Osobito me raduje što smo u Murteru skrojili novi termin „Nova arheologija“ koja arheologiji dodaje dimenziju inovacije i kreativnosti. U Murteru smo arheologiju povezali sa edukacijom, rekreacijom, turizmom, radom sa djecom sa posebnim potrebama, literarnim i dramskim izričajem. Tako smo primjerice povezali bogatu tradiciju dramskog amaterizma Murtera sa arheologijom te kreirali prvu ilustriranu pripovijetku o maskoti Colentuma - legionaru Kvintu - koja je kasnije adaptirana u dramsku predstavu. Na nama arheolozima i povjesničarima je da im „serviramo“ nove nalaze i saznanja kako bi mogli pomoći lokalnoj zajednici u izradi i realizaciji kreativnih projekata turističke valorizacije Colentuma.

NORMA FRESSEL

BIOLOGINJA I EDUKATORICA U PARKU PRIRODE VRANSKO JEZERO

Rođena sam 1985. u Zagrebu, kao i moji roditelji, bake i djedovi. Pomalo neobično ime Norma prema kazivanju roditelja dobila sam prema istoimenoj operi, koja je godine kad sam se rodila prikazivana u Hrvatskom narodnom kazalištu. Kao jedinica još dan danas uživam pažnju svih članova obitelji - roditelja koji su, završivši svoje fakultete, za život zarađivali poslom u rodnom gradu; dviju baka - jedne bake u mladosti manekenke i poslovne žene te druge bake domaćice i djeda finog mehaničara.

Djetinjstvo bezbrižno provedeno u zelenom kvartu na periferiji, uz odlazak u nekonvencionalan vrtić koje su vodile sestre milosrdnice Sv. Vinka u samostanu u samom centru Zagreba. U srednjoj školi nakon preseljenja u centar kultivirao se moj "purgerski" imidž polako stečen otkrivanjem tajni grada tramvajem, pješice i konačno biciklom.

Svoj prvi samostalni novac u srednjoškolskim danima zarađujem plesnim nastupima u emisiji na HRT-u, baveći se modernim "jazz" plesom. Za 25. rođendan od svog dečka Mica dobivam popis preciznih lokacija odvoza krupnog otpada po kvartovima, zbog svog omiljenog hobija - nalaženja i recikliranja starih odbačenih ali još uvijek vrijednih stvari na ulici.

Studij biologije temeljen na izraženoj ljubavi prema životinjama i prirodi pokazao se kao dobar izbor već na drugoj godini studija, kada se uz saznanja o brojnim skupinama životinja i biljaka te njihovim međuodnosima, ulogama i prilagodbama, aktivno priključujem Udruzi studenata Biologije - BIUS i sekciji za šišmiše.

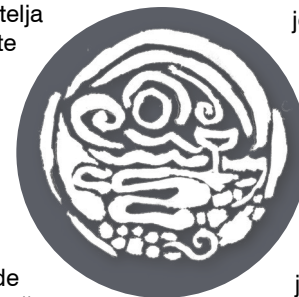
Istraživanjima šišmiša kroz 6 godina studija posjetila sam mnoga zaštićena područja u Hrvatskoj, Europi, pa i Sjevernoj Americi i Indiji spavajući u šatoru, često i u šumi pod vedrim nebom ili u špilji. Utrobu zemlje zavoljela sam još jače kroz tečaj speleologije. I prva radna iskustva s parkom prirode kroz ulogu edukatora stekla sam vodeći posjetitelje podzemljem Medvednice u špilji Veternici i rudniku srebra Zrinski. Kroz terenska istraživanja po prvi puta posjećujem i Nacionalni park Kornati, u potrazi za letećim sisavcima, istražujem jame i špilje, polja i lokvu Tarac. Tijekom terenskog istraživanja šišmiša također po prvi puta dolazim i u okolicu Parka prirode Vransko jezero, da bi 2012 godine, kada je Dalmaciju zahvatila snježna zima i jedno od najsuših ljeta, upravo zbog otvorenog radnog mjesta, preselila u Zadar. Do tada mi je često u razdobljima životnih nesigurnosti i odluka priroda pomagala, pa je i sama činjenica da dolazim raditi u Park prirode značila nešto dobro. U Zadru živim već gotovo 4 godine, dok je ostatak moje obitelji u Zagrebu, a dečko Mic je u međuvremenu, prateći trag suhozida, došao za mnom. Preselila sam kako bi postala edukator u Parku prirode Vransko jezero. Preselila sam kako bi promijenila životnu okolinu u kojoj sam odrasla i ja i moji roditelji i bake i djedovi te kako bih ostvarila samostalan život i spoznala što u životu uopće tražim. Ubrzo me fascinira prostor Modrava i njegovi suhozidi, te za mene novo otkrivena vrsta - čovjek.

Poziciju čovjeka u međuodnosu ostalih sastavnica prirode - vode, zemlje, zraka i vatre - energije unatoč diplomu iz ekologije prvi put sam otkrila kroz tečaj o načinima uspostavljanja ravnoteže u međuodnosu elemenata u prirodi kao ključu održive kulture života - permakulture. Svoj prvi komad zemlje našla sam u javnom prostoru Novog Zagreba, no nisam bila prva. Ljudi u gradu često slobodne i zapuštene zelene površine u blizini svoga malog gradskog stana uredi u vrt s povrćem, voćem i cvijećem. Mi smo odlučili jedan zapušteni vrt vratiti u život i upustili se u avanturu zagrebačkih urbanih vrtova. Nažalost, gradske vlasti u ono vrijeme nisu imale sluha za takav oblik "parka" pa su svi vrtovi ispred velike zgrade srušeni sa zemljom kako bi na istom mjestu nastao travnjak. Nakon tog događaja iz male zajednice nas urbanih vrtlara nastala je inicijativa ParkTicipacija čija je misija uključivanje ljudi u odluke o javnom prostoru s naglaskom na vrtove i uzgoj vlastite hrane, te povezivanje s prirodom.

Kako su zaista priroda i ljudi povezani imam priliku učiti upravo u Parku prirode Vransko jezero. Privilegija je raditi u Parku - močvari, najbogatijem ekosustavu prirode, pa još na samoj Jadranskoj obali. Upravo poremećen odnos čovjeka i močvare - kompleksnog prirodnog sustava, kroz povijest je doveo do danas nezavidnog statusa ovih najugroženijih zemljinih ekosustava.

U 18. st. gospodari feudalnog posjeda Vranskog jezera imali su priliku njime upravljati izgradivši kanal koji je tek kratkoročno korist donio samo čovjeku, a prirodu močvare dugotrajnim korištenjem izbacio iz ravnoteže. Kao zaposlenica i čuvar prirode u Parku u prilici sam danas ponovo taj odnos oblikovati, sada kada nam je priroda uistinu najpotrebnija. U radu me najviše inspirira prisutnost tradicijskog znanja lokalnih ljudi kroz poznavanje samoniklog jestivog bilja, vještinu gradnje suhozida i tradicijsku poljoprivredu. Svog prvog kontakta sa suhozidom u djetinjstvu sjećam se prilikom jedne vožnje s roditeljima na more. Samo znam da nisam mogla razumjeti tko je samo sve to kamenje posložio i iz kojeg razloga, jer je složenih zidova i gomila bilo toliko da je bilo nemoguće povjerovati da su sve to učinile samo ljudske ruke. Potaknuta sudjelovanjem na edukativnom kampu članova udruge Dragodid u Parku prirode Učka i sama se okušavam u zidanju pa u prvoj godini karijere edukatora na Vranskom jezeru organiziram radionicu obnove suhozida na Modravama.

Kroz posao sam do sada imala priliku i oblikovati svijest brojnih posjetitelja o prirodi, njenim vrijednostima te posebitostima ovog neobičnog i povijesno važnog prostora. U svojem budućem radu voljela bih nastaviti istraživati i unaprijeđivati poseban odnos meni dvaju najdražih elemenata prirode - čovjeka i zemlje.

Ograničenja naših dobiti iz prirode proizlaze isključivo iz ograničenja naše mašte. U nedostatku vlastite zemlje ali ne i mašte, svoj odnos prema zemlji zasad vježbam kroz kućno kompostiranje. Uz psa Čarlija koji je sa mnom već dugo, ukućani i ja udomili smo i koloniju kalifornijskih glistica s pridruženim podstanarima - kukcima, mikroorganizmima i gljivama koji trenutno sretno žive u maloj nastambi smještanju u našoj dnevnoj sobi. Zemlju koju zajednica proizvede od naših kuhinjskih ostataka koristimo u malenom kvadratu krovnog vrta koji me podsjeća da i dalje ustrajem u povratku k zemlji.

TINA VICKOV

„IN PRAISE OF SLOW TOURISM“

OSNIVAČICA I DIREKTORICA AGENCIJE ZA MARKETING I TURIZAM MANIFESTA I TURISTIČKE AGENCIJE ŠIBENIK PLUS

“Turizam je našao mene koliko god bježala od njega, od prepunih plaža u vrućim ljetnim mjesecima, turista koji su zaposlili moje prijatelje dok ne padnu s nogu baš onda kada smo se mogli zajedno kupati i prenočiti pod zvijezdama na pustom otoku... nervoza, zgrabi dok ima, neće trajati vječno... Turizam je našao mene, nakon dvanaest godina rada u marketingu, nepozvan je ušao u moj „marketinški“ ured na šibenskoj rivi i počeli smo razgovarati. Počeli smo mijenjati jedno drugo, polako, ali ustrajno.

Sve je tu. Nekomercijalizirana Hrvatska, netaknuta priroda, neotkriveni dragulj - Šibensko-kninska županija. I u njoj, na maksimalnoj udaljenosti od sat vremena vožnje, 2 nacionalna parka, 14 srednjovjekovnih utvrda, 230 kulturnih spomenika, 300 otoka i otočića, 600 arheoloških lokaliteta, i priče kojima još ne znam broja. I ljudi, izvori znanja, ključevi života.

Zato, dragi putniče, putuj polako.“

Tina Vickov je diplomirala na studiju ekonomije – smjer marketing 2001. godine u Splitu, a zvanje glasnogovornika stječe u Šibeniku 2009. godine. Ubrzo je prepoznata od relevantnih institucija i uključena u brojne projekte u turizmu Šibensko-kninske županije: predsjednica Udruge Raspršeni Hotel Šibenik, potpredsjednica Sekcije obiteljskog smještaja Šibensko-kninske županije, sudionica je brojnih radionica, edukacijskih seminara i tečajeva na području destinacijskog *managementa* i turizma općenito. U skladu sa strategijom razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020.g., njena agencija razvija inovativne turističke doživljaje za tržište posebnih interesa, za „novog“ turista, inspirirajući ga na otkrivanje autentične Hrvatske. Jedan od proizvoda agencije Manifesta su Jedinstveni tematski razgledi grada Šibenika, koji su nominirani za najbolji marketinški projekt u turizmu CB Tour 2013.

Svojim radom i angažmanom Tina zagovara spori turizam. To je vrsta turizma koja pruža stvarne i smislene veze s ljudima i mjestima, kulturom, hranom, baštinom i prirodom, ne ostavljajući pritom lošeg traga. To je putovanje emocija kojima se stječe bogatstvo doživljaja. Zbog toga ona nikada ne govori o turističkim proizvodima, već o turističkim doživljajima, a više o njima možete pronaći na stranici www.sibenikplus.com.

VLADIMIR SKRAČIČ

DOKTOR ZNANOSTI, ONOMASTIK

“JEDNOM KURNATAR, UVIJEK KURNATAR”

Rodio sam se u Murteru 1946. i sada sam umirovljenik. Kako sam živio u obitelji Kurnatara, veliki dio djetinjstva proveo sam u Kornatima, na otoku Lavsi s roditeljima, više s ocem nego s majkom, jer su žene Kurnatara, osobito mlade, zbog druge djece, recimo školskog uzrasta, starih muževih roditelja, domaćih životinja i posjeda koje su paralelno obrađivale, više boravile u Murteru. U to doba i na tom mjestu, od djece se očekivalo da aktivno pomažu obitelji i na taj način doprinose obiteljskoj zajednici. Za igru i kupanje nikada nije bilo vremena. Kornatski način života bio je iznimno težak. Najprije je trebalo doći do posjeda po bilo kakvom vremenu, često na vesla. Živjeti tjednima u izolaciju što je osobiti teško padalo djeci, mladim djevojkama i momcima. Pribavljati za život u kombinaciji sve samo teških djelatnosti. Kurnaski dan trajao je čitavu vječnost! Kako su djeca sudjelovala u svim poslovima, već u dobi od desetak godina mogli smo bez roditelja veslati i jedriti, upravljati malim ribolovom i svim poslovima koji ga prate, sušiti, soliti i pripremati ribu, skupljati i naginjati ovce, održavati red u kući, kuhati jednostavna jela, praviti sir i sudjelovati u gotovo svim poljskim poslovima, zahtjevnosti primjerenim djeci. S devet godina sam jedne zime ostao na otoku sam s rođakom iste dobi i naše dvije malo starije sestre. Roditelji se pet dana nisu mogli vratiti zbog nevremena. Sami smo organizirali život: ribolov, ovce, poljske poslove, domaćinstvo.... Zbog teškog načina života, ideal gotovo svakoga Kurnatara je bio da mu djeca ne žive kao on, a to znači da se školuju i žive od plaće – kako se to tada govorilo. Za razliku od onoga što se danas misli o Kornatima kao „raju na zemlji“, ja i moja generacija smo odgojeni u preziru prema svemu što su Kornati i način života u Kornatima predstavljali. I trebalo je proći mnogo vremena, doći u zrelu dob, da se ta optika promijeni.

Želje mojih roditelja su se ostvarile. Završio sam gimnaziju, studije, magistrirao i doktorirao, izgradio sveučilišnu karijeru. Vratio sam se u Lavsu. Stečena akademska znanja nisu mi ni najmanje smetala da krenem s točke na kojoj sam se privremeno bio zastavio. Ovaj put, sa željom da moja veza s Kornatima nikad ne prestane, što se je - sada u izmijenjenim uvjetima - i dogodilo. Shvatio sam da sam neraskidivo vezan za ovaj prostor i da je on u neku ruku moja sudbina. Ulaskom u akademsku zajednicu, svoj sam istraživački rad usmjerio prema otocima, a započeo sam od Kornata. Od tada moj

odnos prema prostoru ide u dva smjera. S jedne, emocionalne strane, sve snažnije procjenjujem danas naizgled nepotrebna stečena znanja i vještine koje sam stekao živeći u prirodi i s prirodom (plovidba na jedra, veslanje, sve vrste malog ribolova, održavanje maslinika...) a s druge, znanstvene, pokušavam tim istim vrijednostima pristupiti istraživački i kritički.

Potaknut radom i idejama svoga profesora i mentora, akademika V. Vinje, posvetio sam se potpuno otocima. Započeo sam s kornatskim, pa zadarskim i na koncu čitavom zadarsko-šibenskom skupinom. Radilo se o tome da se popiše i prezentira suvremena toponimija (imena mjesta). Toponimi u jezikoslovnim istraživanjima imaju tu prednost pred ostalim riječima da preživljavaju i onda kada ih više ne razumijemo (Nerezine, Švenčivica, Mentovica, Lajici...). A kako su potaknuti upravo impulsima iz prirode, tako se preko njih može doći do spoznaja koje su u jeziku i životnoj praksi djelomično ili potpuno izgubljene. Primjerice: toponimi Blitvica, Crnikovac, Komornjak, Lukovnjak, Maslinjak, Mrtovnjak, Smokvenjak... dobili su imena po biljkama; Butina, Jadra, Jezera, Lokvice, Šipnate, Vodenjak... po vodi; Caparinjak, Gavrnjača, Golubovac, Kalebinjak, Rončić, Sovljak... po pticama; Bilave, Japnjenica, Kumandanje, Krokada, Koledišće, Petrala, Tratica, po napuštenim ili zaboravljenim djelatnostima, itd. Radi ovih istraživanja osnovao sam Centar za jadranska onomastička istraživanja (toponimija je dio onomastike). Cilj nije bio samo jezični, iako je onomastika jezična disciplina. Kako nam sve informacije o prostoru dolaze iz jezičnog i životnog iskustva pa se tako pretaču u imena, očekivalo se da će se u imenima (toponimima) prepoznati i životne prakse imenodavaca. I tako je i bilo. Budući da su na malim otocima najpouzdaniji informatori bili u dubokoj starosti ili umrli, postojala je opasnost da se znanja o imenima, a preko njih i znanja o jednoj stvarnosti koja ih je potakla, potpuno zaborave. Ja i moji suradnici do danas smo prikupili, jezično obradili i prezentirali javnosti u Biblioteci Onomastica adriatica oko 15.000 toponima sa zadarsko-šibenskoga arhipelaga.

Smatrao sam, a i danas smatram, uvažavajući svakoga i sve hrvatske prirodne prostore, da me je zapala sreća živjeti u jednom od najljepših i najposebnijih. Šibensko-zadarski arhipelag čini 540 većih i manjih otoka, naseljenih i nenaseljenih. To je najveća otočna koncentracija na Mediteranu i jedna od najvećih u Europi. Prvi dokumenti o hrvatskom ribarstvu dolaze upravo iz ovog arhipelaga. Geološka povijest otočja ostavila nam je u nasljeđe najnevjerovatnije prirodne konfiguracije. I najvažnije, kompleksnost gospodarskih i društvenih odnosa kakvu zatičemo u Kornatima, potpuno je nepoznata na drugim hrvatskim otocima. Bilo je stoga očekivano da se ovaj prostor institucionalno zaštiti. Rezultat je bilo osnivanje Nacionalnog parka Kornati, institucije koja je od prvoga dana bila krivo koncepcijski postavljena, a najveći grijeh te koncepcije bio je neuvažavanje (i namjerno ignoriranje) ljudi – Kurnatara - koji su svojim znanjem, mukom i iskustvom oblikovali i održali kornatski prostor onakvim kakvoga smo naslijedili. Pokušavajući popuniti ovu koncepcijsku prazninu, pokrenuo sam 2000. građansku udrugu čije ime govori i o njenim ciljevima i njenom programu: Kurnatari – udruga za zaštitu vlasničkih prava i izvornih kornatskih vrijednosti. Na toj istoj vrijednosnoj crti pokrenuli smo zajedno, 1998., Ž. Jerat i ja, još jednu, najprije manifestaciju, a potom i udrugu „za promicanje vrijednosti drvenog broda i tradicionalnih načina plovidbe:

Latinsko idro“. Iako je interes za samu regatu nadmašio naša očekivanja, interes za sustavan rad i edukaciju nije na razini ni želja ni potreba. Ipak, smatram da je manifestacija golemi dobitak u kulturi življenje i to ponajviše zato što u Danima latinskog idra širi duh zajedništva i osjećaj pripadnosti jednoj jedinstvenoj kulturi broda i plovidbe.

Pokrenuo sam i neke znanstveno - edukacijske projekte vezane za otoke i kulturu življenja na obali i otocima. Prvi je bio 1995. u okviru Programa razvitka hrvatskih otoka i Zakona o otocima. Zvao se Brod-škola. To je bio pokušaj unapređenja školstva na malim i demografski opustošenim otocima zadarskog i šibenskog arhipelaga. Na brodu bi bili nastavnici i laboratoriji kojih u malim otočnim školama nije moguće osigurati. Brod bi po nekoliko dana boravio na svakom otoku sa školom i u njemu bi se održavala specijalizirana nastava, a mogao je i služiti za održavanje kulturnih događaja, predavanja, malih koncerata, bibliotečnih usluga i sl. Zašto je projekt propao? To je ozbiljno pitanje koje nadilazi prostor ovako sažeta izlaganja i nužno otvara druga, društveno-politička pitanja.

Drugi je projekt bio Arhipelagos (‘znanje u arhipelagu’) a sastojao se u tome da se dio sveučilišne nastave iz gradova prebaci u napuštene vojarne na hrvatskim otocima. Programi bi bili komplementarni programima na sveučilištu, a bile su predviđene i ljetne škole, znanstvena istraživanja mora i otoka, studentski boravci znanstvenika i studenata, itd. Vojarne unatoč obećanjima nismo nikada dobili. Projekt je izazvao zanimanje najvećih svjetskih sveučilišta, Harvarda, Sorbonne, Padove, Barcelone... Konačno, otkada sam u mirovini, suradnik sam na projektu moga bivšeg novaka, sada profesora na Sveučilištu u Zadru. Riječ je o vrsti jezičnog atlasa u kojemu bi se popisali svi termini iz pomorske i ribarske kulture šibensko-zadarskih otoka i Kvarnera.

I na kraju. Ako danas i živimo u globaliziranom svijetu i to bez sumnje ima goleme prednosti, to nikako ne znači da ne treba negovati svoje specifičnosti. Upravo nas one čine zanimljivima i različitima od svih drugih, a to je san svakoga pojedinca i svake zajednice. To da tradicija i baština trebaju biti suvremenim pristupom i suvremenim sredstvima integrirane u suvremeni svijet i način života, nije potrebno ni naglašavati.

STANISLAVA JAKOVČEV - STAJKA

(r. 1934), BETINKA, PUNA ŽIVOTA I ELANA I UVIK SPREMNA ZA ISPRIČATI KAKO SE NEKAD ŽIVILO

Sretan je čovjek koji na ovom planetu ima barem jedan kutak koji može nazvati svojim. Gdje je duša mirna, u kojemu si sam sebi „svoj“, gdje osjećaš taj komadić Zemlje kao svoj izvor, iskonsko počelo koje te stvorilo takvim kakav jesi.

Za Stajku, blagu i vedru ženu u svojim osamdesetima, to mjesto je oduvijek bila Betina. Slikovito mediteransko mjesto, mjesto težaka, ribara, kalafata; intimno mjesto druženja, običaja, doživljaja... dok je na obali rese poput trofeja, trudi vrijednih ruku kalafata - betinske gajete i leuti. Male krivudave ulice i trgovi, polja i brežuljci, romantična Betina.

Tu se je rodila Stajka, Stanislava Jakovčev, daleke 1934. godine... u svojoj kući u kojoj i danas živi svjedočeći život Betinjana i Betine. Puno toga se promijenilo, puno toga je ostalo isto. Slikovito opisuje davne običaje, dan koji je započinjao u sitne jutarnje sate, odlazak brodom u betinsko polje, skromne užine od smokve, kruha, slanine i tek ponekad bevande. Sjeća se polja u Modravama prepunih ljudi, uređenih škrapa, prebrojava svojih trideset snopova žita. Takvo Betinsko polje je nestalo.

Najviše joj nedostaje ribolov, kazuje kako se postavljala hružata – plašilica za ribe, kako se lovilo, dijelilo, jelo i živilo. Jednostavna mediteranska hrana, hobotnica, prči (muzgavci), sipa, sočivo, bob, biži, čičvarde (slanutak), kunić, kozje mlijeko... Druženja oko komina, zajednička priprema hrane, razgovori obiteljski, razgovori muški, razgovori ženski, plesanje kola i pjesma oko kola, zadruge, fešte, šetnje rivom, ljubovanja, radovanja i tugovanja... sve to kazuje Stajka, slikovito i živo, stvarajući neizbrisiv dojam, uvodeći nas pričom u atmosferu romantične Betine. Betine koja ju je stvarala i oblikovala kao što more oblikuje stijenu. Betine koju nije nikada napustila i koju za ništa za svijetu ne bi mijenjala. U srcu otoka Murtera: tiha, diskretna, šarmantna mediteranska ljepotica bez civilizacijskih maski i igranja uloga, Betina i Stajka nerazdvojne.

Postoje neka mjesta na ovom našem velikom svijetu koja nam mogu otkriti samo oni koji imaju ključeve.

ŽELJKO JERAT

KURNATAR, PODUZETNIK I MAJSTOR U JEDRENJU NA LAT-INSKO IDRO

Da se u veljači 1956. godine nije dogodila najhladnija zima koja je Kornate i kornatske masline okovala snijegom i ledom, možda se nikada ne bi rodio ni Željko Jerat. Tih se dana nije moglo ni u polje ni na more pa se mnogo stalo u kući i u postelji. Željkov život u tradicionalnoj murterskoj obitelji oca ribara i majke domaćice te prvi koraci u domaćinstvu s djedom, oblikovan je, kako i sam kaže, slijedom brojnih sretnih i nesretnih okolnosti.

Samo ime *Željko* nadjenula mu je na oduševljenje cijele obitelji njegova majka, jer je bio dugo očekivano, prvo muško dijete. Novoga muškarca u kući s radošću se očekivalo zbog – što je onda bilo važno – teških poslova u domaćinstvu: poljoprivrede i zahtjevne plovidbe po arhipelagu po kojemu su razbacani murterski posjedi.

Brod i upravljanje brodom provlači se kroz njegov život kao zlatna nit u najrazličitijim inačicama: od *didove* gajete (plaćene u *uju*), očevih ribarica, stričeve gajete s motorom, pa sve do prvih izletničkih brodova za Kornate i modernih jedrilica za nautički turizam i regate.

“Kad sam bio dijete, djed me rado vodio sa sobom u Kurnate, osobito od dana kad se plovilo stričevom gajetom *na motor*. Djed je odgovarao za brod, plovidbu, rutu, a meni je bilo *upalti* motor i manevrirati prilikom pristajanja. Djed je bio starinski kapitan, nije se volio baviti novim tehnikama plovidbe. Na tim plovidbama stjecala se *kurnaska matrikula*.”

Brodogradnja se u Željkov život uvukla na mala vrata *Mirova škvera* gdje je počeo stjecati prva znanja o gradnji brodova, prve samostalne poglede na svijet, na međuljudske odnose u poslu, na poduzetništvo i na mjesto novca u životu. Njegov najdraži brod je leut *Jaruh* koji je sam izgradio kao ostvarenje mladenačkih snova, vlastitom inicijativom: od izbora drva u pilani, aktivnog sudjelovanja u gradnji, pa sve do porinuća. Nakon studija elektrotehnike i nakon zaposlenja u Zagrebu, odlučuje se vratiti Murteru i Kornatima kako bi stečena znanja i snove iz mladosti pretočio u jedan novi

sektor, u prostor nautičkog turizma. Postao je tehnički direktor marine. Sponu između tradicionalnog i modernoga, Željko uspostavlja upravljajući jednom od tada velikih charter flota na Jadranu, kasnije i svojom vlastitom, organizirajući, uz ostalo, i brojna natjecanja. Vlastita firma koju je osnovao zajedno s bratom, naslijedila je ime obiteljskoga – didova broda. *Jarušica* je zaštitni znak obiteljske tradicije, samosvijesti i neovisnosti. I sve to traje više od 30 godina.

„Moja je najveća i neostvarena želja bila postati brodograditelj. Međutim, zbog ratnih zbivanja i osipanja charter flote u marini *Hramini*, odlučio sam pokrenuti vlastitu charter tvrtku koja je u početku u ponudi imala isključivo tradicionalne domaće drvene brodove. Kasnije im se pridružila flota modernih jedrilica“. Usporedno s tim, na inicijativu dugogodišnjega prijatelja Vladimira Skračića, pokrenuo se projekt i kasnije udruga *Latinsko idro* kojoj je Željko predsjednik od osnivanja 2005. do danas. Od početna tri drvena broda pod latinskim jedrom došlo se do 78 brodova u jednoj od regata. *Dani latinskog idra* rujanska su manifestacija koja prati težačke rute, ne samo nautičke nego i kulturne, naših predaka, oživljava tradiciju kulture broda i plovidbe, potiče suživot čovjeka s prirodom.

“Srž odnosa prema našem zavičaju upravo je suživot s prirodom, s tradicijskim vrijednostima u funkciji modernog načina života. Sve u želji i nadi da se održimo na ovom prostoru, da ne iseljavamo i da naša djeca spoznaju istinske vrijednosti, da im život na našem tlu ne bude teži nego negdje drugdje. Nekada se živjelo prirodnije: ustajalo se sa suncem, poštivao se ritam dana i meteorološke prilike, znalo se koliko čovjek smije, radilo se često i preko mjere, ali se i odmaralo kada je za to bilo vrijeme – za najžešćega sunca i noću. Nije se prkosilo prirodi. Moramo li se sada svega odreći ili nam je nastaviti u skladu s novim vremenom integrirati sve što je bilo dobro u nešto novo i održivo. Ovdje postoji potencijal za svaku murtersku obitelj da da svoj doprinos u izgradnji autentičnog murterskog identiteta. U životu postoje mnoge vrijednosti kojih postajemo svjesni tek kada ih počnemo gubiti. Ne može se sve novcem kupiti! Zato i dalje mislim da je čovjek onoliko vrijedan koliko je spreman i koliko može živjeti s prirodom. Rado bih opet u Kurnatima imao tovara, sanjam da ću jednom imati vremena i za kozu, jer, još osjećam u ustima okus pravoga kozjeg mlijeka. Ako Bog da da se jednog dana u Kurnate vrate vinogradi i autohtone sorte, pa da uz dobru kapljicu, proslavimo naša buduća druženja, kako su to radili i naši stari”.

MARTINA MARKOV

DOKTORICA BIOLOGIJE, NP KORNATI

Rođena sam 1978. godine kao 100% Murterka od roditelja Murterina! Kao 4-godišnje dijete sa svojim roditeljima i mlađom sestrom preselili smo u Šibenik. Svaki vikend, praznik i naravno, cijelo ljeto boravili smo u Murteru! Dok sam se ja uvijek osjećala i predstavljala kao Murterka moja godinu i pol dana mlađa sestra, kojoj su ti periodi boravka u Murteru teško padali, smatrala se Šibenčankom. Tako je bilo onda – a tako je i sada! Bez obzira na šibensku adresu, za murterski me kraj oduvijek vezuje puno toga – rodbina, onaj osjećaj pripadnosti ali i prve ljubavi, druženja, ... Moji prvi koraci, prvo kupanje u moru, prva ulovljena ribica – sve se odigralo tu! Nakon završene Gimnazije upisala sam biologiju – ekologiju

na PMF-u u Zagrebu. Nakon diplome došla sam doma – ne u Šibenik već u Murter. I danas se sjećam kako sam hrabro sa svojom diplomom stupila u upravnu zgradu JU NP Kornati nadajući se svom prvom zaposlenju. Od same odluke da upišem biologiju – vidjela sam se kao djelatnica parka – ne bilo kojeg – baš Nacionalnog parka Kornati! Bilo je logično, no tada nije bilo izvedivo. Sjećam se i silne želje i energije da radim, da doprinosim, a gdje drugdje nego u Parku. U to vrijeme, a trajalo je to pune 3 godine, činilo se da za mene u profesionalnom smislu ni u Parku, ali ni u nijednoj drugoj instituciji koja zapošljava djelatnike mog profila nije bilo mjesta. No, iako nezaposlena, to je za mene ipak bilo posebno razdoblje. Rođenje sina Davida zaokupilo je tada svu moju pažnju...

Da se koliko -toliko zadržim u struci (i osjećam korisno), upisala sam magisterij te ohrabrena kolegama sa studija krenula u osmišljavanje platforme za aktivno volontersko djelovanje. Tada se, u veljači 2005. „rodila“ Argonauta – danas jedna od najaktivnijih udruga u županiji, a možda i šire. Prvi dopisi, prvi projekti, prvi suradnici, prve donacije, prvi strani suradnici, prve publikacije, slikovnice,... Nisam radila kao djelatnica parka, al sam kroz Argonautu djelovala i na području Kornata! Svega mjesec kasnije, desilo se i moje prvo zaposlenje u struci (u zaštiti okoliša) u Šibeniku. Bilo je to najsretnije, najdinamičnije ali i najnapornije razdoblje života do sada. Jutarnja smjena u Šibeniku, popodneva u Argonauti, a povremeno su dani bili potpuno posvećeni magisteriju i istraživačkom radu. Bilo je to najintenzivnije razdoblje u osobnom i profesionalnom smislu s puno rada i učenja te puno uspona i padova! Naravno, i na Davida je odrastanje uz stalne priče o prirodnoj i kulturnoj baštini ostavilo pozitivan trag! Sjećam se kako je David već kao malo dijete kod prvih plivačkih zamaha uzviknuo: - Mama, eno posidonija! – pokazujući prstom u naselje te morske „trave“ koji rijetki prepoznaju po stručnom nazivu! David je bio, a to je i danas, moja motivacija! A krivac je i za moju prvu slikovnicu! Nakon završenog magisterija, imala sa osjećaj da sam „na pola puta“ i da je doktorat logični slijed! No, područje mog interesa te dinamika željenog istraživanja nije se uklapala s mojom dnevnom rutinom koja je obuhvaćala i svakodnevni odlazak u Šibenik koji mi je dnevno oduzimao više od sata. Tad je bilo vrijeme za promjene. Odlučila sam napustiti posao u Šibeniku i profesionalno se angažirati u Argonauti dok se ne ostvari moja velika želja – da se zaposlim u parku. „Mladost – ludost,“ reklo bi se al imala sam sreće. Uskoro, već nakon nepunih šest mjeseci, otvorilo se novo poglavlje u mom životu – obistinila mi se velika želja i zaposlila sam se kao biolog mora u JU NP Kornati.

Iako bez gubitka vremena na putovanje na posao, moj radni dan tada nije bio ništa kraći. Argonauta je svakim novim projektom rasla, a rastle su i obveze (srećom rastao je i naš tim), doktorat je zahtijevao određeno vrijeme, „posao snova“ bio je novi veliki izazov, a tu je i bila i obitelj?! Nije uvijek sve išlo kako sam htjela, često mi je bilo jako naporno, a nerijetko sam htjela i odustati! No, ovaj moj urođeni sustav „brzog punjenja baterija“ bi me svaki put vodio dalje! I kad odlučim usporiti, desio bi se neki „neobjašnjiv“ preokret koji nije dopuštao odustajanje. Trajalo je to sve do ljeta 2012. godine kada sam ocijenila da Argonauta može i treba dalje bez mene. Od tada je sva moja profesionalna energija usmjerena prema angažmanu u parku.

Kako je raditi u Parku? Biti zaposlen kao biolog mora u ustanovi koja upravlja jednim od najljepših područja na Zemlji može biti prekrasno. I često jest tako – no ne uvijek! Veliki je izazov raditi na definiranju regula koje će utjecati na aktivnosti vlasnika i ostalih dionika često u smislu ograničavanja njihova djelovanja. Naravno, teško je pomiriti sve interese ali ono što nikako ne smije izostati jest dvosmjerna komunikacija sa svima u i oko parka od vlasnika, preko različitih pružatelja usluga pa sve do posjetitelja. Godine 2014. i 2015. donijele su nam značajne promjene u konceptu upravljanja. To razdoblje osobno doživljavam kao najproduktivnije u svojstvu djelatnika parka. Zajedno s brojnim dionicima, donijeli smo Strategiju razvoja održivog turizma definirajući zajedno ključne aktivnosti kojima ćemo doći do zadane vizije: Zajedničkim radom JU-e Nacionalni park Kornati i svih dionika razvijat će se održivi turizam kojim će se očuvati prirodna i kulturna baština te ostvariti veća gospodarska korist za lokalno stanovništvo, a posjetiteljima omogućiti razumijevanje lokalne kulture, društva i okoliša.

Od prosinca 2015. godine vlasnici smo Povelje o održivom turizmu što nas čini dijelom mreže Europskih zaštićenih područja koje su svoje djelovanje uskladili s načelima održivog razvoja te potrebama ostalih dionika i posjetitelja, a koji i sami sudjeluju u upravljanju područjem. Jer, nema učinkovitog upravljanja Kornatskim otočjem bez zajedničke vizije te aktivnog djelovanja svih vlasnika i korisnika tog područja. Da će biti lako provesti strategiju – neće al da se vrijedi potruditi – vrijedi sve dok vjeruješ! I zbog nas ali i svih onih kojima područje ostavljamo na upravljanje! Mom Davidu i ostalima...

LUKA JEŽINA

EKONOMIST I VODITELJ PROJEKATA
UDRUGA ARGONAUTA

Živeći na Murteru često se sjetim knjige Russella Cornwella “Acres of Diamonds” i nerijetko pomislim da se ta knjiga nigdje ne bi trebala više čitati nego li tu, u Hrvatskoj odnosno na mom otoku. Priča govori o stanovitom čovjeku koji je živio na imanju pokraj rijeke Tigris. Stanovao je u udobnoj kući, imao lijepu ženu, djecu i dovoljno novaca. Bio je zadovoljan čovjek sve dok mu stari redovnik jednog dana nije ispričao priču o tome kako je nastala Zemlja, o stijenama, metalima i draguljima. Redovnik mu je rekao da bi uz samo nekoliko dijamanta mogao osigurati blagostanje i sebi i svojoj djeci i unucima. Te noći taj čovjek je po prvi puta postao nezadovoljan svojim životom te je odlučio pronaći dijamante. Nakon što je proputovao svijet, bez uspjeha se siromašan vratio kući te se vjerojatno od očaja utopio u rijeci pokraj svog imanja. Čovjek koji je kupio njegovo imanje tamo je pronašao jedno od najvećih nalazišta dijamanta u povijesti. Cornwell u knjizi donosi i druge istinite priče o tome kako se blago i sreća ne nalaze u dalekim planinama i udaljenim morima već u našem stražnjem dvorištu, samo ih je potrebno otkriti i iskopati.

U Zagrebu sam pohađao srednju školu, diplomirao na Ekonomskom fakultetu, smjer marketing te radio u međunarodnoj agenciji za oglašavanje Saatchi&Saatchi. Nakon dvanaest godina boravka u Zagrebu vratio sam se u rodni Murter. Kao kontrast užurbanom i stresnom gradskom životu u Zagrebu imao sam dojam kao da je u Murteru netko pritisnuo *pauzu*. Oduševio me mir, zelenilo i plavetnilo prirode i kao nikad prije postao svjestan potencijala moga kraja. Imao sam zaista dojam kao do hodam po polju dijamanta.

U udruzi Argonauta gdje već preko pet godina radim kao voditelj Edukacijskog centra za održivi razvoj otoka i priobalja Šibensko-kninske županije imao sam priliku sudjelovati u pisanju, organizaciji i provedbi preko pedeset projekata i građanskih inicijativa kojih je cilj bio upravo otkrivati i brusiti dijamante murterskoga kraja. Izuzev dosadne papirologije i stresa povezanog uz neprestane rokove pisanja, vođenje

projekta može biti uzbudljiv i zanimljiv posao. To je posao koji kanalizira kreativnost, maštovitost i zaigranost u kvalitetnu realizaciju ideja te njihovu dugoročnu održivost.

Kao primjer nebrušenih dijamanta naveo bih murterske brežuljke. Kao dijete zajedno sa svojim vršnjacima istraživao sam murterske brežuljke koji su nam bili čudesan poligon za pustolovine dostojne onih družbe Goonies. Koliko samo pustolovina smo doživjeli na brdu Raduč koje nas je privlačio svojim mističnim tunelima i ruševinama starog vojnog kompleksa izgrađenog u doba Kraljevine SHS. Posebno pamtim prvi pokušaj osvajanja toga brda. Bili smo u prvim razredima osnovne škole i roditelji su nam branili ići na to brdo strašeći nas da će nas tamo *cigani* oteći. Mi ih naravno nismo poslušali. Nas desetak se uputilo prema vrhu. U jednoj ruci smo držali debeli konop dugačak desetak metara za penjanje a u drugoj ruci kamenje, za *cigane*. Došli smo do pola brda i ugledali neke ljude u kapuljačama kako se u daljini spuštaju prema nama. Ispustili smo i uže i kamenje i pobjegli koliko brzo smo mogli. Na koncu smo mi ipak osvojili Raduč i istražili što god se dalo istražiti, od tunela, bunkera, ruševina pa do malo umjetnog jezera u kojem su se skrivali punoglavci. I druga brda smo mi osvojili i Mali i Veli Vršak i Veli Vrh, Gradinu i druge. Gradina nas je posebno oduševljavala jer je bila puna arheoloških ostataka. Jednom smo ispod bora podno Gradine pronašli cijelu ručku amfore. Ostatke antičke keramike smo sakupljali i lijepili na šperploče. To su bile naše male privatne zbirke.

Ma nisu ti ostaci bili zanimljivi koliko naša znatiželja koje sve tajne i to brdo skriva. Tu znatiželju raspirivale su priče naših starih. Priče poput one od moje prabake Kate o tome kada je jednom dok je kopala na njivi začula tupi odjek iz kojeg se dalo naslutiti da se čitava prostorija nalazi pod zemljom.

Godine od djetinjstva su prošle a brežuljci i drugi dragulji su još uvijek tu zajedno sa uspomena i tajnama koje i danas čuvaju. Danas su meni i kolegama inspiracija u pisanju i razradi projektnih ideja. Moja želja je da nam se svima otvore oči da prepoznamo dragulje našeg kraja i zajedno ih iskopamo, izbrusimo i na koncu očuvamo za buduće naraštaje.

DAMIR CRVELIN

(r. 1958), RIBAR I KURNATAR, DOLAZI IZ TEŽAČKE I RIBAR-SKE OBITELJI, MAJKE MURTERKE I KURNATARKE I OCA TIŠNJANINA ČIJA JE FAMILIJA DOŠLA IZ JEZERA

Iako sam Tišnjanim po rođenju, odgajali su me „murterski“ baba i dida te već od ranog djetinjstva s njima provodim dane, tjedne i misece u Kurnatima, pomažući im u polju Trtuši i vinogradu prepunom praskama (breskvama) na Smokvici. S nama su išle koke, prasac i koza jer u Kurnatima je tribalo preživiti. Vinograda s praskama danas više nema – velik je to posa' bija, a i klima se promijenila. Imali smo i svoje ovce, pravili smo i sir! Lovili smo ribu - za prihraniti se ali i prodati! Liti smo lovili najviše jastroge (jastoga) vršama koje smo sami radili od pruča i lozja (vinova loza) kao i kofe (manja košara za čuvanje rakova) i depožite (veće spremište za čuvanje rakova) u kojima su se živi jastrozi držali do prodaje. Danas sam jedan od dvojice Murterina - Kurnatara koji zna plesti vrše! Kupci su po rakove dolazili jednom tjedno! I ribe je bilo, a nju smo, kako frižidera nije bilo, sušili! Mala, nedorasla riba (a i rakovi) se uvijek bacala nazad i to u vali! Ne bez razloga! Znala su učiniti gruba vremena kad se na more nije išlo i riba u vali je bila jedino na što se moglo računati! Za lipoga vrmena riba se u vali nije lovila. To je bilo zabranjeno!

Puno je lipih kurnatskih priča! Sićam se kako su ribari plivaričari koristili naš krš za sušenje svojih mriž! A mi smo zauzvrat dobili pun kartil (košara) ribe! Sjećam se kako mi je znalo biti i malo neugodno dolaziti s praznim kartilom po ribu... Kad sam krenuća u školu, u Kurnate se išlo samo za vikend i praznike kad god je vrijeme omogućavalo odlazak i povratak doma u didovoj maloj gajeti od 6 ks. No, cilo lito sam provodio tamo...s babom i didom.

Kasnije, kao srednjoškolac u Senju, do Kurnat sam i manje moga! Redovito sam pratija prognozu i odlazija doma svaki lipi vikend i - pravo u Kurnate. Za noć - dvi zna sam uloviti 30 - 40 kg liganja. Lipo bi zaradija i po traperice u Trst! Slobodno mogu reći da su me Kurnati odškolovali – nahranili i obukli!

Po završetku škole – otisnija sam se na more! Osam godina sam navigava po svitu ali vratija sam se – u Murter, u Kurnate - vratija sam se doma i nastavija po kurnatski! Ka' i moj dida... Kad je došao Park, neke su se stvari prominile. Unutar parka se lovilo za preživiti, a kako imam licencu za lov rakova, u ribolov za prodaju sam iša izvan granica parka. Teško je al prihvaćam... Profesionalnom ribolovu u parku nema mista ali mora se nastaviti ribolov „za poisti“ – za preživiti i to našin starim tradicijskim alatima! Puno se stvari prominilo – neke na boje ali neke i na gore! Ne smu se više minjati – takvi su kakvi su i takvi trebaju ostati!

Što mi predstavljaju Kurnati?! Ne gledam Kurnate kao nešto senzacionalno – Kurnati su prostor u kojem se živi u skladu s prirodom – to je njihova najveća vridnost! Živija je tako moj dida, živim ih i ja i moja će dica – nadam se! Oboje, i Luce i Šime, vole Kurnate i život po Kurnatski! Sin Šime od malih nogu “prijateljuje” s morskim bićima i znatiželjno čita, uči ... sve o Kurnatima, kurnatskim biljkama i životinjama....

“I, siguran sam da će ta ljubav potrajati i preneti se na sljedeće generacije... te da o kurnatskim pričama nećemo samo čitati već ih i dalje živjeti!”

DAMIR KAPOV

POLJOPRIVREDNIK, RIBAR, UGOSTITELJ....

Rodio sam se u Betini na otoku Murteru davne 1969., mjestu kalafata i težaka. Dok su majka i otac radili na betinskom šķveru, mene su odgajali djed i baka i moja prva sjećanja vezana su uz našu gajetu, malu škuru konobicu i ribarske mreže svuda po njoj. Jedina svijetla stvar u toj konobici je bila kamenica za ulje u njenom kantunu koju su svi čuvali kao oči u glavi...

Završio sam srednju pomorsku školu u Splitu i kao i sve nas mlade tada gurali su nas dalje od polja jer su govorili da je to težak posao. Vjerovali smo da je tako jer smo gledali svoje djedove i bake kakav su život vodili, bilo im je važno iskopati polje, baciti mreže, donijeti nešto u konobu da zima bude lakša, pomusti kozu... Ali ipak vratio sam se kući i tada me je opet dočekao rat gdje sam proveo 4 godine, a nakon toga opet razdoblje bez ikakve perspektive. Ali neke djedove riječi su se valjda nesvjesno usadile u mene i to me guralo naprijed, osjećao sam da mogu na svom „kamenu“ živjeti i kao da me zvalo „ostani tu...“

Upoznao sam svoju suprugu Tinu koja mi je najveći oslonac u životu i koja me gura naprijed. Imali smo samo jedan stari brod i krenuli smo zajedno u životnu avanturu...Svašta smo tada radili za preživjeti; ugostiteljstvo, turizam, vozili turiste na Kornate...ali ipak mi to nije bilo dovoljno, nešto je nedostajalo.

Prijelomna točka je bila kad nas je napustio djed i kad jednog dana više nije bilo uja u kamenici.

Tada bih znao pitati ljude kod kojih bi radio da mi plate u maslinovu ulju, a dobio bih nevaljano užeglo ulje. Sjećajući se još opojnog mirisa ulja iz djedove kamenice znao sam do može biti bolje i odlučio sam krenuti u obnovu naših maslinika po Modravama, Ivinju, otoku Murteru... Žena je u dotu donijela masline sa otoka Žuta...

Ukupno imamo oko 400 stabala maslina, a dosada smo uspjeli obnoviti 180 stabala. To su sve male raspršene parcele do kojih se najčešće ne može doći autom. Sav urod maslina od maslinika do auta nosimo na sebi. Sad je i moj sin odrastao dovoljno da nastavi s nama dalje...

Preko ljeta cijela moja obitelj radi u iznajmljenoj konobi „Stari mlin“ koja odražava duh stare Betine. U nekadašnjem mlinu za preradu maslina pokušavamo plasirati što više naših domaćih proizvoda; naše ulje, betinske pomidore, srdele, tunu... Nadamo se da ćemo u skoroj budućnosti ostvariti našu davnu želju da otvorimo vlastitu „konobu“ gdje će se cijeli meni sastojati od naših zaboravljenih betinskih jela; popare, brudeta, sušene hobotnice, kaše, sočiva (grahorica)... Želim nuditi iste one proizvode - kako mi kažemo - „šta smo imali i doma“.

Dok sam preko ljeta ugostitelj, zimi sam ribar i težak. Po cijele dane sam ili na mrežama ili u polju u trlišu (radnoj robi), a u autu su mi uvijek motika i lašun. Čak i kad idem nešto službeno u Šibenik nosim ih sa sobom jer se nikad ne zna što će mi pasti na pamet da nešto napravim. Pomislim da moram malo okopati maslinu, iščupati poneku zdraču koja je nikla... Radim na zemlji, umorim se i zadovoljan sam jer vidim plodove svog rada.

Provodeći vrijeme sa djedom često bi čuo neke izreke koje tada nisam razumio dok sada vidim da te izreke ipak nešto znače:

„U kuću triba donijeti ženski dinar jer se ženski dinar množi“

„Puna vrića (vreća) štumperana (uspravna) stoji, a prazna vrića (vreća) pada“

Naša otočka zemlja je škrtta, ali svoje plodove daje onom tko je cijeni i voli. Volim svoj otok i ne bih ga mijenja za ništa na ovom svitu.

BRAĆA IVICA I MILAN LOVRIĆ

“LOVCI” - NA OVCE, KURNATSKI SAMOTNJACI I STOČARI

Ivica i njegov brat Mile u Kurnatima obaraju dva rekorda. U proteklih 40 godina jedan brat u duljini puta prijeđenog pješice po kršu otoka, a drugi u neprekinutom boravku u Kurnatima, sa svega 3 dolaska do Murtera u 10 godina. Obitelj Lovrić mnogi nazivaju pustinjacima ili lovcima, dok oni, moguće posljednji, danas doista žive načinom života kakvog su vodili Kurnatari u svoje najbolje vrijeme.

Brat i ja rođeni smo u Murteru, odrasli ka dica i preko praznika smo uvik bili doli u Kurnatima. U srednjoj školi u Zadru, na višoj u Splitu i onda sam se vratio u Kurnate. Kupili smo ovce,

napravili štalu, cisternu, put, sve ploče smo na leđima nosili. To treba voljeti. Svi su komentirali a što je u školu iša a sad je čoban. Ja sam doma u Kurnatima, a u Murteru po obavezi. To mi je cili život. U odnosu na to kako se živilo nekada, nisam se puno maka, osim što mi imamo struju iz solara, mobitel. To je sad ovako kako je, malo ovčarstvo, masline, pčelarstvo. Imamo svoj način života. Bilo je i teških strana, kad smo prve ovce dovezli od njih 27, 20 komada se najelo smokava, jugo je istreslo smokve, pojele su smokve i napile se vode, pa je to fermentiralo i napuhalo ovce. To je bio početak.

Ja sam znao doslovno blejati po kršu ne bi li našao janje koje je zaspalo i probudio ga da se vrati materi. Zna sam svaku ovcu i koje je janje njezino, od 100 komada. Onaj koji to ne voli, ne raspoznaje ih. To je do instinkta nekoga, ne znam otkuda to, kad sam skupio sve ovce u štali primijetim da jedna fali, bez da brojim. Znao sam 5 do 7 dana ići u obilazak po ovce, po 30 km dnevno terena. Postepeno s vremenom smo povećavali stado, a sad polako smanjujemo. Kad smo mi počinjali to raditi, još je nešto i bilo vinograda u polju, pa su se ljudi bojali da ovce čine štetu. Prije nego što smo povećali stado dio polja je bio potpuno zarastao u kupinu, i ovce su očistile od kupine, sada je to sve čisto.

Na vrhu brda usrid Kornata je štala i cisterna, za vodu ovicama. Tamo smo prije radili sir, ovce treba musti dva puta dnevno. Treba raditi sir ujutro pa opet navečer. Problem je kad dođe svibanj kad malo ugrije, frižider je bio premalen, mlijeka puno. Mlijeka ima od kad se janjci ojanje, tek smo radili sir kad bi janjci porasli. Nemoguće je bilo u tim uvjetima.

Vuna je nekada u ovome kraju bila platežno sredstvo, muškarac bi kopa cijeli dan za plaću u vuni a žena za dnevnicu od 60 dekagrama vune. Koristila se za odjeću, a kasnije je bio organizirani otkup. Prije je meni mati s vunom uvijek nešto radila rukama: plela, češljala, prala. Pralo se u moru, ona bi se odmah odmastila prirodna masnoća - muina. Onda bi se sušila i češljala, pa plela, nije to bilo na veliko, to su žene radile kad je ružno vrijeme ili kad ne bi kopale. Danas nema ni tržišta.

Mi šišamo uvijek na istom mjestu i vunu stavljamo sa strane, i dogodine se slegne, ne akumulira se. Imam jednoga prijatelja koji se s tim bavi, on vunu stavlja u vrt kao malč, jer ona drži vlagu i raspada se. I mi smo stavili vunu pod pomidore, drži to vlagu, to bi trebalo, više se posvetiti tome, baš ta permakultura. Jedni prijatelji iz Tisnog su uzeli vunu poslije šišanja, i kažu da su prezadovoljni. Nama je vrt luksuz jer nemamo vode, a moramo imati vode za ovce. Za imati ovce u Kurnatima nema dovoljno ljudi, evo ja sam 62 godine, ja sam najaktivniji. Dolaze ljudi susjedi, prijatelji, kad treba sakupiti ovce radi šišanja. Svi ljudi koji nam dolaze pomoći, to radi na principu “ja tebi, ti meni” Tu nema plaćanja, ja vratim uslugu i oni meni. Divlje ovce je nemoguće pripitomiti. Bez čovjeka je to nemoguće, nemoguće ih je uloviti i skupiti. Treba ih najprije pronaći, ona uvijek bježi gdje je nepregledno, ako je ne pratiš nema šanse, treba biti brži od nje. Triba teren osjećati, triba se roditi tamo. Moraš biti brži od ovce. Treba uhvatiti ovcu za nogu i onda je pomalo dignuti.

Mi imamo samo masline. Ovca i maslina idu zajedno jer od njihovog izmeta, pognojimo masline. Imamo zemlju, najprije su to bili vinogradi, a sada za vlastite potrebe imamo nešto krumpira, posadili smo neke mandarine, pa su najprije došli mravi, pa je onda bila najezda skakavaca pa su sve obrstili, čak i list. Imamo divljeg luka, raštike, blitve divlje, sve u malim količinama. Prije dok su ljudi sadili, dok je bilo zelenila, onda

je bilo obrađeno i bilo je toga puno, i sad svi insekti dođu na naše. Miševi bi pojeli plod mahunarki, jedu i mendule, otvore je, naprave rupu i pojedu.

Gavran Špiro je dobar, ispao je iz gnijezda na jednom otoku, slučajno sam ga našao kad smo iskrćavali stado ovaca na manje otočiće gdje je kvalitetnija paša, jer je drugačija vegetacija. Donio sam ga u Stinivu i uvijek sam ja nešto njemu govorio i onda sam ga jedan dan čuo kako tiho govori: “Dododi, dododi-dodi”. Sad govori većinom “Dobar Špiro”.

Ne govori puno, ponekad laje kao pas, i pjeva kao pjevica. Ne znamo je li muško ili žensko. Špiro mene zna naći u srid polja, nađe me, ima dobar vid, čudo od ptice. Već je s nama 15 - 16 godina, radio je nered u Kurnatima, po brodovima, po jedrilicama, klijucao po radaru. Uzima stvari, cigarete, mobitel, donio je i jedan prsten zlatni pa ga je sakrio u lonac sa cvijećem. Jednom je uzeo cijeli kulen sa broda, pa je čovjek molio da mu Špiro ostavi bar malo, nije ga ni on još kušao. Kao malo dijete, napravi neku glupost, pa ga ljeti više ne puštamo. Pustimo ga slobodnog ostatak godine, ali uvijek se vraća, nikada nije prenoćio van.

U Kurnatima je dobro kad je uobičajeno a nešto posebno je kad se ne može očekivati, neko iznenađenje. Mene veseli svako janje kad ga vidim, životinje, Špiro i mačke. Pauk, ako napravi mrežu, svaki drugi će reći ubij ga, ali kod nas pauk ostaje ovdje i plete mrežu koliko god hoće. Neki ni ne primjećuju, a mi ponekad sjedimo i gledamo kako taj pauk plete mrežu. To je fascinantno, to je bit, to su Kornati i to je osjećaj za Kornate. Razlika je živjeti s Kurnatima ili imati Kornate samo kada ti odgovara.

IRENA ATELJEVIĆ, rođ. JURETA
DOKTORICA ZNANOSTI IZ KULTURNO-DRUŠTVENE GEO-
GRAFIJE, PODUZETNICA
RADEJ RETREAT, FOR CONSCIOUS LIVING
ANA RAGUŽ I HERMES ARRIAGA UDRUGA
FENIKS, MURTER

Rođena sam 1965., na prvi dan lita, od oca Murterina i matere Zagrepčanke koja je 1960. godine među prvim “fureškinjama” došla na odmor u Murter. U to vrijeme da se neki Murterin tako oženi “izvanka”, nije baš bilo uobičajeno. I zato mislim da moja životna priča stalno nosi u sebi ovu polaznu točku polarizacije porijekla i pripadanja na dvi strane: “vode” (po starom murterskom ovdje) na murterskoj siki (kamenu) i tamo “nekom drugom gradu/svitu” jer sam velik dio života živila i još uvijek živim i pripadam istovremeno na puno mista ove naše lipe planete Zemlje.

Ali moja priča je i spiralne prirode, kao i priča Alkemičara, Coelhoovog Santiaga koji je napustio svoje stablo masline da bi krenuo za “zlatom” negdje drugdje i na kraju shvatio da je zlato već bilo tu na početku, otkud je i potakao, ali bez tog životnog iskustva i putovanja ne bi to nikad bio shvatio. Jer sva zlata i sav naš mir i životna radost se može samo naći “iznutra” nas samih - u našim srcima, u glavama, u osjećaju tila... I tako sam ja krenula od “svog stabla masline”, na Murteru, sa svojih osamnaest godina i otišla u svit da vidim, proživim, istražujem, širim svoje horizonte, da bi se vratila nakon 30 godina - puna ljubavi i zahvalnosti prema mome lipom kraju u kome sam odrasla, a posebno mojoj babi uz koju sam rasla.

A moja baba Stoše je puno volila masline. One su bile glavni izvor njenoga života: još se i danas dobro sićam kako bi minjala maslinovo uje za trišnje koje bi donile Vlahinje u razminu za uje. I sićam se kako je moja baba uvijek bila na zemlji i kopala. Kad bi obradila svoj vrt i svu svoju zemlju, onda bi išla u teške druge. A i dobro se sićam kako nam je uvijek vode falilo i kako nismo imali špine; nego smo vadili vodu iz bunara, pa je baba svaku kaplju vode čuvala, ko oči u glavi. U tom svemu život mojoj babi naravno nije bio lagan, ali za me ko dite je bio raj na zemlji. Igrala sam se vanka po pojima i plažama, brala cvijeće i divlje voće, plivala u moru dok ne bi sva poplavila, trčala s

drugom dicom okolo slobodno po ulicama jer nije bilo puno auta u to vrijeme. A posebno sam volila brati zelene bademe pa im guliti mladu kožicu i isti ih onako mekane, bile. A tek trišnje koje smo ko dica znali često brati u tuđim vrtovima! Sočne, crvene, slatke; toga okusa danas više nigdje nema. I još mi je živ osjećaj polipljenih prstiju kad bi zajedno s babun prešla smokve na sturicama. Stalno sam bila vanka, nikad u kući. Televiziju sam gledala samo 5 minuta na dan (crtani film, prije Dnevnika). Tako je izgledao život u Murteru kasnih šesdesetih, sve do sredine sedamdesetih godina.

A onda je sve više počeo prodirati modernizam kroz turizam, aute, televizije, špine kroz koje je počela teći voda. Iako, moja baba špinama nije nikad virovala; stalno je vodu skupljala za nama jer je za nju voda uvijek bila ko suho zlato. A onda nam je turizam počeo bujati ko lud, turisti su nam doslovno kucali na vrata (uglavnom Nijemci, Talijani i domaći gosti) pa smo čak iznajmivali i svoje sobe (ja bi spavala na podu sa sestron, u babinoj i didovoj sobi). Posa za nas mlade je uglavnom bio u turizmu: ko konobari ili u turističkim agencijama i zajednici. I tako, kad sam napunila 18 godina, brzo sam shvatila ako ostanem u Murteru da ću za godinu-dvi imati već svoje dite i muža (jer to je bila sudbina svake mlade žene koja ne bi otišla ča na studije). A ja, kako sam puno volila učiti, nisam si to mogla ni zamisliti! I tako ja krenula na fakultet u grad, a sve to s vizijom da ispunim svoju najveću želju koju sam duboko nosila u srcu – da vidim i proputujem što više svita.

I onda je učinio hrvatski rat. Meni je bilo tada 26 godina. Teška vremena za magistricu znanosti (u ekonomiji) i mladu ambicioznu ženu kakva sam ja bila. I tako u sklopu puno nekih teških okolnosti, sa svojim mužem i kćeri (ona je tada imala dvije godine) otišla ja za Novi Zeland, gdje sam dobila doktorsku stipendiju na studiju društveno - kulturne geografije. Novi Zeland mi je skroz okrenio život. Tamo sam doktorirala, dobila državljanstvo, radila na vrhunskom sveučilištu, izgradila vrlo uspješnu međunarodnu karijeru i uistinu ostvarila svoj životni san – i putovala svugdje - na konferencije i istraživanja od Australije, otoka Fiji, Kine, Tajlanda do Kariba, Brazila, SAD-a, Ruande, Indije pa do skoro svake zemlje Evrope. Ali, iako sam živjela život iz snova i već tamo živila 12 godina, vječne kiše Novoga Zelanda i njegova “strašna” daljina od moje murterske

sike polako su me počele poidati (na murterskom, izjedati iznutra). Nostalgija je bila sve jača i jača i tako sam u tom svemu stvorila novu viziju – da dođem malo bliže doma, makar u Evropu. I ubrzo nakon “poslane vizije u svemir” dobila ja sveučilišnu poziciju u Nizozemskoj! I tako 2005.-te godine sam se preselila u Amsterdam, di sam radila i živila 7 godina. Taj period je bio ključan da me opet poveže sa Murterom jer sam ubrzo pokrenula prve projekte na održivom razvoju mog kraja. U suradnji s Argonautom (koja je tada bila u začetku) i kroz reputaciju mog Sveučilišta dobijali smo značajne nizozemske fondove za razvoj lokalne svijesti oko održivog razvoja. I onda se ja opet našla u polarizaciji: predavala teoriju održivog razvoja na sveučilištu, u gradu, a pokušavala provoditi praksu na “mome malom otoku”. Sav taj proces mi je vrlo brzo pokazao kako je puno lakše teoretizirati nego živiti održivo. I tako ‘nešto’ puklo u meni, dala otkaz na svoje ‘lipo i sigurno’ radno mjesto na Sveučilištu u Wageningenu i vratila se nazad u Hrvatsku, ‘to walk the talk’, a ne samo ‘talk the walk’. I tako sam, u suradnji s mojim bivšim studentima Anom Raguž i Hermesom Arriagom pokrenula san udrugu Feniks, s ciljem da više radim a manje teoretiziram na temu razvoja ljudskog potencijala i poticanja društvenih inovacija za autentičnu globalnu društvenu promjenu. <http://www.phoenixarbor.org>.

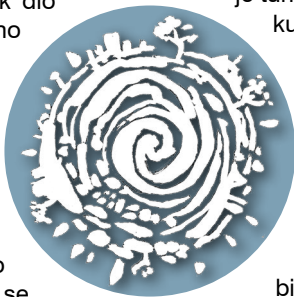
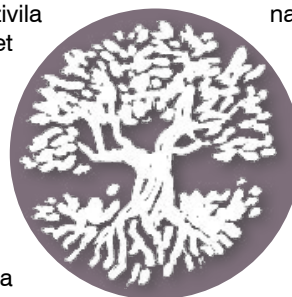
A otkuda sa mnom Ana i Hermes, kombinacija Hrvatice i Meksikanca? Ana, rođena u Zagrebu, za vrijeme je svoga studija u Nizozemskoj stručnu praksu radila upravo na Murteru, u Argonauti. Hermes Arriaga, naš dragi murterski Meksikanac, za to je vrijeme najveće ljetne žege, dok turisti jedni druge guraju u potrazi za slobodnim komadićem plaže, marljivo radio na svome magistarskom radu. Kao dvoje “furešta”, ovu su našu murtersku ljetnu zbilju doživjeli iz radnog kuta. I kad bi hodali do Sela, razgovarali bi s lokalnim ljudima na koje bi naišli, posebno s onima koji su nešto svoga prodavali pred kućama. I svako jutro su brali smokve uz put, i danas uvjereni da je to najslasniji doručak na svijetu, iako su i oni podosta svijeta vidjeli. I kad su svi turisti otišli, a stigla jesen, stigla im je i potvrda da su se zaista zaljubili u Murter, pogotovo kad su ga doživjeli i bez ljetnog ludila, i kad su plaže opustošile, a žamor se stišao. U kasnom studenom, nazad u Nizozemsku putovale su sve boce maslinova ulja koje su im stale u prtljagu.

Kad su ulje i priču o Murteru i maslinama podijelili s prijateljima nisu bili ni svjesni da rade na najučinkovitijoj promotivnoj kampanji za vansezonski turizam murterskog kraja. Turizma koji počiva na divljenju lokalnoj tradiciji, poštovanju prema lokalnom stanovništvu i njihovom trudu i žuljevima, koji počiva na učenju i savjesnosti. Svi koji su čuli njihovu priču htjeli su joj sami posvjedočiti, pomoći lokalnom stanovništvu da pobere što više svojih maslina i opustiti se u nekom drugom i drugačijem ambijentu. Tako se rodio pilot projekt harvesThink. Harvest. Think. Beri. Razmišljaj. Promišljaj o tome što na ovome svijetu ostavljaš sebi i sljedećim generacijama. Sljedeće godine u isto vrijeme, a i one godine iza toga, vratili su se sa svojim prijateljima i zajedno s nekoliko Murterina, posebno našim Darijem i njegovom obitelji, brali masline i upoznali bar nakratko, što to znači živjeti po murterski i iza svjetla pozornice. I otkrili i dokazali da potražnje za osviještenim i prema lokalnoj zajednici i okolišu odgovornim turizmom potražnje ima puno i to daleko van granica Hrvatske. Vrlo brzo nakon toga, zajedno smo osnovali udrugu Feniks koja je nastavila raditi na osvještavanju važnosti pojma održivog razvoja, posebice

tako nam važnog turizma, i osobne odgovornosti svakoga da mu doprinese.

U tom cijelom procesu spajanja teorije i prakse, krenula sam i za ostvarenjem svog drugog “malog sna” – da negdje na siki pored Murtera imam svoju malu kućicu od kamena di mogu živiti pomalo samotno i samoodrživo: skupljati svoju vodu, praviti struju kroz sunce, brati svoje masline, praviti svoje uje. I tako je nastao moj “Radej Retreat” za osvješteno življenje, na zemlji moje babe i mog dida, gdje zajedno sa svojim Francuzom (kojeg sam upoznala u eko-selu Aurovillu u Indiji) promoviramo i nudimo posebni oblik osvještenog turizma kroz yogu, masažu, zdravu hranu, osobne priče – www.radej-retreat.hr

I to posebno mjesto Radeja danas stoji kao utjelovljenje moje životne sudbine koja metaforički ima oblik masline od koje sam i započela svoj životni put – vječne putnice s mnogim raširenim granama, ali i s jakim korijenima i pripadanju njenoj ‘biloj siki’.

7 projektnih prijedloga:

Arheološko rekreacijski park Colentum

TURISTIČKA VALORIZACIJA KULTURNO - POVIJESNE
BAŠTINE OTOKA MURTERA

Modravski vrtovi

POTICANJE EKOLOŠKOG MASLINARSTVA
SPOJEM TRADICIJE I INOVACIJE

Nisu sve ovce crne

REVITALIZACIJA TRADICIJSKOG STOČARSTVA ZA ZAŠTITU
EUMEDITERANSKIH TRAVNJAKA NATURA 2000 STANIŠTA

Suhozid kao spona društvenog kapitala i održivosti

REGISTAR LOKALNE SUHOZIDNE BAŠTINE I NOSITELJA ZNANJA

Drvena brodogradnja sutra

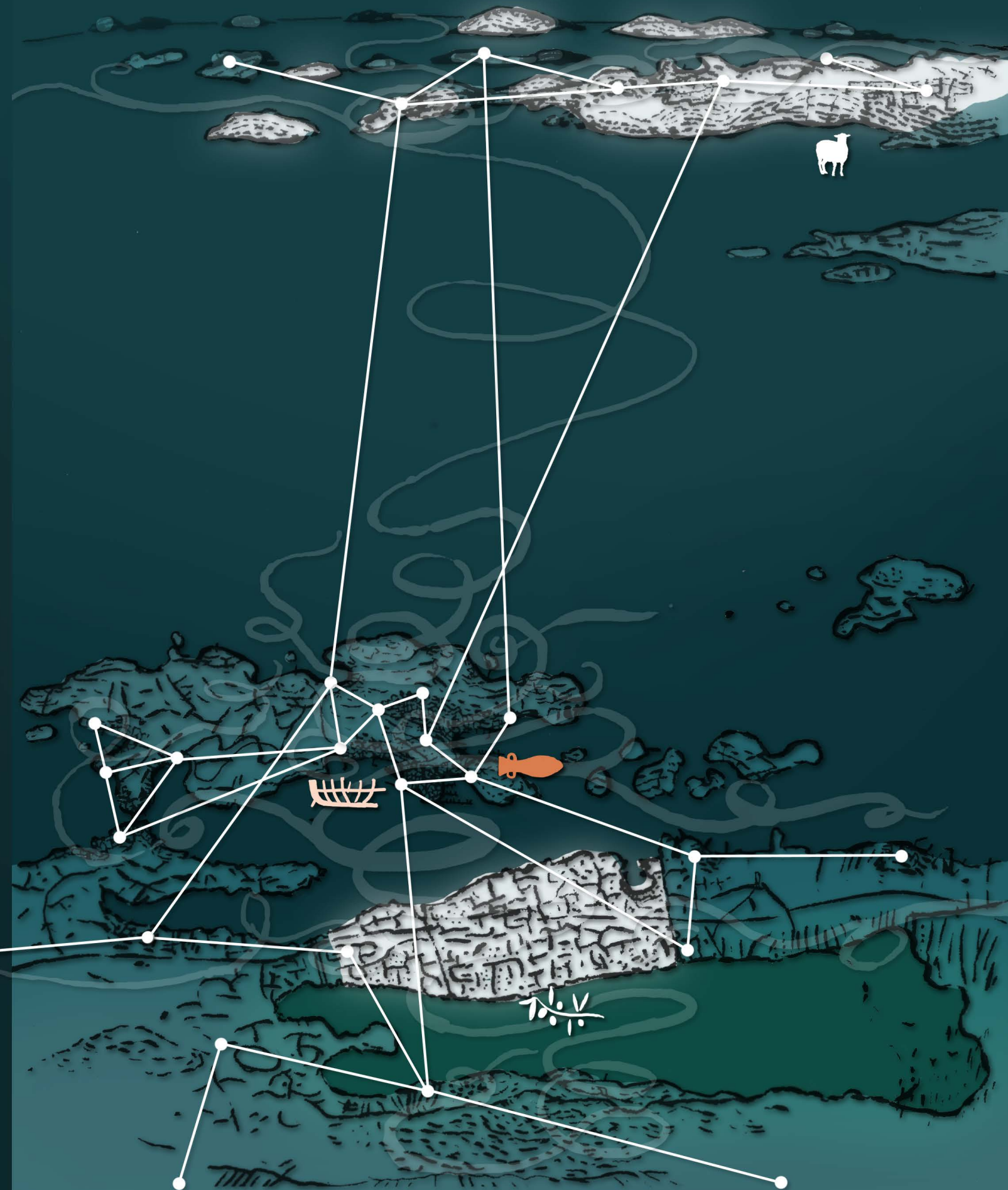
REVITALIZACIJA TRADICIJSKOG ZNANJA DRVENE BRODOGRADNJE

Laboratorij za inovativni i odgovorni turizam

RAZVOJ PONUDE VANSEZONSKOG TURIZMA MURTERSKE REGIJE

Zadruga za 21. stoljeće

OSNIVANJE INTEGRALNE ZADRUGE MURTER

Arheološko rekreacijski park Colentum

TURISTIČKA VALORIZACIJA KULTURNO POVIJESNE BAŠTINE OTOKA MURTERA

Colentum

Jedan od kulturno-povijesnih dragulja otoka Murtera jest arheološki lokalitet Colentum koji se nalazi na poluotoku Gradina koji povezuje mjesto Murter i Betinu. Colentum su stari Liburni osnovali u 11. stoljeću prije Krista te je uz Zadar (lader) bio najvažnija pomorska luka južne Liburnije. Bio je to grad na brežuljku okružen masivnim suhozidnim bedemima. Dolaskom Rimljana transformiran je u rimski grad.

Nakon velikih istraživanja 70-ih godina 20. stoljeća lokalitet je stajao zapušten i gotovo zaboravljen. 2010. godine udruga Argonauta u suradnji sa Muzejom grada Šibenika, Odsjekom za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Odsjekom za arheologiju Sveučilišta u Zadru, Turističkom zajednicom Općine Murter-Kornati te Općinom Murter Kornati pokrenula je inicijativu turističke valorizacije lokaliteta koja je uključivala arheološka istraživanja i konzervaciju lokaliteta te implementaciju raznih edukativnih i turističkih programa.

Istraživanja su potvrdila tezu da bi uz dovoljna ulaganja Colentum mogao postati jedan od atraktivnijih arheoloških lokaliteta u Hrvatskoj. Kao takav zasigurno bi privlačio pažnju brojnih gostiju i domaćih turista kojima je Murter i odredište i polazište za okolni akvatorij i Kornata.

problem:

1 Pojedinih elementima kulturno - povijesne baštine otoka Murtera prijeti propadanje, a u nekim slučajevima i zaborav.

2 S druge strane potencijal kulturno povijesne baštine otoka Murtera nije niti približno iskorišten.

3 Nedostaje kvalitetna vansezonska turistička ponuda kojom bi se osiguralo produljenje turističke sezone te popunjenost kapaciteta tijekom cijele godine.

4 Kratka turistička sezona utječe i na visoku sezonalnost zapošljavanja što doprinosi tome da se mladi ljudi nakon školovanja ne vraćaju u svoj zavičaj.

ciljevi:

1 Doprinijeti zaštiti, očuvanju i turističkoj valorizaciji kulturno - povijesne baštine otoka Murtera

2 Doprinijeti povećanju konkurentnosti otoka Murtera kao turističke destinacije

3 Doprinijeti povećanju opće razine blagostanja te ostanku mladih školovanih ljudi na otoku

4 Arheološko nalazište Colentum transformirati u prvoklasnu turističku atrakciju i platformu za razvoj kulturnog, edukativnog i sportsko-rekreacijskog turizma otoka Murtera

5 Uspostaviti inovativnu i jedinstvenu kulturnu atrakciju u regiji koja će privlačiti u Murter brojne specijalizirane skupine turista

aktivnosti:

1 Izgradnja i uređenje posjetiteljske infrastrukture: edukativno-rekreacijske šetnice na ostacima drevnih liburnskih bedema, vidikovaca, ljetne pozornice podmorskih edukativnih staza, pristupnih putova, sprava za vježbanje i parkinga

2 Osmišljavanje inovativnih informativno-edukativnih tabli i visokotehnoških multimedijalnih sadržaja

3 Uspostava arheološko-istraživačkog interpretacijskog centra za prezentaciju i konzervaciju atraktivnih arheoloških i kulturnih znamenitosti

4 Provedba edukativnih programa za društvene dionike otoka Murtera na temu specifičnih oblika turizma (kulturni, edukativni i sportsko-rekreacijski turizam)

5 Izrada poslovnog i marketing plana, izrada strategije upravljanja povijesno - kulturnom baštinom otoka Murtera

6 Izrada vannastavnih edukativnih paketa za učenike osnovnih i srednjih škola RH i regije

TRAJANJE 18 MJESECI
VRIJEDNOST 3.000.000,00 kn

NOSITELJ Općina Murter Kornati

PARTNERI Općina Tisno, Udruga Argonauta, Muzej grada Šibenika, Muzej drvene brodogradnje Betina te turističke zajednice Murtera i Betine

Modravski vrtovi

POTICANJE EKOLOŠKOG MASLINARSTVA SPOJEM TRADICIJE I INOVACIJE

Modrave

su područje veličine

1150 ha u većinskom privatnom posjedu mještana Betine i Murtera, dijelom u Parku prirode Vransko jezero. Većina od ukupno 200.000 stabala maslina je zapuštena, budući je posjed udaljen od matičnog stanovništva otoka Murtera. Kroz 12 kilometara Modrava proteže se mreža pristupnih puteva duga 30 km, građena isključivo u suhozidu. Modrave su građene kroz 19. i 20. stoljeće kada su putevi svojom dimenzijom bili prilagođeni transportu magarcima.

Zbog nemogućnosti pristupa automobilima za prijevoz uroda maslina i drva prilikom rezidbe, obrađuje se svega 5% nasada bliže prometnici ili obnovljenim putevima a 95% maslinika prepušteno je sukcesiji u vegetaciju makije i alepskog bora. Općina Tisno prepoznaje ovaj maslinik kao neiskorišteni prirodni resurs i priliku za razvoj ekološkog maslinarstva.

Lokalno stanovništvo većinom se maslinarstvom bavi kao dodatnom djelatnosti zbog čega je gospodarski potencijal posebno razvoja ekoloških proizvoda iz posjeda unutar ili u blizi Parka prirode neiskorišten. Dosadašnje inicijative "Povrtka u Modrave" i obnove maslinika i puteva nisu polučile značajne rezultate zbog velikih troškova najma strojeva za čišćenje puteva ili vremenski zahtjevnog ručnog čišćenja.

problem:

Općina Tisno je u svom okruženju prepoznala opasnost od zapuštanja tradicionalnih djelatnosti stanovništva ovog područja koje priliku za ekonomski rast vidi gotovo isključivo u turizmu. Lokalno stanovništvo na taj način pomalo gubi povezanost s prostorom maslinika Modrave jer se on mijenja i postaje neprepoznatljiv za svoje vlasnike. Nadalje orijentiranost ekonomske aktivnosti samo na razvoj turizma upravo ima suprotan učinak jer postajemo kao destinacija neoriginalni, umjetni i nezanimljivi.

1 Udaljenost posjeda od matičnog naselja čime ti posjedi postaju laki plijen za krađu

2 Teško obradiva poljoprivredna površina

3 Needuciranost o eko-maslinarstvu

4 Neorganizirano tržište maslinovog ulja

5 Nemogućnost navodnjavanja u sušnim razdobljima

ciljevi:

Doprinijeti diverzifikaciji turističke ponude, ali i samozapošljavanju i poduzetništvu te razvoju dodatnih aktivnosti kao što su npr. ovčarstvo, pčelarstvo, peradarstvo na obnovljenim maslinicima u skladu sa akcijskim planom razvoja ekološke poljoprivrede kao i EU strategijom regionalnog razvoja i konkurentnosti. Potaknuti institucije i lokalne vlasnike i na aktivno sudjelovanje u očuvanju održivog tradicionalnog načina života ovdašnjeg stanovništva i prostora Kroz promociju tradicijskih ekstenzivnih maslinika i domaćeg maslinova ulja doprinijeti razvoju eko turizma, prepoznatljivosti ove turističke destinacije, te produžetku sezone ove regije.

1 Pokrenuti razvoj modernog eko-maslinarstva na području Modrava

2 Potaknuti udruživanje malih maslinara

3 Omogućiti brži i lakši pristup nasadima maslina, svim vlasnicima, malim, srednjim i velikim poduzetnicima

4 Plasirati maslinovo ulje i prateće proizvode na tržište

5 Osigurati potrebnu infrastrukturu za pristup i uređenje maslinika

6 Osigurati očuvanje elemenata suhozidne graditeljske baštine

aktivnosti:

1 Obnova i čišćenje zapuštenih i zaraslih maslinika i osnovne prometne, pristupne infrastrukture suhozidnih puteva.

2 Nabava specijaliziranih strojeva za mehaničku obradu poljoprivrednih površina i putova

3 Jačanje kapaciteta partnera i zainteresiranih dionika o tradicijskom, ekološkom maslinarstvu i uslugama ekosustava

4 Obuka djelatnika komunalnog poduzeća Ježinac za upravljanje novim strojevima

5 Organizacija pravednog sustava komunalnog upravljanja i korištenja kupljenih strojeva

6 Razvoj volonterskih i komercijalnih turističkih programa te radionica na temu maslinarstva

TRAJANJE 2 GODINE
VRIJEDNOST 3.000.000,00 kn

NOSITELJ Općina Tisno
PARTNERI Općina Murter-Kornati, komunalno poduzeće Murtela, PP Vransko jezero, udruga Argonauta, komunalno poduzeće Ježinac, Udruga Modrave Murter-Betina

Nisu sve ovce crne

REVITALIZACIJA TRADICIJSKOG STOČARSTVA ZA ZAŠTITU
EUMEDITERANSKIH TRAVNJAKA NATURA 2000 STANIŠTA

Ovčarstvo

kao primarna gospodarska djelatnost na Kornatima, održalo se do 70-ih godina 20. st. Paljenjem zajednice hrasta crnike koje su obrastale kornatske otoke dobili su se kamenjarski pašnjaci, koji su se održavali daljnjim paljenjima, osiguravajući tako kvalitetnu ispašu. Na Kornatima su se dalje od obale gradili tzv. stanovi, u kojima se boravilo do preseljenja na obalu. Uz stan se nalazio tor za ovce i pojilište. Gradili su se u suhozidu. Kako su se stanovnici Kornata s vremenom selili na obalu, stanovi su se upotrebljavali kao spremišta za poljodjelske alate. Najviše stanova ima na području Knježaka, Trtuše, Žejkovaca i Šipnata.

Dokaz težačkog života na Kornatima ogleđa se i u mreži suhozida koji presijecaju kornatske otoke. Primaran razlog gradnje bilo je razgraničenje posjeda i pašnjaka, ali i čišćenje tla od kamenja kako bi se dobilo što više iskoristive površine. Suhozidi su građeni od morske obale s jedne strane otoka na drugu. Zid je visok toliko da ga ovca ne može preskočiti, a širok onoliko koliko je potrebno da ga snaga vjetra ne razori. Ukupna duljina suhozida na području Kornata iznosi 320 km.

Ovca je kroz 10 000 godina ključni čimbenik za održavanje staništa kamenjarskog pašnjaka. Kamenjarski travnjaci primorskih područja značajna su staništa mnogobrojnih sredozemnih vrsta biljaka. Nastali su nakon uništenja prvotnih prirodnih šuma hrasta medunca i šuma hrasta crnike ili česvine (česmine, *Quercus ilex*) kao posljedica specifičnih društveno-gospodarskih okolnosti s

kraja 19. st., kad se događa najznačajnija antropogenizacija krajobraz. Premda je na kamenjarima obično mnogo manje sitnog tla nego u šumama, ondje raste mnogo više vrsta biljaka nego u šumi (mjestimično i do stotinjak vrsta na stotinjak četvornih metara kamenjarske površine). Staništa velike biološke raznolikosti na području Nacionalni park Kornati, zajedno s pojedinim dijelovima otoka Murtera i Parka prirode Vransko jezero istodobno su i primjer prioriteta zaštite vrijednog kulturnog krajobraz.

Iz vune u kućnoj radinosti Murtera i Betine izrađivana su 32 uporabna proizvoda od odjeće, pokrivača, opreme broda i dr. Kornatski sir nekada je bio cijenjeni izvozni proizvod kojim su u 18. stoljeću kupovali i preprodavali bokokotorski trgovci.

problemi:

1 Napuštanje tradicijskog stočarstva, nedostatak radne snage - pastira, smanjivanje broja ovaca na ispaši, što uzrokuje zaraštanje staništa i gubitak biološke raznolikosti

2 Proizvodi i usluge koje nudi tradicionalna poljoprivreda i stočarstvo predstavljaju potencijale, no za sad se bilježe niski prihodi od lokalnih proizvoda zbog neobjedinjene ponude te nedostatka vizualnog identiteta i bolje promocije

3 Postojećim stočarima najveći problem predstavlja dostupnost vode za ovce. Tradicijske lokve i pojila u poljima zarastaju ili su već nestale, zajedno sa organiziranim sustavom rasporeda pastira i ovaca na pojilima.

4 Ne postoji organizirani otkup proizvoda i sekundarnih sirovina vune i kože pa vrijedna sirovina završava kao otpad. Lokalni stočarski proizvodi, meso i sir slabo zastupljeni u lokalnoj gastronomskoj ponudi.

ciljevi:

1 Obnoviti i očuvati staništa eumediterranskih travnjaka, obnoviti suhozidne elemente krajolika u funkciji stočarstva revitalizirati stočarstvo

2 Sustavno analizirati tradicijsko stočarstvo i njegovu povijesnu organizaciju

3 Uspostaviti i provoditi suradnju i partnerstvo među vlasnicima kornatskih posjeda (Kurnatari) i ostalim dionicima

4 Osigurati bolji plasman proizvoda i sirovina, poticati lokalnu gastronomsku ponudu sa stočarskih proizvodima

aktivnosti:

1 Kartiranje staništa eumediterranskih travnjaka

2 Obnova i čišćenje postojeće lokve kod Gospe od Tarca, obnova lokvi u polju Trtuša. Ponovo uspostaviti tradicijski zajednički režim pojila.

3 Okupljanje stočara u proizvodnu zadrugu

4 Organiziranim radnim akcijama i radionicama obnoviti suhozidne strukture u funkciji stočarstva

5 Izrada plana upravljanja staništem eumediterranskih travnjaka

6 Izrada marketinškog plana i brendiranje proizvoda od vune

7 Organizacija otkupa proizvoda i manifestacija koje promiču stočarsku djelatnost i gastronomiju vezanu uz lokalno ovčarstvo

TRAJANJE 3 GODINE
VRIJEDNOST 1.500.000,00 kn

NOSITELJ NP KORNATI
PARTNERI PP Vransko jezero, udruga Kurnatari, udruga Argonauta, udruga Latinsko idro

Suhozid kao spona društvenog kapitala i održivosti

REGISTAR LOKALNE SUHOZIDNE BAŠTINE I NOSITELJA ZNANJA

Suhozidom

ograđeni pašnjaci, sakaturi, maslinici, muliči, kamene vrše, bunje pa na koncu i kornatski križevi na prostoru od Kornata, preko Murtera do Vranskog jezera, nijemi su, ali živi dokaz ljudske ustrajnosti i održivog korištenja prirodnih resursa. Taj dio kulturnog naslijeđa predstavlja značajno mjesto (samo)identifikacije, ali i neiskorišteni turistički potencijal, pri čemu nedostaju sistematska istraživanja koja bi dala realno stanje o količini i rasprostranjenosti suhozidnih gradnji. Zajednice i institucije ovog kraja spadaju u rijetke koje danas aktivno valoriziraju suhozidnu vještinu i baštinu kroz razne volonterske i edukacijske programe.

Geološke karakteristike i dominantna agrikultura glavne su odrednice formiranja ekonomije jadranskog krša u povijesti, gdje je potreba za stvaranjem plodnog zemljišta rezultirala izgradnjom nepreglednih suhozidnih terasa i gomila. Ova jednostavna vještina oblikovala je mediteranski kulturni krajolik i kao takva predstavlja svjetsko kulturno naslijeđe, od čega se na istočnoj obali Jadrana nalaze neki od najekstenzivnijih i najraznovrsnijih primjera.

Već neko vrijeme u Hrvatskoj se govori o certificiranju graditelja suhozida, te se paralelno radi na završnoj fazi trajne zaštite vještine građenja kao nematerijalne baštine RH i međunarodnoj prijavi vještine na UNESCO. Na području Murtera velik je broj aktivnih graditelja, od čega NP Kornati ima osoblje zaposleno upravo na održavanju suhozida.

problem:

- 1 Gubitak tradicijskog znanja o funkcijama, vrijednostima te načinu gradnje suhozida
- 2 Devastacija i propadanje uslijed nepoznavanja vrijednosti
- 3 Neiskorištenost potencijala suhozida u turističkoj valorizaciji lokaliteta NP Kornati, otok Murter, PP Vransko jezero
- 4 Nemogućnost ostvarivanja poticaja namijenjenih za očuvanje suhozida.
- 5 Potreba za kvalitetnim i sveobuhvatnim inventarom materijalne suhozidne baštine kao podloge za uključivanje u agrokolišne poticaje u poljoprivredi, turističku ponudu i edukacijske programe
- 6 Nedostatak evidencije nositelja suhozidne vještine kao baze za organizaciju volonterskih radionica i turističkih programa vezanih uz baštinu
- 7 Nedovoljno interdisciplinarnih istraživanja suhozidnih struktura kao habitata i njihove uloge u održavanju bioraznolikosti

ciljevi:

- 1 Revalorizirati suhozidnu baštinu kroz uključenje u suvremenu ekonomiju
- 2 Ojačati kapacitete poznavanja suhozida kao materijalne i nematerijalne kulturne baštine
- 3 Promovirati povezanost kulturne i prirodne baštine na NATURA 2000 područjima
- 4 Omogućiti i povećati kvalitetnu implementaciju Programa ruralnog razvoja 2014-2020 u segmentu agrokolišnih poticaja
- 5 Detaljno kartirati i opisati suhozidnu baštinu Murterskog kraja uz participativnu terensku inventarizaciju preko internet stranice Suhozid.hr
- 6 Formirati popis nositelja kulturnog dobra – umijeća gradnje „u suho“
- 7 Osmisliti kurikulum prijenosa suhozidnih vještina i turistički program te provesti pilot program radionice
- 8 Verificirati vještinu zidanja u suho u suradnji s Agencijom za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih

aktivnosti:

- 1 Inventarizacija suhozida Murterskog kraja: okupljanje interdisciplinarne stručne skupine, sistematizacija postojećih istraživanja i podataka, kartiranje tipova suhozidnih struktura na temelju ortofoto snimaka
- 2 Identifikacija nositelja tradicijskog znanja te koordinacija ostalih glavnih aktera buduće trajne zaštite nematerijalnog kulturnog dobra
- 3 Izgradnja baze podataka o funkciji, vremenu i okolnostima nastanka struktura, na temelju iskaza lokanih poznavatelja suhozidne baštine
- 4 Razvoj programa neformalne edukacije i pilot programa za prijenos znanja na buduće generacije od strane izvornih nositelja baštine
- 5 Identifikacija područja bio-kulturnih *hot spotova* te prijedloga zoniranja posjetiteljske infrastrukture
- 6 Razvoj digitalne aplikacije za terensku inventarizaciju suhozida
- 7 Interdisciplinarnom suradnjom na nekoliko reprezentativnih krajobraznih područja analizirati uloge suhozidnih struktura u tvorbi bioraznolikosti, poljoprivredi i kulturnom krajobrazu

TRAJANJE 2 GODINE
VRIJEDNOST 750.000,00 kn
NOSITELJ Općina Tisno, Općina Murter Kornati
PARTNERI Udruga 4 GRADA-DRAGODID, Udruga Argonauta, Udruga Modrave-Betina, NP Kornati, PP Vransko jezero, Muzej Grada Šibenika

Drvena brodogradnja sutra

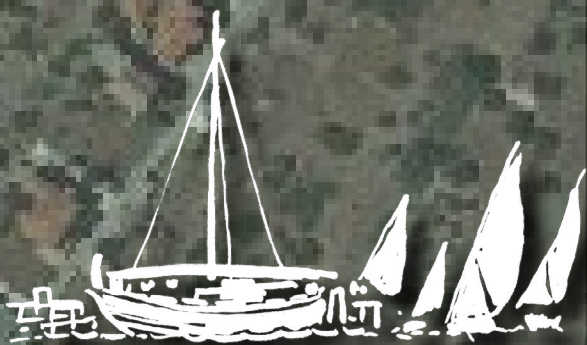
REVITALIZACIJA TRADICIJSKOG ZNANJA DRVENE BRODOGRADNJE

Betina

Jedno od rijetkih preostalih žarišta male drvene brodogradnje na hrvatskom dijelu Jadrana. Većina brodograditelja je starije životne dobi i nemaju svoje nasljednike u zanatu. Tradicijska brodogradnja danas se doživljava kao težak način zarade novca, a njome se brodograditelji bave uglavnom zbog ljubavi prema poslu.

Uvođenjem plastike u brodersku industriju smanjile su se potrebe za brodograditeljima u drvu. Od sedamdesetih godina 20. stoljeća naovamo gradnja drvenih brodova opada. Usprkos tome, Betina je ostala jednim od žarišta male drvene brodogradnje na Jadranu.

Na početku novog stoljeća betinsko Brodogradilište zapošljava 17 brodograditelja. Oni popravljaju veće drvene brodove i grade nove. Aktivna su tri manja brodogradilišta u kojima se izrađuju i obnavljaju brodovi male i srednje veličine.

problemi:

- 1 Gubitak tradicijskog znanja zbog izostanka sustavnog prijenosa znanja i vještina
- 2 Tradicijsko znanje nije evidentirano ni sistematizirano
- 3 Neiskorišten potencijal rada postojećih škverova u razvoju održivog turizma
- 4 Manjak popularizacije drvene brodogradnje
- 5 Mala potražnja za gradnjom tradicijskih drvenih brodova

Mladih ljudi koji su zainteresirani za brodograditeljski zanat je malo. Danas je većina brodograditelja prošla svoje pedesete godine. Zbog zastarjelog pristupa prijenosu znanja tradicijskog dizajniranja brodskih linija mali je broj zainteresiranih za brodogradnju, te otežan ili nemoguć pristup tajnama starih majstora.

Nedostaje praktikuma za obrazovanje brodograditeljskog kadra na razini srednje zanatske škole. U postojećim srednjim školama brodograditeljskog smjera u blizini okolici nedostaje praktični program koji bi popularizirao brodogradnju kao zanat, a učenike dobro pripremio za buduće izazove majstora.

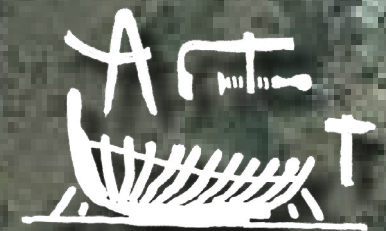
ciljevi:

- 1 Doprinijeti očuvanju tradicijske drvene brodogradnje
- 2 Doprinijeti razvoju održivog turizma i gospodarstva na otoku Murteru
- 3 Popularizirati drvene brodove s latinskih jedrom, što će, na kraju, imati utjecaja i na potrebu za brodograditeljima.
- 4 Zainteresirati mlade naraštaje za učenje zanata putem radionica i edukativnih susreta
- 5 Približiti proces nastanka broda putem izrade računalnog programa za dizajn linija
- 6 Obrazovati kadar putem zanatskih škola te utjecati na državne institucije da potiču osposobljavanje brodograđevnih zanatlija
- 7 Razvoj softvera za konstruiranje brodskih linija po tradicijskim pristupima
- 8 Izrada certifikata tradicijske gradnje betinske gajete

aktivnosti:

- 1 Osmišljavanje, realizacija i kupnja softvera za konstruiranje brodskih linija po tradicijskom pristupu
- 2 Organizacija radionica izrade drvenog broda u suradnji s brodograditeljima
- 3 Provedba pilot praktikuma u suradnji sa srednjim tehničkim školama
- 4 Brendiranje umijeća gradnje betinske gajete i izrada marketinškog plana
- 5 Organizacija edukativnih radionica i predavanja na temu tradicijske drvene brodogradnje
- 6 Razvoj tradicijskih suvenira s motivom betinske gajete

TRAJANJE 5 GODINA

NOSITELJ Muzej Betinske drvene brodogradnje

PARTNERI Udruga betinska gajeta 1740., Udruga latinsko idro, Općina Tisno

Laboratorij za inovativni i odgovorni turizam

RAZVOJ PONUDE VANSEZONSKOG TURIZMA MURTERSKE REKKE

Turizam

Hrvatska je jedna od najvažnijih turističkih destinacija na Mediteranu, s prisutnošću turizma dužom od 150 godina, ali o turizmu kao o masovnom fenomenu možemo govoriti unatrag 60 godina. Od tada turizam predstavlja jedan od najvažnijih generatora ekonomskog razvoja Hrvatske (27,8% ukupnog BDP-a Hrvatske u 2013.), s očekivanim rastom od 2,3% do 2024. godine (World Travel & Tourism Council (2014), Travel & Tourism Economic Impact 2014 Croatia).

Dok su se druge mediteranske i srednjoeuropske turističke destinacije već sredinom 80-ih počele poslovno restrukturirati sukladno promjenama obrazaca ponašanja turista, Hrvatska je ušla u razdoblje raspada bivše države što je uvelike usporilo procese modernizacije njezinog turizma. Zbog niske ponude proizvoda i usluga izvan ljetne sezone hrvatski turizam i dalje ostaje kao dominantno 'sunce i more' destinacija - 85% ukupnog turističkog prometa Hrvatske događa se unutar 4 ljetna mjeseca.

Područje Šibensko - kninske županije (centralne Dalmacije) na kojem se nalazi murterska regija (NP Kornati, otok Murter i PP Vransko jezero) je posebice velika žrtva neosmišljenog masovnog turizma koje se uglavnom koncentrira samo tokom dva mjeseca najvećih sezonskih gužvi.

U kontekstu rastuće problematike negativnih posljedica na okoliš i društvo, a posebice u skladu s promjenama na tržištu gdje novi, osvježeni turisti traže 'doživljajna i osmišljena iskustva' tzv. 'slow travel' trenda, pojavljuje se i potreba i prilika za produženjem sezone i podizanjem kvalitete i raznovrsnosti ponude, usklađene s održivim korištenjem prirodne i kulturne baštine.

Brojna istraživanja na glavnim tržištima međunarodnog turizma ukazuju da osvjешteni potrošači i turisti biraju destinacije i tvrtke koje poput njih samih pokazuju višu svijest i odgovornost prema planeti Zemlji. Oni tragaju za autentičnim lokalnim mjestima koje modernizacija i globalizacija još nije homogenizirala, gdje lokalni žitelji pokazuju odgovornost prema resursima od kojih žive, putuju u vrijeme kad nisu najveće turističke gužve te odlaze na duže odmore koji im daju mogućnosti za osobni razvoj i dublje životno ispunjenje. Kao posljedica ovih trendova, eko-turizam, kulturni turizam i tzv. zdravi odmori postaju najbrže rastući trendovi kako u svjetskom tako i u hrvatskom turizmu.

problemi:

Postojeći oblik turizma:

Sezonska zaposlenost

Potreba za povećanjem
smještajnih i ostalih kapaciteta

Narušenje prostora (urbanog i prirodnog)

Lokalni ljudi pokušavaju u samo par mjeseci zaraditi za život cijele godine

Ogromni društveni i osobni stres

Opterećenost komunalne infrastrukture u ljetnim mjesecima i prekoračenje opterećnog kapaciteta atrakcija u sezoni

Ekološke posljedice, gužve, opterećenja prometnica i parkirne infrastrukture u gradovima i naseljima, opterećenje opskrbe vodom, energijom te gospodarenjem / zbrinjavanjem otpada

Smanjenje kvalitete pružene usluge i nezadovoljstva gostiju

U duljem razdoblju, ekološke i društvene posljedice masovnog turizma snižavaju kvalitetu života u regijama koje se bave turizmom

Pretjerana komercijalizacija tradicionalnih vrijednosti kulture i kulturno - povijesne baštine

ciljevi:

1 Iskristiti velik potencijal međuochnosa baština i čovjeka zajedno. Sačuvati autohtonu bit i vrijednost prostora, baštine i čovjeka stvaranjem inovativnog turističkog iskustva koje turistu daje priliku upoznavanja, vrednovanja i doprinosa njihovoj održivosti. Registrirati i vrednovati iznimne prirodne i kulturne vrijednosti, te otkriti i poticati već postojeće kvalitetne proizvode i usluge.

2 Stvoriti jednu i jedinstvenu, prepoznatljivu
murtersku turističku regiju baziranu na priro-
di, tradiciji i kvaliteti života u sinergiji s očuvanjem
vrijednosti i inovacije

3 Učinkovito produljiti turističku sezonu, povećati kvalitetu života lokalne zajednice te očuvati lokalnu baštinu, osigurati kontinuirani prijenos tradicijskih znanja na nove generacije

4 Postići sinergiju među svim kreatorima lokalne turističke ponude i onima koji rade na očuvanju prirodnih i kulturnih vrijednosti važnih za održivost ponude

5 Povezati tradicionalne «turističke» usluge s pratećom logistikom s ciljem ujednačenog, autentičnog i smislenog turističkog iskustva te pametnog i promišljenog korištenja resursa

6 Poticati dugoročnu lokalnu samoodrživost kroz očuvanje i unaprijeđenje tradicijskog znanja i ulaganje u prirodne resurse i kulturne vrijednosti

7 Stvoriti prateće proizvode i usluge za male iznajmljivače, lokalne poduzetnike, maslinare i poljoprivrednike u suradnji s institucijama zaštićenih područja u regiji

problemi:

1 Nedostaju učinkoviti kanali distribucije i promocije koji bi doprli do tržišta koje inovativne proizvode i usluge te autentičnost, prirodu i lokalnu baštinu cijeni

2 Nedostaju inovativni - zanimljivi i neočekivani turistički paketi, koji osim sadržaja sa sobom nose i zanimljivu priču (storytelling)

3 Ne postoji jedinstveni brend murterske regije koji sve njezine vrijednosti i priče komunicira ujednačeno prema posjetitelju koji u njoj boravi

▶ aktivnosti:

1 Osnivanje laboratorija za inovativni i odgovorni turizam murterske regije kao zajedničke platforme

2 Razvoj inovativnih turističkih iskustava – koncipiranje novih kombinacija postojećih proizvoda i usluga u inovativne turističke pakete; razvoj novih inovativnih proizvoda i usluga

3 Razvoj turističkog poduzetništva

4 Poticanje novih poduzetničkih inicijativa te vezano poticanje mladih na bavljenje poduzetništvom i povratak u murtersku regiju

5 Razvoj zajedničke marketinške strategije koja svu raznolikost lokalne ponude povezuje u jednu, na globalnom tržištu privlačnu i konkurentnu priču

Zadruga za 21. stoljeće

OSNIVANJE INTEGRALNE ZADRUGE MURTER

Zadruga?

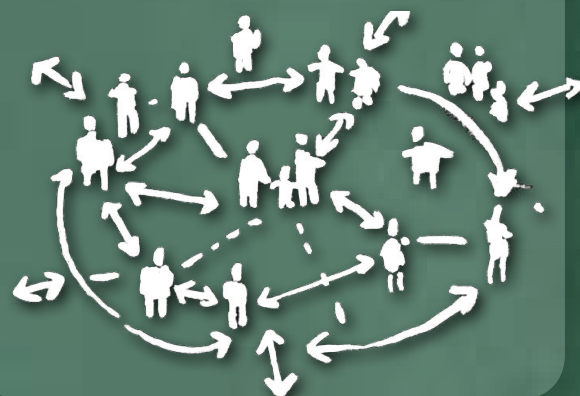
Murter ima tradiciju zadružnog gospodarstva dugu gotovo 130 godina. Uljarska zadruga Murter osnovana je 1910. i raspuštena 1948. Preživjela je nekoliko političkih sustava i jakih potreba u državnoj i regionalnoj ekonomiji što ju je tada činilo jednom od najotpornijih dalmatinskih proizvodnih zadruga.

Pojavom turizma mještani Murtera više nisu kao prije ovisili o poljoprivrednim proizvodima, prije svega o maslinovom ulju pa zadrugarstvo, pogotovo u novom ekonomskom sistemu, polako nestaje. Turizam stvara poduzetništvo koje je usmjereno na individualni profit koji nekoordinirano djeluje i ne doprinosi razvoju koji garantira svjetliju budućnost cijele zajednice.

Nepovoljne ekonomske prilike zahtijevaju isticanje prioriteta za dobrobit ljudi i očuvanje resursa na kojima počivaju vrijednosti prostora. Moderno zadrugarstvo kao oblik poduzetništva koji postoji gotovo u svim zemljama svijeta bez obzira na ekonomsko i društveno okruženje pokazalo se kao otporan sustav na ekonomske krize i političke promjene te kao odgovarajući ekonomski modeli za pametan i održiv ekonomski i društveni razvoj lokalnih zajednica bez obzira fokusiraju li se na turizam, poljoprivredu, zaštitu okoliša, obrazovanje i ili sve to zajedno. Odgovorno djelovanje ispred profita, poštenija raspodjela profita, participativno donošenje poslovnih odluka samo su neke od karakteristika zadruga koje omogućavaju njegovu otpornost.

problem:

- 1 Gubitak lokalne tradicije zadrugarstva
- 2 Nedostatak participativnih upravljačkih modela u NATURA 2000 područjima koji će biti efikasni i otporni na ekstremne ekonomske uvjete
- 3 Unatoč izraženim nastojanjima postojećih inicijativa, ne postiže se razvojna sinergija kakva je u murterskoj regiji moguća s obzirom na bogatstvo očuvanih prirodnih i kulturnih resursa, tradicijskih znanja i baštine
- 4 Lokalnim dionicima još uvijek su nepoznati modeli lokalnog i regionalnog razvoja kod postojećih, uspješnih zadruga u svijetu
- 5 Neiskorištene su mogućnosti financiranja za poticanje zadrugarstva putem programa EU, neiskorišten poljoprivredni i turistički potencijal rascjepkanog murterskog prekomorskog posjeda Kornata i Modrave

ciljevi:

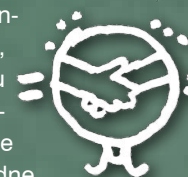
- 1 Stvoriti integralnu zadružnu platformu, zadrugu, koja bi imala zajedničku viziju budućnosti murterske regije
- 2 Usuglašavanje postojećih razvojnih strategija kroz rad na projektima u nekoliko komplementarnih strateških područja: odgovorni turizam, ekološka poljoprivreda, očuvanje tradicijskih djelatnosti i prijenos znanja, promocija kulture i zaštita prirode
- 3 Povezati i razmijeniti znanja i iskustva sa sličnim uspješnim zadrugama i mrežama u Hrvatskoj i inozemstvu
- 4 Ojačati kapacitete u području ekološke poljoprivrede, zadružnog poduzetništva, očuvanju prirodne i kulturne baštine, te poticanju i osnaživanju poduzetništva mladih i žena
- 5 Objediniti regiju na temelju prirodnih, povijesnih i kulturoloških poveznica područja Murtera, Kornata i Vrane
- 6 Stvoriti zdravu platformu za lakši izlazak na nova tržišta te aktivno sudjelovanje i doprinos svih dionika u pametnom i odgovornom upravljanju resursima te održivom lokalnom ekonomskim razvoju

aktivnosti:

- 1 Definiranje zajedničke vizije svih zadrugara – organizacija članova Zadruga
- 2 Definiranje prioriteta projekata po području djelovanja
- 3 Definiranje uloga i odgovornosti zadrugara
- 4 Izrada komunikacijske strategije te brendiranje zajedničkog djelovanja
- 5 Povezivanje sa sličnim zadrugama i mrežama u regiji i inozemstvu
- 6 Izrada plana rada i modela upravljanja integralne zadruga

Izvrstan primjer upravo takve zadruga, motora lokalnog i regionalnog razvoja, je primjer Mondragona, španjolske zadruga koja je prije 70 godina počela s pet volontera. Stanovnici Mondragona u španjolskoj Baskiji, potaknuti velikim siromaštvom i nezaposlenošću početkom II. svjetskog rata udarili su temelje danas jedne od najvećih tvrtki u Španjolskoj. Od male tehničke škole za educiranje lokalnih ljudi do jedne od najvećih korporacija u Španjolskoj s više od 120 tvrtki, gotovo 100.000 zaposlenika i neto prihoda od got-

ovo 25 milijardi dolara. Temelj uspješnih zadruga kao što je Mondragon leži u jednom od ključnih sastavnih elemenata zadrugarstva – zajedničkom, dijeljenom upravljanju koji prioritet daje radniku - zadrugaru, a ne profitu. Profit je, dakako, isto bitan, ali se poštenije raspodjeljuje i dolazi do većeg broja ljudi, čime se stvaraju preduvjeti za ravnopravije socijalno okruženje uz pravila o maksimalnoj plaći, participativnom modelu odlučivanja i pretvaranju radnika u vlasnike poduzeća.

Izvori:

Uvod – Globalni trendovi

web stranica o društveno svjesnoj potrošnji www.nielsen.com/us/en/insights/reports/2012/the-global--socially-conscious-consumer.html
Bricker, K. S. (2013) Trends and issues for eco-tourism and sustainable tourism. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/4099Presentation%200.1%20Kelly%20Bricker%20-%20full%20presentation.pdf>
Bushell, R. and Sheldon, P. (2009) Wellness and Tourism: Body, Mind, Spirit and Place. New York: Cognizant Communication.
Euro RSCG Worldwide (2010) The New Consumer in the Era of Mindful Spending, Know, Vol 8, Summer 2010. (Euro RSCG Worldwide is a leading marketing communications company and the world’s largest advertising agency by global brands).
European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2013) Social economy and social entrepreneurship - Social Europe guide, Volume 4
European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2013) Social economy - laying the groundwork for innovative solutions to today’s challenges - Synthesis Report
Europska komisija (2010) EUROPA 2020. Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast
The Futures Company (2010) A Darwinian Gale and the Era of Consequences. A White paper published by the Futures Company (a leading global trends and futures research and consultancy business with offices in London, New York, Chapel Hill, NC, Mumbai and Delhi).
OECD (2013) Health at a Glance 2013. Paris: OECD.
Klein, N. (2014) This Changes Everything: Capitalism vs. the Climate. London: Penguin Books.
Layard, R. (2005) Happiness: Lessons From a New Science, New York and London: Penguin.
Millennium Ecosystem Assessment (2005) Living Beyond Our Means: Natural Assets and Human Well-Being. Millennium Ecosystem Assessment Board: Synthesis Reports (available at MAweb.org).
Ogilvy and Mather (2010) Eyes Wide Open, Wallet Half Shut. New York: Ogilvy and Mather (an international advertising, marketing and public relations agency based in NY; it operates 450 offices in 161 cities of 120 countries worldwide).
Reisinger, Y. (2013) (Ed) Transformational Tourism: Tourist Perspective. Wallingford: CABI.
SNV (2009) The Market for Responsible Tourism Products. Netherlands Development Organisation.
Shiva, V. (2008) Soil Not Oil: Climate Change, Peak Oil and Food Insecurity. London: Zed Books.
Shiva, V. (2012) Making Peace with the Earth. New Delhi: Women Unlimited.
Wagner, C. (2010) Managing Director of FIT Reisen, „What are health and well-being tourists looking for?” presentation for Health and Well-being International Conference, Portugal, 13-14, January, 2010.
Zadruga za dobru ekonomiju www.dobra-ekonomija.hr

Priča - Karmen Turčinov

Assmann, Jan. (2005) Kulturno pamćenje, Zenica: Biblioteka tEKST
Denich S., Bette. (1974) Sex and Power in the Balkan, In: Woman Culture and Society (ed. Michelle Zimbalist Rosaldo and Louise Lamphere), Stanford: University Press Stanford, California, pp. 243-262.
Skračić, Vladimir (2013) Toponimi – zadnja crta obrane kornatskog identiteta, U: Toponimija kornatskog otočja (gl. ured. Skračić, Vladimir), Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja, Zadar: Biblioteka Onomastica Adriatica, knjiga 6, str. 1-7.
Supek, Olga. (1988) Gender Inversion in the Contemporary Carnival: Saturnalia or an Echo of a Changing Reality?, In: Contributions to the Study of Contemporary Folklore in Croatia, Zagreb: Institute of Folklore Research, pp. 23-35.

Uvod - Ekološka mreža Natura 2000

Web portal informacijskog sustava zaštite prirode www.biportal.hr/gis/
Državni zavod za zaštitu prirode (2013) Prijedlog ekološke mreže Natura 2000, stručna podloga
European Commission (2014) Farming for Natura 2000 Guidance on how to support Natura 2000 farming systems to achieve conservation objectives, based on Member States good practice experiences
European Union (2013) Estimating the Overall Economic Value of the Benefits provided by the Natura 2000 Network, Final Sythesis Report to the European Commission
Barthel S.i sur. (2010) Social–ecological memory in urban gardens: Retaining the capacity for management of ecosystem services. Global Environmental Change;20:255–265.
M. Panda, i sur.(2004) šumska vegetacija otoka Murtera Rad. Šumar. inst. 39 (2): 131–162, Jastrebarsko
Web stranica Nacionalnog parka Kornati www.np-kornati.hr/hr/bastina-a/biologija-podmorja

Projekt - Odgovorni vansezonski turizam

TOMAS istraživanja: Hrvatski turizam u brojkama 2014, Vol 8(4), Institut za turizam, Zagreb <http://www.iztg.hr/UserFiles/file/institut/Hrvatski-turizam-u-brojkama-2014-Broj-04.pdf>.

Bartoluci, M. (2013) Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva, Školska knjiga, Zagreb.
Web: <http://odraz.hr/media/152864/odrzivi-turizam-u-deset-koraka-small-file-size.pdf>.)
Web stranica o osvještenom putovanju <http://conscious.travel/theconscioustraveller/>
Bushell, R. & Sheldon, P. (2009) Wellness and Tourism: Mind, Body, Spirit, Place, New York: Cognizant Communication Books.

Projekt - Suhozid kao spona društvenog kapitala i održivosti

www.dragodid.org

FREUDENREICH, Aleksandar. 1962. Narod gradi na ogoljenom Krasu. Zagreb; Beograd : Savezni institut za zaštitu spomenika kulture.

FREUDENREICH, Aleksandar. 1972. Kako narod gradi. Zagreb: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture.

IVEKOVIĆ, Ćiril. M. 1925. Bunje, čemer, poljarice. U Zbornik kralja Tomislava u spomen tisućugodišnjice hrvatskog kraljevstva, 413-429. Zagreb: JAZU.

JUVANEC, Borut. 2005. Kamen na kamen. Ljubljana: Založba I2.

KEČKEMET, Duško. 2000. Bračke bunje. Supetar: Brački zbornik d.o.o.

KULUŠIĆ, Sven. 2006. Knjiga o Kornatima. Murter: Murterski zbor.

LAGO, Luciano. 1996. Kažuni: kamena zdanja i krajolici središnje i južne Istre: inventar za povijesno pamćenje. Pula: C.A.S.H.

MILIČIĆ, Mirko. 1955. Nepoznata Dalmacija, Studija o seoskoj arhitekturi. Zagreb: Arhitekt.

ŽIVKOVIĆ, Zdravko. 1993. Hrvatsko narodno graditeljstvo. Sv. 2 : Južna Hrvatska : Dalmacija. Zagreb: Zavod za zaštitu spomenika kulture Republike Hrvatske.

Projekt financira Europska unija

Projekt sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske